

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА
СПОРТУ УКРАЇНИ**

**Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя**

**Збірник
тез доповідей**

**XVI
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Тернопільського національного технічного
університету імені Івана Пулюя
Том III
ГУМАНІТАРНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

5-6 грудня 2012 року

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА
СПОРТУ УКРАЇНИ**

**Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя**

**Збірник
тез доповідей**

**XVI
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**
Тернопільського національного технічного
університету імені Івана Пулюя
Том III
**ГУМАНІТАРНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

5-6 грудня 2012 року

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Голова: П. Ясній – д.т.н., проф., ректор.

Заступник голови: Р. Рогатинський – д.т.н., проф.

Вчений секретар: В.Дзюра – к.т.н., доц.

Члени: д.ф.-м.н., проф. О.Шаблій, д.т.н., проф. В.Андрійчук, д.е.н., проф. Андрушків, д.п.н., проф. Н.Буняк, д.т.н., проф. Т.Вітенько, д.т.н., проф. Б.Гевко, д.ф.-м.н., проф. Л.Дідух., д.ф.н., проф. А. Довгань, д.т.н., проф. П.Євтух, к.т.н., доц. О.Закалов, к.т.н., доц. К.Зеленський, к.т.н., доц. В.Калушка, д.е.н., проф. Н.Кирич, д.ф.-м.н., проф. В.Кривень, к.п.н., доц. В.Кухарська, к.т.н., доц. А.Лупенко, д.т.н., проф. С. Лупенко, д.т.н., проф. І.Луців, к.ф.н., проф. В. Лобас, к.т.н., доц. О.Мацюк, д.т.н., доц. П.Марущак, к.ф.н., проф. В. Ніконенко, к.т.н., доц. М.Паламар, к.т.н., доц. М.Петрик, д.біол.н., проф. О.Покотило, д.т.н., проф. М.Підгурський, к.т.н., доц. А.Пік, д.т.н., проф. М.Пилипець, д.т.н., проф. М. Приймак, к.т.н., проф. Я.Проць, д.т.н., проф. Т.Рибак, д.н.д.у., проф. М. Рудакевич, к.т.н., доц. Л.Скоренький, д.т.н., проф. П.Стухляк, д.іст.н., проф. Я. Стоцький, к.т.н., доц. М. Тарасенко, к.е.н. проф. Р.Федорович, к.ф.-м.н., доц. Б.Шелестовський, д.б.н., проф. В. Юкало, к.т.н., доц. Яськів В.І., д.т.н., проф. Б.Яворський, нач. Відділу ВІД О.Дубик.

Адреса оргкомітету: ТНТУ ім. І. Пулюя, м. Тернопіль, вул. Руська, 56, 46001,

тел. (0352) 251686, факс (0352) 254983

E-mail: volodymyrdzyura@gmail.com

НАПРЯМКИ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

- Математичне моделювання і механіка.
- Машинобудування.
- Інформаційні технології.
- Машини та обладнання сільськогосподарського виробництва.
- Матеріалознавство, міцність матеріалів і конструкцій.
- Електротехніка та світлотехніка.
- Імовірнісні моделі біофізичних сигналів і полів та обчислювальні методи і засоби їх ідентифікацій.
- Математика.
- Фізика.
- Хімія. Хімічна, біологічна та харчова технології.
- Обладнання харчових виробництв.
- Менеджмент у виробництві та соціальній сфері.
- Економіка та підприємництво.
- Гуманітарні науки.

Секція: **ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО**

Керівники: **проф. Р.Федорович, доц. Г.Ціх**

Секретар: **доц. О. Гевко**

УДК 330

О. Алілуйко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних умовах успішність роботи кожного підприємства здебільшого залежить від ефективного планування та правильно обраної стратегії. Реалізуючи стратегії розвитку та здійснюючи інноваційні процеси, підприємства можуть досягати успіху в конкурентній боротьбі. Важливу роль у цьому аспекті слід приділити функціональним стратегіям підприємства у його загальній стратегії.

Функціональні стратегії — стратегії, що визначають, як керувати ключовими підрозділами підприємства і як вирішувати важливі оперативні завдання (рекламні кампанії, придбання товарно-матеріальних цінностей, керування запасами, технічне обслуговування, постачання та збут продукції). Вони розробляються функціональними підрозділами підприємств на основі корпоративної і ділової стратегій. Функціональна стратегія належить до управлінського плану дій окремого підрозділу або ключового функціонального напрямку всередині певної сфери діяльності підприємства. Диверсифікованому підприємству необхідно мати стільки функціональних стратегій, скільки у нього основних напрямків діяльності. Таким чином, функціональна стратегія у виробництві – це план виробництва, що містить необхідні заходи для підтримки ділової стратегії та досягнення виробничих цілей або мети підприємства.

Метою функціональних стратегій є розподіл ресурсів відділу, пошук ефективної роботи підрозділу в рамках загальної стратегії підприємства, створення високоєфективного функціонального потенціалу підприємства, який забезпечуватиме керуваність стратегічних змін, що зумовлюється цілісністю та збалансованістю їхнього змісту та механізмів здійснення у системі управління. Функціональні стратегії є своєрідним підґрунтям у формуванні загальнофірмової стратегії.

Будь-яка функціональна стратегія має розроблятися з урахуванням наступних важливих чинників:

- ролі та змісту діяльності з конкретної функції;
- взаємозв'язку змістової спрямованості та вектора впливу певної функції на досягнення конкретних цілей та місії підприємства загалом;
- характеру впливу (негативний чи позитивний) виконання робіт з кожної функції на розвиток (занепад) підприємства;
- межі функцій та сфери «перехресних інтересів»;
- переваг і недоліків у розвитку окремих функцій, сильних та слабких місць у їхній взаємодії;
- наявності чи відсутності «вузькофункціонального» підходу, конфліктів у розв'язанні загальних проблем підприємства;
- збалансованості між тенденціями розвитку підприємства та компетенцією фахівців, що є виконавцями робіт з окремих функцій, їхнього професіоналізму, етичних норм і підприємницького духу [1, с.112].

Урахування таких чинників і вимог дає змогу в ході розробки всіх стратегій функціонального типу сформуванню високоєфективного функціонального потенціалу підприємства.

Перелік посилань

1. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник / З. Є. Шершньова. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

УДК 330.341

Л. Артеменко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни, з сучасної наукової точки зору, є інноваційним процесом, пов'язаним з упровадженням у сферу її функціонування різного роду нововведень (знань, технологій, нових товарів і послуг).

Досвід країн, які спромоглися зробити ривок та потрапити до групи найрозвиненіших країн світу, є результатом створення інвестиційної хвилі з акцентом на розширенні діяльності у нових технологічних нішах.

Сучасні тенденції розвитку національної економіки не відповідають постіндустріальному напрямку глобальних перетворень. Виділимо основні причини, які гальмують розвиток інноваційної системи України:

- низька інноваційна активність вітчизняного бізнесу, частка промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2011 р. складала 3,8%;

- відсутність чіткої концепції інноваційних національних пріоритетів, цілеспрямованого, послідовного й системного управління інноваційними процесами з боку держави. Частка ВВП, яка витрачалася на НДДКР протягом 1996-2011рр. скоротилася майже втричі;

- брак фінансових ресурсів, особливо із реалізації довготермінових проектів, високі кредитні ставки. Частка кредитів банків в структурі інвестицій в реальний сектор економіки не перевищує 2,5–3%;

- низький рівень можливостей кооперації з підприємствами, науковими організаціями, слабка інноваційна інфраструктура. Експерти із Moody's Economy стверджують, що кожний долар, який витрачається на інфраструктурні проекти викликає мультиплікаційний ефект у розмірі 1,59 дол.

Таким чином, інвестиції в економіку України за своєю структурою не були спрямовані на підвищення технологічної бази виробництва, що призвело до втрати конкурентоспроможності продукції на вітчизняному і світовому ринках. У порівнянні з країнами - лідерами Європи за показником інноваційної активності, розрив із Україною складає більше ніж 3 рази.

На нашу думку, у логічній схемі реалізації інноваційного потенціалу України, пріоритетними можливостями повинні стати трансформаційні процеси таких рівнів:

- Рівень взаємодії підприємництва та організацій, які традиційно є генераторами інноваційних ідей (НДІ, КБ, вузи). На даному рівні здійснюється комерціалізація інновацій і стрімка ефективна віддача.

- Рівень підготовки умов для подальшого зростання інноваційної активності. Він представлений освітньою базою, яка формує уявлення, мотивацію і стимули до інновацій. Тільки на базі освіти, що поєднує в собі основи фундаментальних наук, спеціальні знання, можлива сьогодні раціоналізаторська і винахідницька діяльність, активна участь в технічній творчості.

Отже, актуальними для України як на науковому рівні, так і на прикладному, є проблеми формування ефективного механізму державної підтримки інноваційної діяльності, забезпечення її системності та ефективності, диверсифікації джерел фінансування наукових досліджень, розбудови сучасної інноваційної інфраструктури, Інноваційна діяльність перетворилася у невід'ємну частину ефективного динамічного соціально-економічного зростання, а інновації – у результативну характеристику добробуту країни в цілому.

Перельок посилань

Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>)

УДК 330.1

О. Бурліцька

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВІЗУАЛЬНИЙ МЕРЧАНДАЙЗИНГ ТА ЙОГО ОСОБЛИВІСТЬ

Дослідження в сфері «мистецтва продажів», а так часто називають маркетинг, показали, що в більшості випадків (66-67%) споживач здійснює купівлю того чи іншого товару, знаходячись безпосередньо в торговельному залі. Для того, щоб споживач купив ваш товар, потрібно правильно його представити, тобто зробити помітними його властивості, або показати незначними, його недоліки.

В мерчандайзингу існує напрямок, що називається «Візуальний мерчандайзинг», або мистецтво грамотного розміщення товарів, розташування, вивісок, таблиць та плакатів, який допомагає показати товар з кращої сторони та якнайшвидше продати його. Цей напрям мерчандайзингу – симбіоз із двох окремих напрямів: мистецтва продажу та кваліфікованих психологічних підходів до візуального зображення товару й середовища, в якому він знаходиться.

Візуальний мерчандайзинг, не лише напрям, це справжня наука, яка допомагає не тільки грамотно викласти товар на тій чи іншій вітрині, але й грамотно оформити увесь відділ продажів. Сфери його застосування – будь-які рекламні компоненти: плакати, прилавки, стійки, обладнання для продажу і все на що може звернути увагу покупець. В першу чергу, візуальний мерчандайзинг є цікавим для власників великих роздрібних торгових точок: супермаркетів і гіпермаркетів, але він також є необхідним для всіх інших магазинів, особливо, якщо вони пов'язані з продажем різноманітних аксесуарів, косметичних засобів та модного одягу й взуття, оскільки ці товари, як правило, розміщуються на прилавках у відкритому вигляді та у великих обсягах.

Візуальний мерчандайзинг стимулює зростання продажів за рахунок незапланованих покупок і саме це робить його актуальним в будь-якій сфері.

Візуальний мерчандайзинг може допомогти:

- грамотно та ефективно розташувати товар в залі;
- полегшити пошук товару в відділі, направити покупця;
- створити комфортну атмосферу та зробити процес покупки приємним.

Існують такі золоті правила для візуального мерчандайзингу.

1. Виділення товару на фоні його оточення (виділення товару кольором, освітленням, привабливою упаковкою, POS-матеріалами тощо).
2. Головні товари розташовуються на рівні очей (на цю позицію рекомендується виставляти товари, що мають високу маржу та купівельну спроможність).
3. Групова викладка (наприклад, взуттєві ряди мають бути далеко від харчових або розмежування всередині самої групи: дороге взуття в одній групі, дешеве – в іншій).
4. Правильне та логічне розташування типу товарів.
5. Створення профільних відділів та магазинів.

Вітринистика, як один з елементів візуального мерчандайзингу є невід'ємною частиною маркетингової стратегії, будь-якої компанії що претендує на успіх в сфері роздрібної торгівлі. Сьогодні магазини, які не приділяють достатньої уваги візуальному мерчандайзингу обділені уваги багатьох потенційних клієнтів, оскільки вітрина це «одяг» за яким зустрічають магазин. І не рідко це єдиний шанс привернути до себе увагу.

УДК: 336

В. Бухта

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТРАКТУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ринок кардинально змінює підходи до побудови системи управління витратами. Адже лише достовірна й оперативна інформація про всі виробничо-господарські процеси дозволить підприємству визначити ступінь ризику, пов'язану з різкою зміною попиту на продукцію, визначити конкурентоздатну ціну виробів, провести оперативний аналіз безбитковості підприємства, обґрунтувати альтернативні рішення для успішного проведення фінансової та інвестиційної політики із врахуванням потенціальних і соціальних переваг. Немає необхідності стверджувати, що система управління витратами на підприємстві, особливо працюючому в умовах ринку, - це серце всієї системи управління підприємством. Саме тут збирається вся інформація про фактичні витрати, а отже створюються основи для підрахунку фактичного прибутку.

Як відомо, в економіці існує два підходи до оцінки витрат: бухгалтерський і економічний. Бухгалтерськими називають витрати, до яких відносять фактичні грошові витрати факторів виробництва. Іншими словами, бухгалтерські витрати включають лише явні витрати, представлені у вигляді платежів постачальникам за придбані ресурси (сировина, паливо, транспортні послуги, енергія і ін.). Бухгалтерські витрати є для керівників підприємства цінною інформацією, проте значна частина прийнятих рішень базується на витратах економічних.

Сучасна економічна теорія використовує інші підходи до трактування витрат. Перш за все потрібно відзначити, що в значній частині праць розглядається економічна категорія "витрат виробництва", проте її слід розуміти широко, оскільки йдеться про витрати, понесені у виробничій та збутовій діяльності. Тому, значна кількість вчених відмовилась від використання термінів "витрати обігу" та "витрати виробництва", замінивши їх термінами "витрати фірми", "затрати фірми" або коротшими – "витрати" та "затрати".

Слід зазначити, що найбільшу питому вагу в сукупних витратах підприємства займають витрати на виробництво продукції. Інформація про виробничі витрати показує, у що ж обходиться підприємству виготовлення продукції, тобто склад виробничої собівартості продукції.

Закон ринкової економіки потребує постійного контролю за формуванням собівартості створюваної продукції і наданих послуг. На підприємствах з'являється життєва необхідність в підрахунку достовірного показника собівартості з точки зору його економічної доцільності, яка визначається рядом економічних принципів: зв'язку із здійсненням підприємницької діяльності підприємством; поділу поточних і капітальних витрат; часового визначення фактів господарської діяльності; майнової відокремленості підприємства. Вищенаведені принципи є вичерпними при вирішенні питання про включення до собівартості тих чи інших витрат. Достовірно ж визначений показник собівартості забезпечує правильність формування основного фінансового результату діяльності підприємства – прибутку від реалізації продукції.

Таким чином, економічні витрати відрізняються від бухгалтерських тим, що вони включають вартість послуг факторів виробництва, які є власністю фірми (неявні витрати): праця підприємця-власника, відсотки на вкладений ним капітал і т.п. Крім того, до неявних витрат інколи відноситься також "нормальний прибуток", необхідний для того, щоб фірма знаходилася в межах заданого напрямку діяльності.

УДК 330.341;658:621

І. Вовк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Для машинобудівних підприємств, які широко застосовують науково-технічні розробки, у виробничій чи інноваційній сферах особливо гостро постають питання визначення шляхів і засобів підвищення інтелектуалізації підприємства. Останні дослідження західних вчених свідчать про різке зростання цінності інтелектуальних фондів компанії (людського капіталу) порівняно з її матеріальними ресурсами і фінансовим капіталом [1]. Проте українське машинобудування перебуває в кризовому стані, вихід з якого потребує вирішення проблем не стільки людського, як технологічного характеру. Підприємства машинобудівної галузі потребують оновлення техніко-технологічної бази, засобів і методів виробництва, вдосконалення технологічних процесів, постійного підвищення кваліфікації кадрів. Тому ми вважаємо доцільним, при формуванні стратегії використання інтелектуальних ресурсів враховувати як рівень використання людського інтелекту, так і технологічних, управлінських і організаційних ресурсів. Управління ресурсно-інтелектуальним потенціалом підприємства потребує комплексного підходу, за рахунок механізму науки ресурсономіки. Одним з основних важелів ресурсономіки [2] при управлінні ресурсозберігаючою політикою є впровадження інновацій, нової техніки, інвестування в науку. На наш погляд основою для високого рівня інтелектуалізації підприємства є забезпеченість власними інтелектуальними ресурсами та ефективне використання: людського та штучного інтелекту; управлінських систем (JIT, CRM, ERP, SCM тощо) і маркетингових стратегій; технологічних інтелектуальних ресурсів (наукових розробок, технологічних ідей). Ці ресурси складають основу інтелектуального потенціалу машинобудівного підприємства. На інтелектуальний потенціал, в свою чергу впливають певні фактори, як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, дослідження яких дозволяє проаналізувати ефективність використання інтелектуальних ресурсів підприємства. При цьому необхідно враховувати політичні, економічні, соціальні, технологічні фактори зовнішнього середовища. Для визначення рівня інтелектуалізації виробництва на машинобудівних підприємствах, який напряму залежить від ступеня використання інтелектуальних ресурсів, виникає потреба визначення критеріїв, які дають можливість оцінювати динаміку змін стану господарської системи. Аналіз інтелектуальних ресурсів за цими критеріями ми пропонуємо здійснювати за рахунок коефіцієнтів інтелектуалізації, таких як: коефіцієнт новизни, коефіцієнт інноваційності технологій, коефіцієнт відповідності технологічних процесів, коефіцієнт новаторства. Отже, першочерговим завданням для сучасного підприємства є визначення наявного ресурсного потенціалу підприємства, необхідного для роботи в умовах конкурентного середовища, виявлення чинників, які впливають на виробничий процес з метою підвищення його ринкового, зокрема, інтелектуального потенціалу.

Перелік посилань

1. Комаров І. Інтелектуальний капітал. / І. Комаров // Персонал. – 2000, № 5. С. 48 - 56.
2. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 37883 від 11.04.2011 – Ресурсономіка – новітня наука в системі виживання людства // Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Стойко І. І., Вовк І. П., Вовк Ю. Я.

УДК 531.374; 539.213

А. Григор'єва

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГУ НА РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним із важливих аспектів щодо створення іміджу власного бізнесу на ринку є інтелектуальна власність, яка може слугувати як джерело доходів. У поєднанні з рекламою та іншими заходами щодо просування товарів на ринку право інтелектуальної власності є одним з основних, аби демонструвати свою продукцію та послуги. Це дасть можливість здобути клієнтів як на вітчизняному, так і на іноземному ринках.

Інтелектуальна власність – це діяльність науковців, винахідників, раціоналізаторів, дослідників, митців, які володіють інноваційним підходом, та захищені авторським правом і відповідними законами України.

Основною складовою інтелектуальної власності є промислова власність, що тісно пов'язана з інтелектуальною діяльністю у сфері матеріального виробництва. В даний час спостерігається тенденція так званого «піратського» запозичення найбільш конкурентноспроможних винаходів, досліджень іноземними та національними фірмами, підприємствами тощо. З метою захисту інтелектуальної власності використовується такі поняття як патент і ліцензія, що забезпечують правову основу для вигідної комерційної реалізації інтелектуальної власності.

Особливість маркетингової діяльності в роботі з інноваційними товарами включає в себе наступні аспекти: необхідність введення правової основи захисту продукту, яка захистить його винахідника від недобросовісного копіювання певної власності; наявність правового захисту у вигляді патенту, ліцензії для проведення виробничої, збутової, цінової та товарної політики, а також збільшення прибутку за рахунок продажу ліцензій на випуск певного об'єкта іншим виробникам.

З метою здійснення розробки інноваційного продукту – технології, товару чи послуги обов'язково визначають його ринковий потенціал. Маркетологи вдаються до наступних дій, зокрема визначають застосування товару на необхідному сегменті ринку також оцінюють розмір ринку і перспективи його росту та межі сприйняття ринком даного продукту. Всі ці завдання спонукають маркетологів до всебічних маркетингових досліджень і прогнозувань умов реалізації об'єкта інтелектуальної власності на внутрішньому ринку ліцензій і за кордоном.

Слід зауважити, що маркетинг об'єктів інтелектуальної власності дозволяє: легко розпізнавати і відрізнити продукцію та послуги, просувати їх і здобувати численних потенційних клієнтів на різних ринках, з обліком цільових груп диверсифікувати ринкову стратегію.

Таким чином, на сучасному етапі маркетинг на ринку інтелектуальної власності займає одне з провідних місць. Тому при умові удосконалення законодавчо-правової бази з даних питань це дасть ширшу можливість популяризувати той чи інший товар на ринку послуг та здійснювати якісні торгові операції.

УДК 658

О. Григорчук, Н. Юрик

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ В «НАДВІРНЯНСЬКИЙ ДЕРЖЛІСГОСП»

В умовах високої конкуренції на промисловому ринку дедалі більше підприємств інвестують у розвиток людських ресурсів, розглядаючи їх не як витрати, а як активи підприємства.

Процес управління персоналом, як і будь-який інший управлінський процес, включає такі складові як: планування, організацію, мотивацію та контроль. Менеджмент персоналу – це єдина система, і важко визначити важливість тієї чи іншої його складової, проте з посиленням ринкової конкуренції все більшого значення набуває функція мотивації персоналу.

Мотивація персоналу – це процес використання внутрішніх та зовнішніх стимулів, за допомогою яких працівників спонукають до активної діяльності, щоб досягнути тих чи інших власних та організаційних цілей. Мотиви – це внутрішні рушійні сили людини, які впливають на спосіб та результати її діяльності. Дослідження проблем формування і розвитку мотивації, як функції менеджменту в «Надвірнянський держлісгосп»

Для посилення матеріальної зацікавленості працівників у виконанні планів і договірних зобов'язань, підвищенні ефективності виробництва, і якості роботи потрібно вводити системи преміювання, винагороди за підсумками роботи за рік, а також інші форми не матеріального заохочення. Крім зарплати і премій система матеріального стимулювання може містити в собі пенсійні нагромадження, участь у прибутках, оплату навчання (працівника або його дітей), безвідсоткові позики на купівлю будинку або машини, оплату харчування, або проїзду працівників, оплату відпочинку працівника, різноманітні допомоги, страхування тощо. Що стосується інструментів нематеріального стимулювання працівників сільськогосподарських підприємств, то в ході дослідження проблеми найбільш вагомими з них, незалежно від рівня менеджменту, виявлені наступні: постійний зворотній зв'язок із працівникам, певні соціальні послуги, а також планування кар'єри та кар'єрне просування. До нематеріальних засобів стимулювання працівників, які використовуються керівниками даного підприємств належать також умови середовища, в якому доводиться працювати усьому колективу, винесення письмової подяки, вручення почесної грамоти, занесення на дошку пошани тощо. Найдієвішим стимулом залишається усна подяка керівника, яка дає найбільший ефект, майже 90%. Проте ці методи на фоні недостатнього матеріального стимулювання не забезпечують бажаного мотивуючого впливу на працівників.

Необхідність змінення існуючої системи мотивації зумовлюється ще й потребою значних іноземних інвестицій у галузь. Іноземні власники звикли використовувати європейські моделі менеджменту організацій і, відповідно, вимагають створення нової системи мотивації, яка б відповідала сучасним загальносвітовим тенденціям, а головне – забезпечувала винагороду залежною від результатів праці.

Вищезазначене дає змогу зробити висновок, що нині для досліджуваного підприємства треба розробити таку систему мотивації, яка б, з одного боку, підвищила продуктивності праці, а з другого – стимулювала творчі ініціативи в колективі.

УДК 339.13.012

А. Грод

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

БАР'ЄРИ ВСТУПУ НА РИНОК ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Бар'єри вступу на ринок – це обставини, що перешкоджають новим суб'єктам господарювання вийти на ринок та почати конкурувати на рівних із суб'єктами господарювання, що вже діють на певному товарному ринку за умов достатньої прибутковості на цьому ринку.

Ринкові бар'єри негативно впливають на конкуренцію. Так, бар'єри вступу на ринок ускладнюють процес формування конкурентного середовища, оскільки істотно збільшують розміри витрат, пов'язані зі вступом на ринок. А наявність бар'єрів виходу з ринків, коли припинення діяльності на ринку пов'язане зі значними витратами, зменшує ймовірність вступу на цей ринок нових підприємств-конкурентів. До найбільш значних бар'єрів вступу на ринок відносять: економічні бар'єри (податкова, кредитна, інвестиційна, цінова політика держави); бар'єри капітальних витрат, необхідних для вступу на товарний ринок; бар'єри, що зумовлені ефектом масштабу, абсолютними перевагами у рівні витрат; адміністративні бар'єри (процедури офіційної реєстрації підприємств, видача ліцензій на право діяльності, надання приміщень, земельних ділянок, дозвіл та організація ввезення (вивезення) продукції на територію, квотування); бар'єри, що виникають внаслідок проведення певної політики вже існуючих на ринку структур; бар'єри, що зумовлені обмеженням попиту; бар'єри, що зумовлені нерозвиненістю ринкової інфраструктури; бар'єри екологічного характеру (обмеженість природних ресурсів); кримінальні бар'єри.

Світова теорія ринкової організації пропонує кілька підходів до класифікації ринкових бар'єрів. Так, перший підхід виокремлює зовнішні (екзогенні) і внутрішні (ендогенні) бар'єри. До зовнішніх (екзогенних) бар'єрів відносять бар'єри, що зумовлені об'єктивними характеристиками товарного ринку, технологією виробництва, характером уподобань споживачів, динамікою попиту, іноземною конкуренцією. Внутрішні (ендогенні) бар'єри є результатом стратегічної поведінки фірм і виникають як наслідок їх свідомої діяльності, метою якої є створення перешкод для появи нових підприємств (фірм) на товарному ринку певної галузі.

Другий підхід виокремлює структурні та поведінкові бар'єри. До бар'єрів структурного характеру відносять: обмеження за попитом; економічні та організаційні обмеження; загальноекономічні показники, що визначають ефективність функціонування суб'єктів господарювання; капітальні витрати, обсяг первісних інвестицій, необхідних для входу на товарний ринок; абсолютні переваги в рівні витрат; досягнення ефекту масштабу; ступінь розвитку ринкової інфраструктури. До поведінкових бар'єрів відносять: стратегічну поведінку виробників (постачальників), що діють на ринку; сталі ділові стосунки, неформальні відносини з постачальниками, покупцями; адміністративні вимоги.

Третій підхід виокремлює бар'єри стратегічного та нестратегічного характеру. До нестратегічних бар'єрів відносять об'єктивні чинники, які діють на певному ринку незалежно від діяльності підприємств (фірм). До нестратегічних бар'єрів відносять адміністративні бар'єри, тобто наявність (відсутність) обмежень діяльності суб'єктів господарювання на певному товарному ринку, які встановлюють органи державної влади. Стратегічні бар'єри є наслідком свідомої діяльності підприємств (фірм) на ринку. Стратегічні бар'єри прийнято поділяти на цінові та нецінові.

УДК 339.13

О. Дячун

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРИНЦИПИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ПРАЦІ ТОРГОВИХ ПРЕДСТАВНИКІВ

Підвищення ефективності збутової діяльності підприємств вимагає об'єктивної оцінки праці торгових представників. Вона служить передумовою досягнення високих індивідуальних результатів. Обґрунтована оцінка дозволяє виявити як сильні, так і слабкі сторони в роботі цієї категорії збутового персоналу. Знання останніх є основою покращення діяльності торгових представників.

Побудова ефективності системи показників оцінки праці торгових представників вимагає, насамперед, визначення принципів її розробки.

До них можна віднести :

- безпосереднє відображення оціночними показниками індивідуальних результатів роботи торгових представників;

- можливість об'єктивного вимірювання зазначених показників. В протилежному випадку в систему оцінки праці працівників збуту товарів будуть вноситися елементи суб'єктивізму тих, хто її здійснює. І як наслідок, замість сприяння покращенню їхньої діяльності вона буде породжувати негативні тенденції, викликати незадоволення окремих представників і в кінцевому підсумку – погіршення їхньої роботи;

- наявність критеріїв оцінки праці торгових представників. У цьому контексті варто розмежовувати поняття критерію і оціночного показника. Під критерієм розуміється там база, з якою робиться порівняння показника оцінки праці торгового представника і яка дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо результативності його роботи. В їх ролі можуть використовуватися: досягнутий рівень показників за минулий рік, усереднені значення показників по однорідних групах торгових представників, можливі максимальні, мінімальні чи планові значення показників та інші;

- віднесення до системи зазначених показників лише тих із них, які характеризують кінцеві, а не проміжні результати роботи торгових представників. Цей принцип обмежує загальну кількість оціночних показників, виключає використання проміжних показників (вони не відображають в достатній мірі кінцевих результатів торгових представників) і створює підґрунття для об'єктивної оцінки;

- необхідність і можливість використання показників оцінки в оплаті праці торгових представників, вирішення питань кар'єрного зростання. Іншими словами, вони повинні мати практичні застосування в діяльності зазначених працівників.

Враховуючи результати проведеного аналізу стану оцінки роботи торгового персоналу підприємства та викладені принципи, можна запропонувати наступну систему показників оцінки праці торгових представників

Об'єктивна оцінка роботи торгових представників промислових підприємств базується на певних принципах, які дозволяють обґрунтувати склад оціночних показників та порядок їх визначення. Відповідно до цього їх варто поділяти на результативні та ті, що характеризують процес діяльності збутових працівників. Правильна оцінка їхньої роботи забезпечується шляхом порівняння оцінюючих показників з їх критерієм.

УДК 330.341.1

С. Казмірчук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

За економічним потенціалом та перспективами розвитку Львівська область займає високі позиції в Україні та має всі передумови для інноваційного розвитку, зокрема: вигідне географічне розташування, висококваліфіковані кадри, потужний споживчий ринок, розвинена торгівельна та фінансово-кредитна система тощо.

Проаналізувавши інноваційний розвиток промислових підприємств Львівської області зазначимо, що у 2009-2011 роках впроваджували інновації 114 промислових підприємств або 80,9% від загальної кількості підприємств області, які протягом трьох років займалися інноваційною діяльністю. Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості обстежених промислових підприємств протягом останнього року склала 13,2%. За цим показником Львівщина серед інших регіонів України посіла 4 місце. У 2011 році більш активно займалися технологічними інноваціями підприємства машинобудування (19,2% від загальної кількості підприємств галузі), виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (16,2%), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (16,1%). Разом з тим, у виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції, деревообробній промисловості та целюлозно-паперовому виробництві здійснювали інновації тільки окремі підприємства. Інноваційна діяльність сконцентрована переважно у Львові, де знаходиться майже половина (44%) інноваційних підприємств області, а також у містах Стрий (8%), Дрогобич (7%) та Яворівському районі (6%)[1].

Упродовж 2011 року кожне друге інноваційно активне підприємство впроваджувало технологічні процеси. Ними у промисловості області впроваджені 39 нових технологічних процесів, що в 1,6 рази менше, ніж попереднього року.

Активніше технологічне оновлення виробництва здійснювали підприємства переробної промисловості, де впроваджено 36 нових технологічних процесів (92,3% від загальної кількості). У 2011 році 5 інноваційно активних підприємств (5% від загальної кількості інноваційно активних) придбали 11 нових технологічних досягнень. В основному були закуплені нові технології разом з устаткуванням (10), а також придбане одне право на патенти, ліцензії на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей і результати досліджень та розробок. Найпоширенішим напрямом інноваційної діяльності у минулому році, як і раніше, були продуктові інновації. У 2011 році освоєно і поставлено на ринок 119 найменувань інноваційних видів матеріалів, виробів, продуктів і нової техніки, що на 1,7% більше, ніж у 2010 р..

Обсяг реалізованої інноваційної продукції становив 447,4 млн. грн., що порівняно з 2010 роком більше на 16,6%. Частка у загальному обсязі реалізованої продукції залишилась майже на рівні минулого року і склала торік 15,1%. У середньому в Україні цей показник становив 3,8%. Серед інших регіонів Львівщина посіла 19 місце. Продукції, що є новою для ринку, у 2011 році було реалізовано на 174,2 млн. грн. У 2011 році на здійснення інновацій у промисловості було витрачено 162,7 млн. грн. Основним джерелом фінансування витрат на здійснення інновацій залишаються власні кошти підприємств [1].

Перелік посилань

1. Інноваційна діяльність у Львівській області: статистичний збірник 2011/ [відп. за вип. Л.В. Сотнікова]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2012. – 64с.

УДК 650.5

Н. Кіндзерська

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЦІЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Цілі та пріоритети технічного розвитку треба визначати згідно із загальною стратегією підприємства на тому чи іншому етапі його функціонування. Конкретні стратегічні напрями технічного розвитку можуть бути пов'язані з вирішенням наступних проблем:

- підвищення якості виготовлення продукції, забезпечення її конкурентоспроможності на світовому й вітчизняному ринках;
- розробка й широке впровадження ресурсозберігаючих (насамперед енергозберігаючих) технологій;
- скорочення до максимально можливого рівня витрат ручної праці, поліпшення її умов і безпеки;
- здійснення всебічної екологізації виробництва згідно із сучасними вимогами до охорони навколишнього середовища.

У процесі економічного управління технічним розвитком підприємства головними є завдання якісної розробки й коригування, забезпечення необхідними ресурсами, постійного відстежування здійснення програм (планів). Типовий зміст плану технічного розвитку підприємства може включати наступні розділи:

Розділ I. Науково-дослідні і проектно-конструкторські роботи.

Розділ II. Створення, освоєння нових і підвищення якості тих, що виготовляються, видів продукції.

Розділ III. Запровадження прогресивної технології, модернізація та автоматизація виробничих процесів.

Розділ IV. Зведені результати здійснення заходів технічного розвитку.

Головним недоліком діючого нині в Україні порядку розробки програми (планів) технічного розвитку підприємства є механічне "підсумовування" різних пропозицій, брак їхньої реальної інтеграції в єдиний цілеспрямований комплекс заходів. Подолати цей недолік дає змогу попереднє опрацювання програми (плану) в так званому, режимі групової роботи. Таку роботу бажано проводити у вигляді проблемної наради, учасниками якої можуть бути керівники підприємства і група експертів, включаючи незалежних. Це забезпечить здійснення конкурсного відбору конкретних об'єктів і напрямків технічного розвитку підприємства.

Отже, для одних підприємств пріоритетним напрямом може бити перехід на ресурсозберігаючі технології, для інших — увага може бути сконцентрована на скороченні ручної праці. Відповідно програма технічного розвитку буде складовою частиною комплексної господарської програми підприємства по ресурсозбереженню або зменшенню ручної праці. Стратегія розвитку підприємства може бути спрямована й на підвищення ефективності виробництва й якості продукції. Варіантний вибір рішень по технічному розвитку припускає розгляд можливих варіантів, оцінку їх реальної ефективності й розробку на цій основі взаємопов'язаного комплексу заходів. Важливо підкреслити, що при оцінці ефективності необхідно враховувати не тільки локальний ефект, в окремому підрозділі, але й вплив рішень, що приймаються, на кінцеві результати виробництва.

УДК 330.37

Н. Константюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Фінансування вищої освіти в усьому світі зазнало серйозних змін, особливо в останні десятиліття 20-го та першій декаді 21-го століття. В основному, ці зміни у фінансуванні є відповідями на всесвітній феномен витрат вищої освіти, які мають тенденцію до зростання та значно перевищують відповідні темпи зростання доступних доходів, особливо тих, які залежать від оподаткування. Наслідком у більшості країн світу був брак доходів, щоб вмістити зростаючі витрати на навчання і дослідження, оскільки збільшення доходів вимагає зростання студентів. Ці траєкторії є суперечними - дуже швидке зростання потреб у ресурсах і більш статичне або навіть непостійне отримання доходів від державних бюджетів - повинні, в свою чергу, знайти вирішення з обидвох сторін – як щодо видатків так і доходів. Зниження витрат до рівня доходів, а також деякі з так званих шляхів їх вирішення можуть чинити шкідливий вплив як на якість та пропускну здатність університетів і тим самим на ціль, практично у всіх країнах, щодо розширення участі вищої освіти в житті суспільства.

За останні роки спостерігається 6 тенденцій у фінансуванні вищої освіти, кожна з яких має економічні, політичні і соціальні причини та наслідки, які, в свою чергу, впливають на участь населення у вищій освіті та її доступність. Ці тенденції є різні як між країнами так і всередині кожної країни, формують контекст для фінансової економії у сфері вищої освіти, а також для нових політичних рішень, які варіюються як між країнами так і всередині країн та демонструють дуже схожі моделі. В загальному, цими тенденціями є:

1. Збільшення витрат на навчання одного студента.
2. Збільшення студентів.
3. Зростання наукоємної економіки і, як наслідок, додаткові очікування від вищої освіти, як основної рушійної сили економічного зростання та індивідуального добробуту.
4. Скорочення державних, або громадських доходів у підтримці їхньої частки в зростаючих витратах вищих навчальних закладів.
5. Зростання глобалізації (яка сприяє як збільшенню траєкторії вартості так і непостійності урядових доходів).
6. Зростання лібералізації економіки і в результаті децентралізації, передачі повноважень та приватизації державних і приватних систем та інститутів вищої освіти.

В умовах глобалізації економіки, багатство і влада все більш і більше переміщується від розташування природних ресурсів (за винятком нафти і газу) та виробництва товарів, до власності, заснованій на капіталі і знаннях, захищеними здійсненими контрактами, патентами, авторськими правами і ліцензійними угодами. Глобалізація безпосередньо проявляється у вищій освіті через розширення можливостей університетів щодо передачі знань через кордони в електронному вигляді і без особливого контролю чи регулювання з боку урядів держав. Нарешті, глобалізація має великий вплив на фінансування всіх державних установ, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, включаючи вузи, що знаходить своє відображення в обмежених можливостях урядів щодо оподаткування, підкреслюючи необхідність збільшення обсягу основних не урядових доходів для безперервних потреб вищої освіти.

УДК 330.1

Т. Королюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ РИЗИКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансово-економічне становище підприємства в значній мірі залежить від того, наскільки повно в процесі управління ним враховуються усі види факторів ризику. Специфіка функціонування вітчизняних підприємств полягає в тому, що їх діяльність постійно перебуває під впливом загальноекономічних і специфічних факторів ризику. При цьому загальноекономічні фактори ризику притаманні підприємницькій діяльності в будь-якому економічному середовищі, в той час як специфічні фактори характерні саме для вітчизняних підприємств. З іншого боку, уся сукупність факторів господарського ризику поділяється на дві групи: 1) «передбачувані» фактори, можливість появи яких відома з економічної теорії чи господарської практики. В той же час, який саме фактор та в який момент проявить себе невідомо; 2) фактори, які є результатом відсутності повної інформації та мінливості зовнішнього середовища підприємства, передбачити які неможливо. Класифікувати фактори ризику як джерела та причини порушення економічної безпеки підприємства можна за різними ознаками. Але при цьому важливо враховувати, щоб класифікація факторів господарського ризику була взаємопов'язана з методами управління ризиком.

В цілому в економічній літературі відомі різноманітні підходи до класифікації факторів господарського ризику в діяльності підприємства (за рівнем прийняття рішень, за можливістю страхування тощо), але загальноприйнятої та чіткої класифікації досі немає. Тому найбільш прийнятною для вітчизняних підприємств можна вважати класифікацію факторів ризику залежно від місця їх виникнення на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів ризику відносяться ті фактори, які не пов'язані безпосередньо з діяльністю самого підприємства, оскільки зумовлені зовнішнім середовищем функціонування підприємства. Зокрема до зовнішніх факторів ризику підприємства відносяться наступні: політичні, соціально-економічні, екологічні та науково-технічні. Політичні фактори ризику пов'язані із можливістю збитків чи зменшенням розмірів прибутку в результаті державної або регіональної політики. Соціально-економічні фактори можуть бути результатом законодавчої діяльності органів влади, змін контрактних умов, появи нових господарюючих суб'єктів. Екологічні фактори ризику обумовлені взаємодією виробництва з навколишнім природним середовищем. Науково-технічні фактори ризику полягають в тому, що інновації можуть впливати на діяльність підприємства як позитивно, так і негативно. До внутрішніх факторів належать фактори ризику, які залежать від діяльності підприємства, а саме: фактори ризику виробничої діяльності (недосконалість технології виробництва, скорочення випуску продукції), відтворювальної діяльності (процеси набору, підготовки та підвищення кваліфікації кадрів), в сфері управління (при прийнятті рішень стратегічного, тактичного чи оперативного рівня) та в сфері обігу (порушення графіків постачання сировини, неоплата покупцями вартості продукції). Значимість такої класифікації факторів ризику полягає в тому, що вона дозволяє: 1) визначити можливі загрози економічної безпеки підприємства; 2) виявити причини виникнення небажаного розвитку подій на підприємстві; 3) оцінити попередньо масштаб можливих наслідків прояву того чи іншого фактору ризику; 4) аналізувати можливості управління рівнем ризику; 5) формувати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень із врахуванням можливого прояву факторів ризику.

УДК 331.101

В. Кудлак

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

На сьогоднішній день в системі досліджень проблеми соціально-трудових відносин, потенціалу та використання людських ресурсів, оцінки впливу розвитку людини на економічне зростання тощо, основне місце починає займати концепція людського розвитку, яка повинна стати базовою основою для вирішення всіх основних соціально-економічних проблем.

Концепція людського розвитку (human development concept) сформувалась та набула глобального масштабу в 1990-х роках. Базовою основою для її виникнення стала теорія людського капіталу. Суть концепції людського розвитку можна звести до наступного твердження: людина є не тільки засобом, але й основною метою економічного розвитку. Іншими словами, яка зазначає відомий український дослідник О.А. Грішнова: «на відміну від теорії людського капіталу, яка доводить економічну доцільність удосконалення людини саме як чинника виробництва, концепція людського розвитку виходить з первинної самоцінності розвитку людини, з того, що виробництво існує заради розвитку людей, а не люди – заради розвитку виробництва».

Практичне застосування концепції людського розвитку базується на використанні показника індексу людського розвитку. Індекс людського розвитку (ІЛР) – це інтегральний показник, що розраховується щорічно для порівняння основних характеристик людського потенціалу (рівня життя, освіти, тривалості життя тощо) між країнами світу.

При розрахунку індексу людського розвитку враховують три види показників:

1. Очікувана тривалість життя.
2. Рівень грамотності та освіти (усереднений показник тривалості навчання) та очікувана тривалість навчання.
3. Рівень життя, що оцінюється за допомогою показника валового національного доходу розрахованого на душу населення згідно паритету купівельної спроможності у доларах США.

На даний час ІЛР є стандартним інструментом, який використовується для загального порівняння рівня життя між країнами та регіонами у щорічних «Звітах про розвиток людини», що видаються в межах «Програми розвитку ООН (ПРООН)».

Перший звіт в межах програми ПРООН був опублікований у 1990 р., його розробка здійснювалась групою економістів на чолі із пакистанським вченим Махбубом-уль-Хаком. Теоретичною основою ІЛР стали роботи Амартіі Сена – індійського вченого-економіста, нобелівського лауреата з економіки (1998 р.). Саме його можна вважати одним із основоположників концепції людського розвитку.

Останній щорічний звіт опублікований ООН під назвою «Звіт про розвиток людини в 2011 р. «Стійкий розвиток і рівність можливостей: Краще майбутнє для всіх»». Згідно даних, наведених у ньому, Україна посіла 76 місце у світі щодо показників індексу людського розвитку, ввійшовши до групи країн з високим рівнем людського розвитку. В даному контексті слід зазначити, що зважаючи на рівень показника ІЛР складається рейтинг країн світу, в якому країни розподіляються на чотири групи:

- 1) Країни з дуже високим рівнем людського розвитку (у звіті за 2011 р. до цієї групи увійшли 47 країн, перша трійка: Норвегія, Австралія, Нідерланди);
- 2) Країни з високим рівнем людського розвитку (47 країн, в тому числі й Україна);
- 3) Країни із середнім рівнем людського розвитку (47 країн);
- 4) Країни з низьким рівнем людського розвитку (46 країн, останні місця рейтингу займають Бурунді, Нігер, Демократична Республіка Конго).

Окремі країни та території у 2001 р. не ввійшли у даний рейтинг у зв'язку із відсутністю необхідних даних, це: КНДР, Маршалові Острови, Монако, Науру, Сан-Марино, Сомалі, Тувалу.

УДК 308.4

В. Левицький

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ НА ПРИНЦИПИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Перехід до сталого розвитку, необхідність якого вже усвідомили країни світу, є важливим і для нашої країни. Тому, що для реалізації його принципів в Україні є всі підстави. Життя вимагає здійснення докорінних економічних, державно-правових та технологічних змін в промисловості та сільському господарстві, а також у світогляді суспільства. Криза економіки має бути використана для будівництва нової структури держави на абсолютно нових принципах господарювання. Для умов України сталий розвиток може бути визначений як процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення принаймні мінімально необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей усіх поколінь.

З урахуванням особливостей періоду, який переживає Україна, цілями сталого розвитку держави повинні стати: 1) соціальна справедливість – встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя, 2) економічне процвітання – забезпечення можливостей, мотивів і гарантій праці громадян, якості життя, функціонування ефективної економіки та раціонального споживання матеріальних ресурсів; 3) забезпечення високої якості стану навколишнього природного середовища – створення умов всім громадянам для життя в здоровому навколишньому середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорізноманіття; 4) раціональне ресурсокористування – створення системи гарантій раціонального використання всіх видів ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни та збереження ресурсів для майбутніх поколінь, 5) демографічна стабільність – формування ефективної державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення України, надання всебічної підтримки молодим сім'ям, охорона материнства і дитинства; 6) міжнародне співробітництво – активна співпраця з усіма країнами і міжнародними організаціями з метою досягнення загальнопланетарної стабільності та злагоди.

Для реалізації завдань сталого розвитку необхідною є раціональність територіальної організації природокористування, що відповідає місцевим природним умовам та природно-ресурсному потенціалу території. Також важливою є паритетність використання природних ресурсів для сучасних і майбутніх поколінь. Необхідно переорієнтувати та збалансувати галузеву і внутрігалузеву структури господарського комплексу у відповідності до нових соціальних і економічних умов.

Для переходу на принципи сталого розвитку необхідними є економічні реформи, стратегічним напрямом яких має стати посилення їх соціально-екологічної спрямованості, що реалізується через вирішення наступних основних завдань: - покращання соціально-економічних та виробничих умов праці; - підвищення реальних доходів населення на базі державного регулювання заробітної плати та пенсійного забезпечення; - зростання освітнього і культурного рівня населення; - створення сприятливих умов для охорони здоров'я, материнства і дитинства.

УДК 330.341.1 (477)

Г. Левчунь

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Початок ХХІ ст. знаменує собою завершення епохи індустріалізації і початок ери постіндустріального інформаційного суспільства, в якому провідна роль належить НТП і формам його реалізації – інноваціям, а головним ресурсом розвитку стає знання та інформаційно-інтелектуальні технології, що вирішують проблему обмеженості ресурсів, відкривають нові горизонти зростання продуктивності праці й відтворювальних процесів. Людина стає генератором нових ідей.

Інтеграція України в Європейський простір обумовлює необхідність підвищення її конкурентоздатності через реалізацію інноваційної моделі розвитку. Реалізація інноваційної моделі національної економіки дасть можливість збільшити обсяг наукомісткої продукції з високою додатковою вартістю.

Необхідність у впровадженні інноваційної моделі розвитку національної економіки полягає в наступному: ключовим фактором економічного зростання є розвиток тих галузей, що визначають НТП; економічний розвиток в національній економіці характеризується певною нерівномірністю з недостатнім розвитком галузей, що визначають НТП; сучасне технологічне зростання має глобальний характер і залежить від конкурентоздатності національної економіки і її інноваційних переваг.

Сьогодні в Україні організаційні форми інноваційної інфраструктури ще недостатньо розвинуті. Бізнес-центри, технополіси та технопарки, венчурні та інвестиційні фонди поки що досить слабкі і не можуть в повній мірі забезпечити інноваційний розвиток. У зв'язку з цим основними інструментами реалізації інноваційної стратегії зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки мають стати: створення ефективної системи взаємовідносин наука – освіта – виробництво в розвитку інноваційної діяльності; створення та розвиток загальнодержавної мережі інноваційної інфраструктури; формування чіткої системи нормативно-законодавчого регулювання інноваційної діяльності; створення механізмів інтелектуального та фінансового забезпечення реалізації пріоритетів інноваційного розвитку; формування сприятливого середовища для розвитку науково-технічного потенціалу та кадрового забезпечення реалізації інноваційної моделі національної економіки; створення середовища та механізмів для переорієнтації інвестиційних потоків на високотехнологічні сфери виробництва, що дасть можливість підвищити рівень наукомісткої продукції; формування системи регулювання законодавчого та державного ринку венчурного капіталу у сфері інноваційної діяльності.

Одним з головних напрямів на шляху інноваційного розвитку є розробка і реалізація державної науково-технічної політики на перспективу, яка передбачає: зміни в науково-технічній сфері і в управлінні нею; державну інноваційну стратегію та організаційні механізми її реалізації; поєднання ринкових методів управління науково-технологічною діяльністю з методами її державного регулювання; розвиток науки у державі. Сьогодні особливо актуальним в національній економіці є розвиток спеціальної інфраструктури інноваційного підприємництва. Необхідно активізувати конкурси інновацій, проведення венчурних ярмарків, збільшити державне замовлення на підготовку кадрів для інноваційного підприємництва через систему дослідницьких магістерських програм, зокрема інноваційних менеджерів та фахівців з венчурного інвестування.

УДК 658.8

О. Луців

(Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського)

БРЕНД-КОМУНІКАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-БІЗНЕСІ

На сьогодні, Інтернет – це безперервна конкурентна боротьба. Боротьба за просто відвідувача чи покупця, за якість контенту і місце в результаті пошуку. Важливу роль в цьому відіграє реклама торгових марок і створення компаніями своїх брендів. Для покупців реклама торгових марок, товарів хороших брендів і послуг формує певні стійкі стереотипи споживання, які пов'язують з уявленням про життєвий статус, стиль нашого життя, показниками рівня доходів.

Тенденція збільшення кількості різновидів товарів і торгових марок, кількості товарних категорій не може не вплинути на тенденцію переходу споживачем з одного товару на інший. І це необхідно завжди враховувати.

Бренд-комунікація або позиціонування – комплекс заходів спрямований на успішне просування бренда. У світовій практиці вже відпрацьовані моделі матриць, які залежно від ряду вихідних факторів здатні пропонувати варіанти чітких структур для створення ефективного позиціонування. Однак наявність певного дослідницького доробку не усуває необхідності в продовженні роботи з наукових основ її аналізу, розгляду перспектив використання технологій бренд-комунікацій. Бренд належить до сукупності як маркетингових, так і масово-комунікаційних структур. Цінності сучасних брендів повністю перебувають у сфері комунікацій, а стратегічні програми мають потребу в нових підходах.

Розробка комунікаційної стратегії бренду – тривалий трудомісткий процес, у якому важлива кожна деталь. Кінцевий результат прямопропорційно залежить від якості проведених робіт на кожному етапі. Ціна помилки дуже висока. Тому велику роль в цьому відіграє системний підхід до планування комунікацій. Ціна успіху полягає у системному, комплексному підході, що дає змогу досягти гармонії всіх комунікацій бренда; у цілісній системі комунікацій, де кожен елемент ефективно впливає на споживача з метою формування в нього потрібного подання про бренд. Системність бренд-комунікацій – це виділення головного в спрямованості всіх повідомлень (концепція позиціонування бренда); наявність в усіх повідомленнях змістових (характеристики) і формальних (атрибути) ознак, що забезпечують ідентифікацію бренда споживачами; організація всіх комунікацій таким чином, щоб кожне наступне повідомлення уточнювало й доповнювало всі попередні [1, с. 320]. За допомогою Інтернету всі мають рівні можливості брати участь у процесі комунікацій без кордонів та змінювати структури своїх споживчих та ділових відносин у глобальному масштабі.

Взагалі Інтернет як нова територія для ведення бізнесу надає широкі можливості відображення реальної економіки у віртуальному всесвіті. Бурхливий розвиток електронної комерції відкриває далекоглядні перспективи для ведення бізнесу, створюючи нові конкурентні стратегії, матриці та моделі.

Перелік посилань

1. Домнинг В. Брендінг: новые технологии / В. Домнин. - СПб. : Питер, 2004. – 381 с.

УДК 338.45: 338.33: 658

О. Мазуренок

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Диверсифікація виробництва - одна з найскладніших форм розвитку концентрації. Вона означає одночасний розвиток не пов'язаних один з одним видів виробництв, розширення номенклатури та асортименту виробленої продукції в рамках однієї компанії, концерну, підприємства, фірми. Оцінка економічної і суспільної ефективності диверсифікації діяльності кожного машинобудівного підприємства залежить від економічної і суспільно-політичної системи, в якій воно функціонує. Диверсифікація виражає процес розширення активності підприємства, яке використовує власні нагромадження не тільки для підтримки і розвитку основного бізнесу, а й їх напрями на освоєння нових видів продукції, створення нових виробництв та надання різноманітних послуг.

Як видно з досліджень сучасного стану машинобудівного комплексу України, більшість малих та середніх підприємств, а частково і великі в тій чи іншій мірі знаходяться у кризовій ситуації. Також потрібно зауважити, що тільки до 21,8 % підприємств проводять диверсифікацію своєї діяльності маючи позитивну тенденцію до збільшення прибутку. Здебільшого диверсифікація діяльності характерна для підприємств, в яких або назрівають, або в тій чи іншій мірі присутні кризові явища.

В результаті диверсифікації виробництва на підприємстві нерідко проходить процес багатоцільових змін. При цьому деякі підприємства переходять на випуск продукції абсолютно різнопланового асортименту. Диверсифікованим вважається підприємство, коли більше 30% загального обсягу продажів припадає на товари і послуги, не пов'язані з основною діяльністю підприємства. В умовах переходу нашої країни на ринкові відносини актуальність диверсифікації виробництва на підприємствах різко зростає. Це пов'язано з прагненням господарюючих суб'єктів, в першу чергу промислових підприємств, убезпечити себе від банкрутства і отримати максимальний прибуток. Диверсифікація виробництва сприяє:

- кращому виживанню будь-якого господарського суб'єкта в умовах ринку;
- повнішому використанню ресурсів підприємства;
- найбільш повного насичення ринку необхідними товарами і послугами;
- проведення антимонопольної політики.

Це означає, що кожний інноваційний захід, кожен диверсифікаційний крок необхідно чітко узгоджувати із загрозою повного банкрутства підприємства. В свою чергу забезпечення уникнення банкрутства при впровадженні диверсифікаційних процесів є точне визначення можливості повернення вкладених коштів. І чим вища ймовірність такого повернення, тим менший ризик диверсифікаційних процесів, що плануються до реалізації на кризових машинобудівних підприємствах. Для цього підприємству слід чітко визначити один із чотирьох напрямів подальшого розвитку, а саме:

1. Здобути максимально можливі переваги, використавши товари, що вже виробляються, та ринки, що вже контролюються;
2. Розширити географію ринків для майбутніх дій;
3. Збагатити асортимент виробництва товарів;
4. Здійснити повну диверсифікацію – запровадити нові товари на нові ринки.

УДК 338

Л. Малюта, П. Лендирук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ І КОНТРОЛЮ ЗА ПРОЦЕСОМ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Як відомо, аграрний сектор є могутнім двигуном економічного розвитку суспільства, невід'ємною складовою якого є галузь рослинництва. Процес виробництва в цій галузі характеризується використанням природних, сировинних, трудових ресурсів, основних засобів та отриманням нової продукції, тобто нагромадженням витрат і формуванням у кінцевому її результаті виробничої собівартості.

Відображення фактичного рівня витрат у натуральному і грошовому вимірниках та контроль за раціональним використанням усіх задіяних ресурсів визначають основну мету обліку процесу виробництва і витрат. Економічно обґрунтований облік витрат продукції рослинництва дає можливість мати об'єктивну інформацію про ціну реалізації, визначення рентабельної продукції та загалом здійснювати прогнозовані розрахунки щодо перспектив розвитку підприємств. Тому постає питання необхідності ефективного і раціонального управління у сфері обліку витрат та обчислення собівартості продукції.

Дослідженням питань організації обліку витрат та формування напрямів його удосконалення власне для продукції рослинництва займається ряд науковців та практиків: В. Моссаковський, Ф. Ф. Бутинець, Н. Л. Жук, М. Ф. Огійчук та інші.

Вивчаючи дану проблему, бачимо, що по культурах, з яких одержують один вид продукції (без побічної), собівартість визначають діленням витрат по вирощуванню культури на валовий вихід продукції. В даному випадку об'єкт обліку витрат збігається з об'єктом обчислення собівартості. За наявності побічної продукції її вартість віднімається від загальної суми витрат по вирощуванню відповідної культури (групи культур). Крім того, витрати у рослинництві здійснюються нерівномірно протягом значного проміжку часу і продукцію одержують у міру досягання культур. Ці особливості слід враховувати при організації обліку витрат.

В процесі розгляду зазначених питань більшість науковців зазначають, що поділ витрат на змінні та постійні у сільському господарстві досить проблематичний, оскільки обсяг виробництва залежить значною мірою від природних факторів, а не лише від діяльності людей. Тому всі загальновиробничі витрати в даній галузі доцільно відносити на виробництво і включати у собівартість продукції незалежно від рівня потужності. Тобто необхідно більш детально розглядати чинники, які формують дані витрати. Оскільки у рослинництві найбільшу питому вагу з усіх статей витрат займають матеріальні, то для оперативного обґрунтування витрат виробництва доцільно визначити натуральні показники питомих витрат на один гектар.

Враховуючи вищевикладене слід відмітити, що на сьогоднішній день необхідно розробити єдині типові внутрішньогалузеві аспекти обліку, які за потреби можливо адаптувати до конкретних умов і особливостей сільського господарства, що дозволить чітко контролювати використання матеріальних, трудових та інших ресурсів, формувати повноцінну інформацію щодо них в аналітичному, синтетичному обліку, фінансовій за економічними елементами та управлінській звітності в залежності від потреб менеджменту.

УДК 338.001.36

І. Маркович

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Найбільш поширеним інструментом для емпіричного аналізу зовнішньоторговельної спеціалізації країни та оцінки переваг є індекс виявлених порівняльних переваг (Revealed Comparative Advantage), який називають індексом Баласса:

$$RCA_i = \frac{X_{ij} / X_{rj}}{X_{iw} / X_{rw}} \quad (1)$$

де: X_{ij} – обсяг експорту товару (або товарної групи) i країни j ; X_{rj} – загальний обсяг експорту країни j ; X_{iw} – обсяги експорту товару (або товарної групи) i усіма країнами світу; X_{rw} – загальний обсяг світового експорту.

Цей індекс вказує на те, яким є співвідношення частки експорту досліджуваної галузі у загальному обсязі експорту аналізованої країни до частки експорту галузі в загальному обсязі світового експорту (чи в об'єднанні країн, наприклад ЄС, СНД тощо).

Якщо значення індексу є більшим за 1, то тоді порівняльна перевага вважається виявленою, тобто сектор чи галузь загалом є відносно більш спеціалізованою стосовно експорту. Дослідження показують, що згідно з індексом Баласса, порівняльну перевагу країни певному товарів (групі товарів) можна поділити на чотири типи (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування порівняльної переваги країни у продукції галузі індексом Баласса [1]

Значення RCA	Зміст обмежень імпорту
(0;1]	Відсутність порівняльної переваги в експорті продукції галузі
(1;2]	Слабка порівняльна перевага в експорті продукції галузі
(2;4]	Істотна порівняльна перевага в експорті продукції галузі
>4	Сильна порівняльна перевага в експорті продукції галузі

Відносна порівняльна перевага може визначатись як на глобальному рівні, так і на регіональному чи субрегіональному рівнях або ж обмежуватись лише аналізом торгівлі між двома країнами.

В результаті проведених розрахунків індексу Баласса для торговельних показників України на світовому ринку виявлено, що основними товарними групами, на яких вона спеціалізується, є продукція машинобудування (зокрема, виробництво залізничних локомотивів та рухомого складу, $RCA=23,17$ в 2011 р.), залізо і сталь ($RCA=10,16$), зернові культури ($RCA=8,53$). Загалом, з 96 аналізованих товарних груп лише для 6,3% спостерігається наявність сильної порівняльної переваги, ще для 8,3% - істотної, 9,4% - слабкої і аж 76% груп товарів демонструють відсутність порівняльної переваги в експорті на світовому ринку.

Перелік посилань

1. Balassa, B. Trade Liberalization and 'Revealed Comparative Advantage' / B. Balassa // The Manchester School. – 1965. – No. 33. – P. 99-123.

УДК 531.374; 539.213

О. Михайлюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств реалізується шляхом розроблення і впровадження відповідних стратегій. Кожне підприємство у залежності від профілю діяльності, розміру та інших чинників повинне мати одну або декілька стратегій поведінки на ринку для забезпечення своїх конкурентних переваг над іншими суб'єктами господарювання, що виробляють і збувають аналогічну продукцію.

Основна задача будь-якої конкурентної стратегії підприємства – покращення його становища на ринку, втримання ним існуючої та завоювання нової клієнтури. При цьому підприємство повинне діяти проти своїх конкурентів у відповідності з чинним законодавством, чесно і морально.

Стратегія підвищення конкурентоспроможності підприємства, передбачає як наступальні, так і оборонні дії; як короткотермінові, тактичні дії на ситуацію на ринку, так і довготривалі дії, від яких залежать майбутні, конкурентні переваги підприємства.

На базі класичних стратегій ринкової конкуренції виникли й одержали розвиток сучасні стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Існує багато різновидів сучасних стратегій підвищення конкурентоспроможності підприємств: стратегія поліпшення якості продукції та пов'язане з цим зменшення витрат покупців; стратегія „аналітика”, передбачає створення нових модифікацій продукції; стратегія диференційованого або низьковитратного „захисника”; стратегія поглибленого проникнення на ринок, полягає в знаходженні фірмою шляхів збільшення збуту своїх товарів, що випускаються на вже освоєних ринках; стратегія розширення використання продукції, створення нових, або вдосконалення існуючих товарів для вже охоплених ринків; стратегія розширення ринку, коли ринок неоднорідний і дуже структурований, а ступінь розвитку окремих сегментів його неоднакова; стратегія в умовах спаду попиту на продукцію.

Кожна сучасна стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємств характеризується певними елементами. Наприклад, стратегії, що ґрунтуються на застосуванні нових, прогресивних технологій включають відповідність їх сучасним вимогам ринку, рівень технологічного прориву у конкретному виді бізнесу та інше.

Найбільшу ефективність розвитку підприємств в умовах ринку гарантує одноразове застосування ними декількох стратегій, тобто мова може йти про розроблення та впровадження комплексних стратегій підвищення конкурентоспроможності. Такі стратегії розглядається як комплекс дій і заходів, направлених на забезпечення перемоги підприємств у конкурентній боротьбі за міцне становище на відповідному ринку. Взагалі ж, будь-яка комплексна стратегія ринкової конкуренції розуміється як сукупність дій і заходів для досягнення поставленої цілі й високих кінцевих результатів діяльності підприємства.

Отже, на сучасному етапі ринкових перетворень загострюється конкурентна боротьба між підприємствами, що вимагає нових підходів до їх розвитку. Апробованим і надійним інструментом у цій справі є розроблення та впровадження стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств.

УДК 339.13

О. Міщук, Д. Стухляк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ МАРКЕТИНГУ МОДНИХ ТОВАРІВ

Створення нових технологій і просування їх мають з модою і дизайном значно більше загального, ніж це прийнято вважати. Останніми роками споживачі все частіше стали купувати новий комп'ютер і автомобіль не тому, що старий остаточно зламався. Набагато частіше це роблять, тому що вийшла нова модель і попередня тепер виглядає застарілою, а значить вийшла з моди.

Слово «мода» походить від французького *mode*, яке в свою чергу походить від латинського *modus*, що означає міру, образ, спосіб. Є різні визначення «моди». За В. Далем, мода - це тимчасова, зрадницька примха. Можна зустріти і таке визначення: мода — це те, що має у визначений час саме більше розповсюдження, користується найбільшою популярністю та визнанням більшості.

Мода - виявлення смаків споживачів, які сформувалися або склалися в певному суспільному середовищі через зовнішнє оформлення товарів.

«Маркетинг модних товарів — це соціально-економічний процес управління потоком товарів, які постійно змінюються, спрямованих на задоволення бажань та потреб споживачів»

«Маркетинг модних товарів — це ринкова концепція управління діяльністю підприємства, в основі якої лежать принципи організації виробництва та збуту продукції (товарів та послуг) для споживачів, які розробляються, виготовляються та просуваються на ринок з ціллю задоволення двох основних видів потреб — фізичних та естетичних — як окремих індивідів, так і загальних груп».

Дані визначення не повністю розкривають всю сутність діяльності підприємств які працюють в сфері модних товарів. Воно повинно слугувати крапкою відліку для розробки та перетворення в життя всього маркетингового комплексу підприємства, які направлені на задоволення потреб споживачів модних товарів та отримання за рахунок цього прибутку.

При розгляді визначення поняття модних товарів візьмемо за основу два фактори — мода та технологія це приводить до висновку, що всі споживчі товари є в тій чи іншій мірі модними товарами. Відповідно, маркетинг споживчих товарів можна розглядати як маркетинг модних товарів.

Відмінність визначення маркетингу модних товарів від других галузевих визначень маркетингу в тому, що у визначенні маркетингу модних товарів чітко визначена границя потреб, на задоволення яких спрямований маркетинг модних товарів: фізична та естетична.

Мода в своєму розвитку проходить чотири етапи:

1. Етап винятковості. 2. Етап суперництва.

3. Етап масового розповсюдження. 4. Етап спаду.

В роботі з модними товарами персонал (у виробництві та в торгівлі) надає самий безпосередній вплив на розробку та впровадження різного роду маркетингових міроприємств і, як наслідок, на роботу всього підприємства модної індустрії. Отже, на відміну від класичного визначення комплексу маркетингу, який передбачає тільки чотири елементи (4P), в 1981 році Бумс та Бітнер, розробляючи концепцію маркетингу у сфері послуг, запропонували доповнити маркетинг-мікс у сфері послуг трьома додатковими P.

● **People** – люди.

● **Process** - процедури, механізми, які забезпечують надання послуг.

● **Physical Evidence** - обстановка, середовище, в якому надаються послуги.

УДК 658.339.1

Б. Оксентюк, А. Оксентюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Формування попиту і стимулювання збуту, планування бізнесу з врахуванням екологічних аспектів – одна з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку виробництва та споживання. Для досягнення успіху на ринку екологічно чистої продукції важливо дотримуватись певної послідовності заходів, спрямованих на формування попиту і стимулювання збуту. Важливо донести споживачеві інформацію, що продукція є екологічно пріоритетною, тобто корисною для здоров'я та довкілля.

Екологічний маркетинг – ринково орієнтований вид управлінської діяльності у складі загальної системи маркетингу, спрямований на визначення, прогнозування і задоволення споживчих потреб у такий спосіб, щоб не порушувати екологічної рівноваги навколишнього природного середовища і сприяти поліпшенню стану здоров'я суспільства.

Екологічний маркетинг – це функція управління, яка організовує і спрямовує діяльність підприємств, пов'язану з оцінкою і перетворенням запитів споживачів в екологічно орієнтований попит на товари і послуги, що сприяють збереженню якісного та кількісного рівня основних екосистем, задовольняють потреби як окремих осіб, так і організацій або суспільства в цілому.

З погляду підприємства, що орієнтується на виробництво екологічних товарів, екологічний маркетинг – це вид діяльності підприємства, спрямований на виявлення та задоволення екологічних потреб окремих споживачів та суспільства в цілому ефективнішим способом порівняно із конкурентами, в результаті чого забезпечується конкурентоспроможність і прибутковість підприємства.

Екологічний маркетинг сприяє разом із зростанням споживання, розширенням споживчого вибору та споживчої задоволеності зростанню якості життя, підтримці стійкого, збалансованого розвитку територій, збереженню високої якості довкілля.

Загальною метою екологічного маркетингу є забезпечення довгострокового добробуту суспільства з економічних, соціальних і екологічних позицій на основі підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. Основною метою екологічного маркетингу на рівні суб'єкта господарювання є виявлення незадоволеного попиту в екологічно чистих умовах довкілля, екологічно чистих товарах, техніці та технологіях з метою орієнтування виробництва на задоволення екологічних потреб, тобто забезпечення розроблення, випускання і реалізації екологічних товарів, на які на ринку є попит. Основною метою екологічного маркетингу на регіональному та державному рівнях є створення таких економічних умов для суб'єктів господарювання, за яких вони будуть зацікавлені у модернізації технологій виробництва і прагнутимуть раціонально використовувати, зберігати та відновлювати природно-ресурсний потенціал регіону (або компенсувати суспільству шкоду, яка завдається).

Екологічний маркетинг дає можливість не тільки по-новому здійснювати процес стратегічного планування, але й вказує напрямки вирішення багатьох проблем, пов'язаних з виникненням екологічних ризиків.

Саме екологічні потреби споживачів є основним об'єктом уваги виробників екологічно чистих та екологічно безпечних товарів та послуг. Через задоволення екологічних потреб споживачів виробники реалізують свою кінцеву мету – одержання прибутку, а кінцевим прибутком у випадку застосування екологічного маркетингу є підвищення та покращення якості життя споживачів.

УДК 615.1:658.7

Б. Паласюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СУТНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЛОГІСТИКИ У ФАРМАЦІЇ

Впровадження логістичних концепцій у діяльність підприємств вносить зміни у роботу окремих структурних підрозділів і вимагає переорієнтації діяльності у напрямі інтеграції зусиль щодо виконання логістичних функцій, ідентифікація яких відбувається відповідно до виконання логістичних завдань та до зміни сутності логістичного процесу.

Необхідність створення і розвитку інтегрованих логістичних систем у фармацевтичній галузі є нове розуміння ринкових механізмів і логістики як стратегічного елемента в реалізації і розвитку конкурентного потенціалу фармацевтичних підприємств в сучасних умовах; реальні перспективи і сучасні тенденції інтеграції учасників фармацевтичного ринку; розвиток нових організаційних форм; технологічні можливості у сфері новітніх інформаційних технологій та ін.

Потенційна можливість логістичної інтеграції закладена у самій логістиці, економічна природа якої виражається у системному підході до вирішення проблем організації руху економічних потоків. Для злагодженої діяльності логістичної системи необхідна злагодженість дій кожного учасника як елемента економічного процесу. Окрім цього, ця взаємодія має бути направлена на досягнення спільної мети – досягнення ефективності системи, а кожен компонент системи має виконувати лише йому специфічні функції. Результатом повинен бути синергічний ефект, який виникає лише за умов дотримання взаємозв'язків усіх елементів системи та впливає на утворення додаткової величини ефективності.

В умовах фармацевтичного підприємства завданням інтегрованої логістичної системи є гармонізація інтересів учасників логістичного ланцюга та оптимізація ринкових зв'язків, тобто координація логістичних функцій; узгодженість цілей з партнерами (постачальниками, споживачами, посередниками); узгодженість дій у логістичному ланцюзі; оптимізації логістичних витрат; створення інтегрованої ефективною системи регулювання та контролю матеріальних, фінансових та інформаційних потоків, що забезпечує високу якість поставки лікарських засобів; узгодженість руху матеріальних, фінансових та інформаційних потоків; контроль за рухом матеріальних потоків і передача даних про них до єдиного центру; визначення стратегії і технології фізичного переміщення матеріальних потоків тощо.

Синергічний ефект логістики розвивається на етапах логістичної інтеграції на операційному рівні, на рівні логістичних процесів, охоплює операційне управління матеріальним потоком у межах фазових підсистем (постачання, виробництва, розподілу), наступним є етап міжфункціональної інтеграції сфер діяльності підприємства, далі частково виходить за межі підприємства та передбачає формування систем міжорганізаційної логістики і ланцюгів постачання та завершується формуванням повних логістичних ланцюгів постачання.

Таким чином, сутність логістичної інтеграції у фармацевтичній промисловості полягає в забезпеченні стратегічної взаємодії й узгодженості діяльності між всіма учасниками процесу створення, виробництва, збуту і обслуговування споживачів фармацевтичної продукції впродовж всього її життєвого циклу. Така системність у роботі передбачає мінімізацію сумарних логістичних витрат у всіх ланках логістичної системи, а також відносного рівня витрат і дозволяє здобути конкурентні переваги фармацевтичного підприємства у сучасних ринкових умовах.

УДК 53.374:539.213

Ю. Поворозник, І. Піняк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

РОЗРОБКА ОРГАНІЗАЦІЙНО – УПРАВЛІНСЬКОГО МЕХАНІЗМУ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Управління маркетингом — це аналіз, планування, організація, мотивація та контроль за здійсненням заходів, спрямованих на встановлення, зміцнення і підтримку взаємовигідних обмінів із цільовим ринком для досягнення конкретної мети підприємства. Організаційно - управлінський механізм базується на такому формуванні товарних пропозицій та послуг, за яким враховуються потреби ринку (як наявні, так і прогнозовані), використовується ефективна політика цін, а також засоби інформації для формування, стимулювання, обслуговування ринку. До того ж визнається необхідність пристосування виробництва та збуту щодо запитів та оцінки ринку. Діючому на основі принципів маркетингу підприємству переваги дає й те, що всі технічні, комерційні, збутові заходи, так чи інакше пов'язані з товаром.

З цих позицій, метою нашого дослідження є наукове обґрунтування теоретико – методичних положень і визначення організаційно – управлінського механізму маркетингової діяльності промислових підприємств.

Серед науковців, які присвятили найбільшу увагу дослідженням механізму управління маркетингової діяльності, вагомий внесок належить Н.Васюткіній, О.Луцію, А.Павленку, А.Федорченку, Т.Мостецькій, В.Герсимчуку та іншим.

Згідно сучасної економічної теорії під термін "механізм" розглядається як система чи спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності, деяких ланок та елементів, що приводять їх у дію або як сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, за допомогою яких відбувається рух усієї системи і здійснюється досягнення поставленої мети.

Сучасний маркетинг - це діяльність підприємства, орієнтована на задоволення потреб ринку і отримання прибутку в умовах конкуренції. Він направлений на залучення нових клієнтів за рахунок надання ним вищої споживчої цінності, а також на утримання наявних клієнтів за допомогою повного або часткового задоволення їх потреб. Головною і складною проблемою управління промисловими підприємствами є забезпечення їх ефективного функціонування і розвитку. Насамперед це стосується служб маркетингу.

Організаційно - управлінська служба маркетингу має бути підпорядкована безпосередньо директорові підприємства, що забезпечує незалежність її положення по відношенню до інших підрозділів і об'єктивну оцінку можливостей підприємства при розробці його маркетингової політики. У своїй діяльності служба маркетингу повинна взаємодіяти з підрозділами підприємства, що беруть участь в досягненні його виробничо-комерційних цілей. Завданнями служби маркетингу на підприємстві є збір і аналіз початкової інформації, планування і прогнозування, оперативна робота.

Отже, організаційно – управлінський механізм управління маркетинговою діяльністю промислового підприємства передбачає зосередження уваги на створення служби маркетингу, так як вона потребує відповідної зміни організаційної структури управлінських служб і встановлення нових функціональних зв'язків між підрозділами підприємства.

УДК 531.374; 539.213

Г. Пришляк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОМ

В сучасних умовах ринкової діяльності виникає необхідність використання підприємствами стратегічного підходу до управління збутом, що обумовлено жорсткою конкуренцією, зростанням ризиків функціонування підприємств та посиленням ролі маркетингу, як інструменту досягнення підприємством цілей своєї діяльності. Зміни зовнішнього середовища підприємства призводять до того, що саме такі показники як попит та пропозиція визначають стратегію діяльності будь-якого підприємства, що і є основою для формування налагодженої збутової політики підприємства. Тому, для того, щоб забезпечити ефективно та налагоджене управління політикою розподілу, необхідно використовувати комплексну систему стратегічного управління збутом.

У важких соціально-економічних умовах, в яких знаходиться більша частина підприємств України, необхідна систематизація всіх можливих систем управління збутом та виявлення найпріоритетніших із них. При цьому потрібно зважати на те, що збутова діяльність підприємств здійснюється в рамках відповідного зовнішнього та внутрішнього стану.

До проблем зовнішнього стану відносяться ті, які пов'язані із взаємовідносинами між підприємствами, з падінням попиту покупців, з необхідністю самостійного пошуку стійких позицій в конкурентному оточенні при відсутності галузевих орієнтирів тощо. До проблем внутрішнього стану належать: неузгодженість зусиль відділу збуту з іншими відділами і, як наслідок, зниження рівня координації окремих підсистем збутового потенціалу організації; недостатні знання поточного та перспективного стану ринку; недосконала система інформаційного забезпечення збутової діяльності; відсутність стратегічного підходу до збутової діяльності.

Успіх підприємств залежить від прийняття стратегічних рішень, а складність цього процесу виявляється вже на етапі реалізації стратегії. Перший етап полягає у визначенні трьох стратегічних параметрів підприємства: аналізі зовнішнього оточення підприємства; визначенні сильних та слабких сторін, можливостей та загроз підприємства; врахуванні інтересів всіх зацікавлених осіб при встановленні цілей підприємства. Перед тим як розробляти стратегію управління збутом, потрібно впевнитися, що цілі, які можуть бути досягнені при реалізації стратегії, узгоджені з можливостями підприємства та реальним станом зовнішнього середовища. Важливо зазначити, що збутові стратегії суб'єктів господарювання будуть успішно реалізовуватись, якщо вони органічно будуть влітатися у стратегічні цілі держави.

Таким чином, стає зрозумілим, що стратегія збуту – це багатоаспектний управлінський процес, який базується на концепції маркетингу і спрямований на задоволення потреб споживачів.

Отже, для завоювання стабільної позиції на ринку, налагодження взаємовигідних стосунків з покупцями, постачальниками та контактними аудиторіями, встановлення рівноваги між внутрішнім та зовнішнім середовищем, сучасним підприємствам необхідно використовувати стратегічний підхід в управлінні збутом.

УДК 330.341.

С. Радинський

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТИПОЛОГІЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Зростання конкурентних позицій на локальному ринку вимагають від підприємства побудову якісних моделей власного розвитку, які повинні базуватися на інноваційних складових – новітніх технологіях, інноваційній продукції, нових системах управління. Розвиток зазначених складових залежить від правильно обраного типу інноваційної стратегії підприємства. Тому сьогодні важливо дослідити різноманітні типи інноваційних стратегій розвитку підприємства, що і є метою нашого дослідження.

Наука і практика розрізняють різноманітні типи інноваційних стратегій, які, в більшості, базують на представленій науковій концепції відомого у світі економіста Х.Фрідмана. Науковець визначив наступні типи інноваційних стратегій підприємств: наступальна, захисна, імітаційна, залежна, традиційна, „за нагодою”[4].

Інший всесвітньо відомий науковець М.Портер визначив два типи конкурентних інноваційних стратегій підприємства, які зорієнтовані на активному наступі (наступальна стратегія) та на обороні (оборона стратегія). Наступальна інноваційна стратегія передбачає активні дії та лідерські позиції на локальному ринку. Оборонні стратегії ж орієнтовані на збереження стабільних позицій організації на ринку[1].

Типології представлені Фрідманом Х. та Портером М. стали основою подальших наукових пошуків, щодо виокремлення різноманітних типів інноваційних стратегій вітчизняними вченими. Зокрема, Федулова Л.І. виділяє шість різновидів, зокрема: стратегію наступу, стратегію захисту, імітаційну стратегію, залежну стратегію, традиційну стратегію, стратегію «за нагодою», або стратегія «ніші»[3].

На існування трьох типів інноваційної стратегії вказує вітчизняний науковець Скібіцький О.М. - наступальна (характерна для підприємств, що засновують свою діяльність на принципах підприємницької конкуренції), оборонна (утримання конкурентних позицій підприємства на вже наявних ринках), імітаційна (реалізується підприємствами, що мають сильні ринкові й технологічні позиції) [2].

Узагальнюючи результати аналізу, слід відмітити, що на наш погляд, підприємству необхідно здійснювати вибір між наступальною (активною) інноваційною стратегією, яка передбачає лідерство на ринку за рахунок значних витрат на інновації та оборонною (пасивною) – передбачає, за рахунок помірних витрат на інновації, утримання стабільних позицій на ринку. В ряді випадків, необхідно реалізовувати перехідний тип інноваційної стратегії, яка поєднує ряд рис наступальної та оборонної стратегії, що дає можливість підприємству, без значних витрат, реалізовувати інноваційну стратегію і сприяє швидкому адаптуванню до ринкового конкурентного середовища.

Перелік посилань

1. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под общ. ред. и с предисл. В. Д. Щетинина. — М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
2. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. / О. М. Скібіцький К.: Центр учбової літератури, 2009. - 408 с.
3. Федулова Л.І. Менеджмент організацій: Підручник. / Л.І. Федулова. - К: Либідь, 2004. - 448 с
4. Freeman C. The Economics of industrial innovation / C. Freeman. – The MIT Press, 1982. - 470 p.

УДК 338.658

Н. Рожко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕЙД –МАРКЕТИНГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ

Сьогодні виробник, стратегічним завданням якого є не тільки отримання короткочасного прибутку, але і довготривалого розвитку компанії і продукції на українському ринку, ставить своїм завданням збільшення продаж, завоювання більшої частки ринку і збільшення дистрибуції продукції. Тому ні один із каналів збуту не може бути забутим професійним виробником товарів. Ця тема є доволі актуальною сьогодні, так як трейд-маркетинг існує для того, щоб керувати ринком, своєю часткою ринку і, відповідно, прибутковістю через управління торговими посередниками. Інакше кажучи, трейд-маркетинг – це діяльність всіх учасників торгівлі, спрямована на організацію просування товару від виробника до кінцевих споживачів, найвигіднішим для всіх учасників товароруку методом. Торговий маркетинг відрізняється від споживчого маркетингу лише об'єктом, тобто в першому випадку комплекс маркетингу спрямований на вивчення і задоволення потреб учасників каналу розподілу, а в другому випадку – безпосередньо на кінцевого споживача. Це означає, що трейд-маркетинг розглядає покупця своєї продукції як споживача, беручи до уваги, що головна мета будь-якої торгової ланки – отримання максимального прибутку. Головна ж мета трейд-маркетингу – забезпечити міцне становище торгової марки на ринку, “проштовхнути” товар через торговельну мережу (канали) до споживача.

Стратегія трейд-маркетингу повинна супроводжуватися заходами з бренд-менеджменту (англ. brand management), оскільки для успішної роботи на рівні дистрибуції потрібно підтримувати загальний попит. Саме споживач є тією особою, який обирає конкретний товар у роздрібному продажі, і для того, щоб гарантувати вибір якогось конкретного товару, потрібно комунікувати його переваги на кількох рівнях. Трейд-маркетинг може включати, серед іншого, пропозицію різноманітних матеріальних та нематеріальних вигод роздрібним продавцям.

Отже, до загальних інструментів торгового маркетингу можна віднести:

- мерчандайзинг;
- аудит роботи торгового персоналу;
- програми лояльності торговельних посередників;
- конкурси і премії для продавців;
- цільова робота з дистриб'юторами;
- реалізація програм “таємничий покупець” (mystery shopper);
- організація консультацій для працівників торгових точок;
- direct marketing;

Грамотно організоване стимулювання торговельних посередників дозволяє підвищити рівень продажу і дистрибуції, сприяє збільшенню запасів товару і зростанню активності торгівлі у “несезон”, формує і підвищує лояльність торгівлі до підприємства та його продукту. Ефект від застосування цих інструментів можна отримати, планомірно діючи на ланки товаропровідного ланцюга і всі канали збуту.

Вказані інструменти просування товару, адаптовані до внутрішніх умов промислових підприємств України дають реальну можливість українським виробникам вийти на європейський рівень маркетингу швидшими темпами та освоїти нові ринки.

УДК 330.338

О. Руда

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТОВАРОВИРОБНИЦТВО ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКОГО РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Світова фінансова криза спричинила складну економічну ситуацію в усіх сферах діяльності України. Однією з найважливіших проблем, що стоять перед вітчизняною економікою, є забезпечення стабільного економічного зростання не лише у сировинних галузях, але перш за все у провідних галузях промислового комплексу, центром тяжіння якого виступає машинобудування.

Аналізуючи сучасні теоретичні та прикладні аспекти економічних досліджень бачимо, що проблема забезпечення економічної безпеки підприємств галузі все частіше піднімається та набуває перманентного характеру. Адже її основною метою є зберегти економічну стійкість та самостійність та можливість подальшого ефективного розвитку. А основними показниками, що слугують індикаторами її високого рівня на підприємстві вважаємо ті, що відображають незалежність, сталість та економічну стабільність, ефективність товаровиробництва, можливість росту та конкурентоспроможність підприємства.

Важливим та актуальним для підприємств машинобудування є завдання внутрішньої самооцінки та прогнозування свого стану з погляду виконуваних ним виробничих функцій, вживання різноманітних засобів захисту даних функцій, тобто забезпечення його економічної безпеки від різних загроз зовнішнього та внутрішнього походження, що негативно впливають на розвиток потенціалу підприємства, створення системи моніторингу індикаторів економічної безпеки, обґрунтування та встановлення їх граничних значень.

Проблема формування системи економічної безпеки виникає перед кожним підприємством та потребує при цьому цільових завдань для її розв'язання.

У режимі стійкого функціонування підприємство вирішуючи завдання для забезпечення економічної безпеки основну свою увагу акцентує на підтримці нормального ритму товаровиробництва та збуту продукції, що є основою для запобігання матеріального або фінансового збитку.

Виробнича сфера ефективно працюючого підприємства, якщо воно модернізується, є джерелом економічного благополуччя та дозволяє досягати високого рівня економічної безпеки.

Адже найбільшою небезпекою для підприємства є руйнування його виробничого потенціалу як головного фактору його життєдіяльності.

Отже, основною причиною зниження рівня економічної безпеки для підприємств машинобудівної галузі є зниження показників стабільності функціонування та обсягу товаровиробництва. Деструктивна економічна ситуація в Україні вимагає від підприємств галузі стійкості та здатності протистояти впливам тих чи інших ситуацій. Сучасні економічні процеси, що супроводжуються різноспрямованим впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища зумовлюють необхідність застосування нових підходів та механізмів для збільшення обсягу товаровиробництва та забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємств.

УДК 531.374; 539.213

С. Семенюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

З розвитком ринку освітніх послуг відбувається усвідомлення необхідності використання маркетингу в управлінській та науково-інноваційній діяльності освітніх закладів. Варто зазначити, що маркетинг освіти – це специфічна сфера маркетингу, що підвищує конкурентоздатність та розвиток вищого навчального закладу. Маркетинг освітніх послуг – це процес розробки, просування і реалізації послуг, орієнтованих на задоволення специфічних потреб споживачів. Він дозволяє вивчити попит на ті чи інші напрями підготовки, як серед абітурієнтів, так і на ринку праці, ситуацію в системі освіти, основні проблеми у підготовці спеціалістів, орієнтації для молоді, додаткові знання, необхідні спеціалістам для професійної кар'єри, залежність кар'єри від освіти, перспективні форми отримання освіти і підвищення кваліфікації. З іншого боку, маркетинг дозволяє виявити категорії населення, здатні споживати пропоновані послуги в різних регіонах, визначити реальну вартість послуг, сприяти працевлаштуванню випускників, налагоджувати співпрацю між ринком освітніх послуг і ринком праці.

На сьогоднішній день маркетинг займає достатньо вагоме місце на ринку освітніх послуг. Проте його потенціал використовується не в повній мірі, перш за все через те, що в організаційній структурі ВНЗ відсутні фахівці з освітнього маркетингу, що приводить до невикористання багатьох маркетингових можливостей для кращого задоволення потреб споживачів.

В останні десятиліття в теорії маркетингу виник новий напрям, який називають інноваційним маркетингом. Серед науковців часто інноваційний маркетинг ототожнюють із маркетингом інновацій. На нашу думку, інноваційний маркетинг є поняттям значно ширшим, ніж маркетинг інновацій.

В сучасному розумінні інноваційний маркетинг – це використання вдосконалених чи нових методів та інструментів маркетингу в процесі створення та просування освітніх послуг на ринок для задоволення потреб споживачів. Він включає побудову місії фірми, стратегій, філософію мислення, стиль управління та поведінки. Якщо в розвинутих країнах маркетингова концепція добре впроваджена в діяльність підприємств, то інноваційний маркетинг почав розвиватись тільки в останнє десятиліття. В Україні інноваційний маркетинг є, по суті, нововведенням.

Для ефективної діяльності на ринку освітніх послуг ВНЗ повинні використовувати інноваційний маркетинг, тобто набір нових методів та інструментів, які дозволять створювати та просувати освітні послуги на ринок., оскільки традиційні підходи маркетингу не завжди спрацьовують. Для цього потрібно підтримувати творчі та креативні підходи до маркетингу, що дозволять ВНЗ виділятися серед конкурентів, а також розробляти і реалізовувати нові інноваційні маркетингові стратегії, щоб потенційні споживачі зацікавилися їхніми освітніми послугами.

Так, традиційні методи маркетингу можуть принести середні результати, але нестандартні творчі маркетингові заходи зможуть для ВНЗ досягнути високих результатів. Разом з тим оригінальні і творчі маркетингові ідеї потребують значно менше засобів на реалізацію, ніж, наприклад, рекламна кампанія. А інноваційні маркетингові стратегії допоможуть перетворити ВНЗ із популярності у певний бренд.

УДК 331.109.62

І. Сівчук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В Україні відбувається масштабна трансформація соціально-економічної системи. Шукаючи важелі більш ефективного розвитку, науковці часто аналізують лише економічні чинники або методи управління. Проте, не враховують той факт, що суб'єктом господарювання є людина, на трудову поведінку та ефективність діяльності якої значний вплив здійснює чинник культури. Розглядаючи структурну трансформацію економіки помітно, що вона проявляється, перш за все, як зміна галузевої структури, але зводити її лише до цього не було б об'єктивним, оскільки структурні зрушення охоплюють усі етапи відтворювального процесу й усі сфери економічного життя. Діяльність сьогоденних підприємств, які пройшли складний шлях ринкових трансформацій, пов'язана з вирішенням ряду складних проблем. Зокрема, завдяки розмаїтості сфер і видів діяльності на сучасному підприємстві, воно втрачає чутливість, має низьку сприйнятливість. Адаптивність, самоорганізацію і самоврядування; низький рівень впровадження наукових досліджень і культури бізнесу. Зазначимо, що корпоративна культура – це засіб, який існує у свідомості працівників та трансформується в залежності від часу та обставин, особистих поглядів, переконань і принципів працівника, рівня його обізнаності та освіченості. Уявлення керівників і управлінського апарату про корпоративну культуру не однозначні, а частіше навіть суперечливі. Тому при формуванні корпоративної культури в організаціях, на підприємствах відбуваються зіткнення інтересів, поглядів, тому виходить, що конфлікти є неминучим процесом як розвитку, так і занепаду установи, залежно від наслідків. Головна проблема керівників і спеціалістів полягає в тому, що вони вважають своїм основною завданням – запобігти і розв'язувати проблеми виживання організації. Однак половина конфліктів мало стосуються проблем і протиріч в організації, але саме вони збільшують, «навантажують» і протидіють позитивному чи негативному вирішенню, тому завданням керівників є тримати ситуацію в полі зору. Спроможність організації самостійно нейтралізувати соціально-негативні конфлікти, які не призводять до подальшого руйнування ситуації – показник сильної корпоративної культури. Тому корпоративна культура є важливим фактором підприємства, оскільки її ефективність найкраще проявляється в тому випадку, коли соціально-психологічний клімат колективу дає змогу відкрито обговорювати конфлікти, що виникають при цьому не проявляючи боязнь висловлювати свої думки самостійно перед колегами, зокрема і перед керівництвом; виявляти предмет протиріччя; виробляти нові культурні методи взаємодії один з одним у конфліктній ситуації. Тому з певністю можна сказати, що саме конфлікти є деякою мірою стрижнями міцності управлінської команди. На крок попереду виграє та організація, де конфлікти сприймають спокійно й професійно, можна сказати, з очікуванням. Зміст корпоративної культури відображається ступенем особистої значимості професійно-трудова діяльності для більшості працівників. Корпоративна культура на різних підприємствах може мати неоднакову орієнтованість на розвиток персоналу і виробничі функції. Результати дослідження переконливо свідчать про позитивний вплив високої корпоративної культури на діяльність підприємства, на розвиток трудового потенціалу. Зокрема з'ясовано, що низький рівень корпоративної культури підвищує відсоток поширення соціально-економічних конфліктів. Корпоративну культуру необхідно розглядати як важливий чинник впливу на трудовий потенціал підприємства. Тому управління корпоративною культурою має постійно перебувати у центрі уваги його керівників та менеджерів організації.

УДК 339.13

І. Струтинська

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ІННОВАЦІЙНО-ЛОГІСТИЧНА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Загалом постіндустріальний етап розвитку економіки України та необхідність побудови інтелектуального суспільства в умовах інтеграції, інформатизації, кризовості та глобалізації світо господарських процесів потребують істотних змін в організації та управлінні всіма ієрархічними рівнями господарювання на основі інноваційно-логістичної моделі сталого розвитку економіки країни.

На даному етапі виробничі та наукові організації функціонують незалежно одні від одних, бо орієнтуються на застарілі стереотипи. Це часто призводить до того, що підприємства не мають кваліфікованого персоналу, функціонують не ефективно, втрачають конкурентні переваги, а інколи й банкрутують. В свою чергу навчальні (наукові) заклади готують та випускають спеціалістів які не мають практичної підготовки і в кінці кінців працюють не за обраною спеціальністю або взагалі незабезпечені робочими місцями. Прикладом такого дисбалансу може слугувати потреба в фахівцях з логістики.

Бурхливий розвиток транспорту та будівництва в нашій країні призвів до того, що попит на фахівців з логістики сьогодні набагато перевищує пропозицію, як в Київському регіоні, так і в Україні в цілому. Гострий попит на фахівців в області логістики виник в Україні в останні п'ять років і продовжує стрімко зростати. Кількісний розподіл попиту в сфері логістики по позиціях: директор по логістиці – 11%, фахівець із логістики – 24%, менеджер по транспортних операціях – 22%, фахівець із закупівель – 26%, фахівець із митних операцій – 4 %, фахівець із планування – 4%, представник по роботі із клієнтами – 9% . На сьогодні попит на таких фахівців перевищує пропозицію більше ніж в 5 разів. Отже, попит на послуги фахівців з освітою в області логістики постійно росте, і найближчі роки потреба в них буде значно збільшуватись. Це обумовлює необхідність підготовки фахівців з логістики для лінійних та функціональних підрозділів організацій різних форм власності та організаційно-правових форм, у тому числі і для закладів освіти та науково-дослідних установ, тобто підготовки магістрів з логістики.

З огляду на це, принципово значущим стає застосування інноваційно-логістичної моделі співпраці між виробничими та навчальними організаціями, яка зможе «вдихнути» нові імпульси у розвиток цих організацій, вдосконалити механізми їх управління і забезпечити підвищення ефективності кожного суб'єкта зокрема.

На нашу думку такою моделлю може слугувати навчально-науково виробничий центр який пропонуємо створити на базі наукового парку «Інноваційно-інвестиційного кластеру Тернопілля» який об'єднуватиме навчально-виховні заклади усіх типів, виробничі підприємства, наукові організації, установи області тощо. Науковий парк ТНТУ сприяє формуванню інтегрованої тріади «освіта-наука-виробництво», саме тому цей навчально-виробничий центр повинен бути створений з такою метою: формування нового типу висококваліфікованих спеціалістів логістів з сучасною фундаментальною та спеціальною підготовкою, забезпечення запитів відповідної спеціальності від молодшого спеціаліста з логістики до бакалавра, спеціаліста та магістра. Дозволятиме забезпечити робочими місцями згідно навчальних і виробничих практик відповідно з навчальними планами та програмами.

УДК 531.374; 539.213

Т. Татарин

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

НЕЙРОМАРКЕТИНГ: ПЕРСПЕКТИВНА ІННОВАЦІЯ ЧИ ЗАБОРОНЕНИЙ ПРИЙОМ?

Нейромаркетинг – це поєднання вчення про людський мозок та економіки. Як наука нейромаркетинг з'явився у 90-х роках в Гарварді.

Найвідомішу технологію нейромаркетингу розробив гарвардський професор Д. Залтмен.

Метаморфна модель Залтмена дозволяє продіагностувати підсвідомість людини за допомогою наборів спеціально підібраних картинок, що викликають позитивний емоційний відгук і активізують приховані образи-метафори, які згодом призводять до вчинків або намірів. На основі виявлених образів конструюються графічні схеми, які закладаються в основу побудови стратегії взаємодії з споживачами.

Головна формула нейромаркетингу полягає у вивченні взаємозв'язку в системі «розум (свідоме, раціональне) – мозок (підсвідоме, ірраціональне) – тіло (тактильні, нюхові, смакові, рухові реакції) – суспільство (соціальні норми і закони, поведінкові реакції)».

Все більше виявляється нездатність польових досліджень у формі анкетування виявити справжні мотиви споживачів при виборі тієї чи іншої продукції. Опитування респондентів орієнтується на їх свідомі реакції, однак за даними нейромаркетингу, 85% споживачів роблять закупівлі, керуючись підсвідомими поривами, а нерациональними мотивами.

Різноманітні підходи до нейромаркетингу містять у собі прихований гіпноз, вплив за допомогою запаху, звуку, кольору, зображення і т.д. Наприклад, власник пекарні або кав'ярні точно знає, що ніякий слоган не в змозі привести стільки клієнтів, скільки запах свіжого хліба або ароматна кави.

Використання нейромаркетингових технологій може в значній мірі просунути виробника похідцях споживчих переваг, виявити приховані реакції на його товар або послугу і тим самим дозволить покращити ставлення до пропонованого продукту. Результати досліджень можна застосовувати не тільки у створенні комунікації, але і для побудови інтер'єру приміщень, розробки упаковки товару, процесу брендингу.

Противники нейромаркетингу вважають його маніпуляцією свідомістю споживача для того, щоб він витратив якомога більше грошей. Захиститись від технологій нейромаркетингу справді практично неможливо. Особливо яскраво це виявляється у супермаркетах: вплив музики, запахів, кольорів, освітлення змушує нас затриматись в торговому залі якомога довше і наповнити продуктовою кошиком непотрібними товарами.

Існує також твердження, що нейромаркетинг – це чиста комерціалізація високих нейронних технологій. Група нейромаркетологів із Гарвардської бізнес-школи проводила дослідження людського мозку, отримуючи фінансову підтримку від корпорацій і надаючи їм досягнуті результати. Таким чином фірми отримали можливість визначати реакцію покупців на певні товари і рекламу, коректувати їх у потрібному напрямку і як наслідок – впливати на поведінку споживачів.

Врешті-решт, нейромаркетинг – це лише інструментарій, набір методів, створений завдяки статистичній обробці даних, отриманих в ході психофізіологічних досліджень. Його суспільна користь чи негативний вплив залежатиме тільки від тих, в чийх руках опиняться ці технології. А споживачам, які бажають захистити себе від маніпуляцій, можна лише порадити завжди керуватися здоровим глуздом.

УДК 658.14

Н. Тимошик

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПРИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

В умовах посилення конкурентної боротьби важливою умовою розвитку підприємства згідно з обраною економічною і фінансовою стратегією є висока інноваційно-інвестиційна активність. Впровадження інновацій сприяє удосконаленню структури виробництва, зростанню темпів росту виробництва, рівня прибутковості. Разом з тим, інновації досі не стали відповідним засобом підвищення конкурентоздатності. Така ситуація обумовлена внутрішніми та зовнішніми чинниками, серед яких найбільш важливим недосконалість фінансового забезпечення.

Фінансове забезпечення інноваційної діяльності включає комплекс методів, які реалізуються у різних формах через відповідну систему фінансування. Згідно з даними статистичного спостереження Державним комітетом статистики України визначено чинники, що стримують впровадження новітніх технологій. До них відносяться: дефіцит і нерозвиненість передових форм інвестування (44%), відсутність відповідного організаційно-правового законодавства та його дії (5,2%), недооцінювання менеджерами різного рівня вигоди від реалізації інноваційних проектів (4,9%), недостатнє залучення науково-технічної підтримки зі сторони (4,2%), низька кваліфікація персоналу (3,4%) та ін.

При фінансуванні інноваційно-інвестиційного розвитку присутній високий ступінь ризику. Тому, в умовах нестачі бюджетних надходжень виникає потреба самофінансування та залучення різних зовнішніх джерел із чіткою раціоналізацією їх структури.

Можна згрупувати основні принципи фінансового забезпечення, на які має орієнтуватись підприємство:

- диверсифікація основних джерел фінансового забезпечення;
- швидке та ефективно впровадження сучасних інновацій;
- гнучкість системи фінансування;
- чітке обґрунтування реальної вартості інноваційно-інвестиційного проекту;
- постійне фінансування інноваційного проекту впродовж всіх етапів життєвого циклу;
- законність та обґрунтованість способів нагромадження коштів.

Результати вивчення світового досвіду дозволяють стверджувати, що для фінансового забезпечення інноваційної діяльності окрім власних ресурсів необхідно використовувати бюджетні та кредитні кошти, іноземні інвестиції, венчурний капітал, емісії цінних паперів під інвестиційні проекти. На жаль, функціонування в Україні фінансово-кредитної системи вимагає більшої адаптації до сучасних потреб підприємств і характеризується складною процедурою отримання коштів, вимаганням гарантій, високих відсотків та недостатнім терміном дії договорів при реалізації проектів.

Таким чином, необхідно вдосконалювати механізм управління фінансовим забезпеченням для підвищення рівня інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства. Саме використання ефективних організаційних форм, що відрізняються масштабами та змістом інноваційної діяльності, підбір сучасних новітніх технологій та їх впровадження в господарську діяльність дозволять забезпечити інноваційну складову економічного розвитку держави.

УДК 658.7

С. Федорій

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЛОГІСТИЧНИЙ ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИРОБНИЧО- ЗБУТОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Ринкові умови пред'являють нові вимоги до стратегій розвитку і механізму функціонування потенціалу підприємства як сукупності необхідних ресурсів. Логістичний підхід оптимізує наскрізне управління рухом ресурсних потоків. Під структурою збалансованого виробничо-збутового потенціалу (далі ЗВЗП) підприємства розуміють мережу стійких зв'язків між її складовими елементами (видами ресурсів), що складають систему окремих локальних потенціалів, в який входить і логістичний потенціал.

Метою дослідження є визначення складових та функцій логістичного потенціалу (далі ЛП) в системі формування ЗВЗП підприємства з метою ефективного використання і забезпечення довгострокового стратегічного його розвитку.

Логістика – це науково-практична діяльність, направлена на створення системи управління потоковими процесами в просторово - часовій послідовності “на принципах інтеграції та оптимізації ресурсних потоків з метою досягнення довгострокових конкурентних переваг” [1, с. 149], а також здатність на цій основі до виявлення та використання додаткових резервів за рахунок продуктивних факторів і джерел. Складові ЛП розглядаються як сукупність засобів і можливостей підприємства, реалізація яких підкріплена матеріальними, трудовими, фінансовими, інформаційними ресурсами для досягнення цілей логістичної діяльності. Для досягнення цих цілей функціонування системи ЛП відбувається на трьох рівнях логістики: ресурсному (складові логістичного потенціалу розглядаються як сукупність можливостей підприємства, реалізація яких підкріплена ресурсами); аспектному (як “ланцюга” окремих логістик - постачання, виробництва і збуту); трудовому (кваліфікація, досвід та управлінська структура персоналу).

Серед складових ЛП підприємства можна виділити логістичний менеджмент, завданням якого є оптимізація ресурсних потоків з метою мінімізації витрат в контексті необхідності системного підходу в узгодженості інтегральності і синхронізації їх руху.

Таким чином, ЛП є елементом механізму управління розвитком ЗВЗП підприємства, що полягає в цілеспрямованому впливі на ресурсні потоки з функціями синхронізації їхньої взаємодії і метою досягнення ефекту синергізму. Дані процедури реалізуються логістичними процесами і підходами шляхом створення системи логістичного управління матеріальними потоками, що пов'язане з функціями їх аналізу, планування, регулювання та контролю. Тому найбільш повно інтеграція постачальницько-виробничо-збутових систем і забезпечення стратегічної діяльності виражена у логістичному функціональному підході до планування, організації і наскрізного управління рухом ресурсних потоків від їх первинного джерела до споживача, що являє собою результуюче значення підсумків здійснення усіх виробничо-технологічних процесів на основі розробки та реалізації ресурсних стратегій.

Найдоцільнішим в сучасних умовах господарювання є логістичний функціональний підхід до стратегії розвитку ЗВЗП підприємств, під яким розуміється процес побудови системи економічної діяльності, що підлягає принципам логістичного управління.

Перелік посилань.

1. Корінь М.В. Логістика та її роль в забезпеченні ефективної діяльності підприємств // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. - №35. – С.148-152.

УДК 336

І. Химич

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЕФЕКТИВНИЙ ФІНАНСОВИЙ РИНОК – ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Кожна країна для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку не завжди може розраховувати виключно на «власні ресурси». В сучасних умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки виникає об'єктивна необхідність та реальна можливість залучення іноземного капіталу в економіку будь-якої країни через міжнародні фінансові ринки – глобальну систему мобілізації вільних фінансових ресурсів та надання їх позичальникам із різних країн на умовах ринкової конкуренції. Сьогодні цей ринок набув великих масштабів і перетворився у привабливе джерело залучення фінансових ресурсів для розвитку національних економік, став визначальним фактором розвитку світового господарства.

Його основним призначенням є забезпечення доступу до фінансових ресурсів та міжнародних проектів. Інтеграційний розвиток міжнародних ринків сприяє розвитку світової економіки, оскільки сприяє кращому розподілу фінансових ресурсів у світовому масштабі.

Суттєвою проблемою, з якою зіткнувся уряд України є значне зростання з року в рік суми зовнішнього боргу (табл. 1), адже, для реформування економіки країни необхідно залучення значного обсягу додаткових ресурсів.

Таблиця 1

Динаміка зовнішнього боргу України за 2007-2012 років, млн. грн. США

Валовий зовнішній борг (ВЗБ)				Номінальний ВВП (в USD) *				Співвідношення (ВЗБ / ВВП)
на 01.01.2007	54512			за 2006	107753			50.6%
на 01.01.2008	79955	+25443	+46.7%	за 2007	142719	+34966	+32.5%	56.0%
на 01.01.2009	101659	+21704	+27.1%	за 2008	179382	+36663	+25.7%	56.7%
на 01.01.2010	103396	+1737	+1.7%	за 2009	117152	-62230	-34.7%	88.3%
на 01.01.2011	117343	+13947	+13.5%	за 2010	136420	+19268	+16.4%	86.0%
на 01.01.2012	126236	+8893	+7.6%	за 2011	165239	+28819	+21.1%	76.4%

* по середньому курсу НБУ за вказаний рік

Примітка: дані <http://index.minfin.com.ua>

Вивчення міжнародного досвіду врегулювання боргових проблем та аналіз ситуації з державною заборгованістю в Україні засвідчили, що єдино можливими шляхами виходу із боргової кризи є наступні:

- припинення обслуговування державних облігацій, що перебувають у власності НБУ;
- часткове переспрямування здійснюваної грошової емісії на погашення боргових зобов'язань Уряду;
- скорочення імпорту споживчих товарів через посилення тарифного регулювання;
- здійснення валютного регулювання та задіяння механізмів зупинення втечі капіталів за кордон;
- укладення угод з кредиторами щодо реструктуризації заборгованості на умовах зниження боргового навантаження та застосування інструментів активного управління державним боргом.

УДК 339.138

К. Хом'як, Ю. Вовк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

МАРКЕТИНГ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Як відомо, інноваційний шлях розвитку є дієвим способом виживання підприємства на ринку жорсткої конкуренції та стратегією його конкурентної боротьби. Тому розроблення та просування на ринку будь-якої інновації (а тим паче – екологічної) в сучасних умовах господарювання сприймається дуже позитивно з позицій окремого товаровиробника (укріплення його конкурентного статусу на ринку) та з позицій споживача (одержання переваг від нового екологічного продукту, послуги). Маркетинг будь-якої інновації (у тому числі й екологічної) є важливою ланкою у ланцюгу виробничо-збутової діяльності підприємства та елементом політики брендингу.

Незважаючи на те, що тенденція до «екологізації» туризму має світовий масштаб, дефінування нових видів туризму відбувалося у кожній країні по-різному. Так, наприклад, Шацьким національним природним парком було розроблено звіт щодо перспектив розвитку зеленого туризму на міжнародному ринку.

Термін «природний» туризм найчастіше зустрічається як синонім поняття «екологічного» та «зеленого», оскільки, передусім, передбачає відпочинок у природному середовищі. Проте деякі автори визначають, що він заснований лише на мотивації туристів і не враховує їх впливу на навколишнє середовище.

На основі аналізу світового досвіду О. Мозгова робить висновок, що екологічний туризм є найбільш ефективним видом туристсько-рекреаційної діяльності в природних територіях, що суворо охороняються, особливо в національних парках [1]. Розвиток екологічного туризму допоміг усвідомити, яким багатством у сучасному світі є незаймані природні території. Все більш очевидним стало зростання їх значення для сучасного та майбутнього життя людства.

Поряд з поняттям «екологічний» зустрічається термін «сталий розвиток туризму», що багатьма вченими розглядається як перехід від моделі масового туризму до індивідуалізованого туристичного продукту, що зумовлено необхідністю змін у структурі туристичного ринку і внаслідок чого виникають нові види туризму [2]. Ця модель є найбільш новітньою концепцією екологічно безпечного туризму. Отже, найбільш радикальною у досліджуваному контексті є думка деяких науковців, які зазначають, що термін «екологічний» не передбачає присутності людини у цьому середовищі і безпосереднього втручання: як позитивного, так і негативного.

Перелік посилань

1. Мозговая О. Инструменты управления развитием экологического туризма в регионах мира / О. Мозговая // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2004. - № 2

2. Ткаченко Т.І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2006. – 537 с.

УДК 658

С. Хрупович

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Після розпаду Радянського Союзу громадяни постсоціалістичних країн отримали можливість вільно виїжджати за кордон. Період структурних перетворень в Україні супроводжувався зниженням рівня життя та збільшенням безробіття. Ці життєві реалії стимулювали трудову міграцію за кордон, яка поступово перетворилася у масове соціально-економічне явище. Вітчизняні й зарубіжні дослідження привертають увагу до трьох таких проблем, які виникли в результаті виїзду українських громадян за кордон. Перша — природа міграції: причини й наслідки, вигоди і втрати для країни. При цьому особливо гостро дискутуються саме вигоди і втрати, і чомусь переважно акцентується увага на втратах країни від трудової міграції її населення.

Друга проблема — масштаби української трудової міграції, динаміка та прогнози. Тут гострота дискусії значною мірою зумовлена відсутністю елементарної інформації хоча б про кількість та регіональні характеристики міграційних процесів, не кажучи вже про якісні та професійні оцінки розмірів трудової міграції.

Третя проблема — обсяги заробітків українських трудових мігрантів за кордоном та надходження їх в Україну сім'ям, рідним та близьким мігрантів. Це найбільш закрите з точки зору офіційної статистики питання, нема елементарної інформації, що, відповідно, викликає вже не лише дискусії, а й суперечки щодо того, скільки мігранти заробляють і скільки надсилають чи привозять в Україну.

Тому очевидно, що спроба розібратися в цих питаннях та хоч якимось чином знайти обґрунтовані відповіді на них є, на наш погляд, важливим науковим і практичним завданням. І головна проблема — не в обчисленні рівня чи значення показників, які характеризують міграційні процеси в Україні, а в обґрунтованості підходів та методів обчислення параметрів трудової міграції і грошових переказів, що надходять в Україну.

У контексті першої проблеми слід зауважити, що у світовому господарстві у міру зростання глобалізації міжнародної економіки постійно зростають масштаби міграції робочої сили. Міжнародна міграція робочої сили в кінці ХХ на початку ХХІ століття стала важливою складовою глобалізаційних процесів в світовій економіці. Тенденція до відкритості стимулює трудовий потенціал до найбільш ефективного його використання не тільки в рамках національних господарств, а і за його межами. Як і кожний об'єктивний соціально-економічний процес, міжнародна міграція робочої сили має як позитивні так і негативні сторони формуючи, а то і нагромаджуючи таким чином проблеми як в окремих країнах, так і в цілому на міжнародному ринку робочої сили. Тому сьогодні міжнародна трудова міграція є об'єктом підвищеної уваги з боку держав, спеціалізованих міжнародних організацій на предмет регулювання міжнародних міграційних потоків.

Міжнародна міграція робочої сили нині охоплює весь світ, як його розвинуту частину, так і відсталу периферію. До середини 90-х років у світі налічувалось не менше як 30 млн. трудящих, які працюють за межами батьківщини, більш половини з них — вихідці з країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Міжнародна міграція робочої сили є однією з об'єктивних підстав становлення цілісної світогосподарської системи. Водночас проблема вільної міграції є найнебезпечнішою для урядів як у політичному, так і в соціальному аспекті.

УДК 531.374; 539.213

А. Шеліга

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРУ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

В ринкових умовах проблема підвищення конкурентоспроможності товарів має першочергове значення. Конкурентоспроможність товарів є одним зі показників конкурентоспроможності підприємства в цілому. Вона характеризує здатність товару бути придбаним на ринку серед товарів-конкурентів.

Отже, конкурентоспроможність товару – це сукупність характеристик, що відрізняють його від товарів-аналогів за ступенем задоволення конкретних потреб індивідуального споживача, а також за рівнем витрат на його купівлю та подальше використання.

У науковій літературі розрізняють складові конкурентоспроможності. Основними з таких є показники якості (функціональність, надійність, ергономічність, гігієнічність), цінові показники (витрати на придбання товару і витрати на його експлуатацію) та ринкові показники (імідж фірми, ступінь ринкової новизни, затребуваність у суспільстві).

Враховуючи дані показники при виробництві і реалізації продукції підприємство неодмінно займе сильні ринкові позиції.

Конкурентоспроможність товару також має ряд особливих властивостей:

1. визначається тільки у порівнянні з товарами конкурентів;
2. визначається тільки тими властивостями, які становлять помітну зацікавленість для споживачів;
3. особлива увага приділяється зниженню ціни споживання;
4. оцінка рівня конкурентоспроможності передбачає порівняння як однорідних, так і не однорідних товарів;
5. як ринкова категорія має динамічний та змінний характер.

У сьогоdnішній час надзвичайно важливим для будь-якого підприємства є підвищення рівня конкурентоспроможності своєї продукції, і, як наслідок, збільшення прибутків.

Основними методами підтримання та підвищення конкурентоспроможності товарів є:

1. Зниження ціни споживання.
2. Мінімізація термінів постачання товарів.
3. Підвищення рівня післяпродажного обслуговування.

Іншим напрямком вдосконалення конкурентоспроможності є створення відповідної законодавчої бази: мова йде про захист споживачів, стандартизацію і сертифікацію, стимулювання конкурентоспроможності товарів, управління конкурентоспроможністю та створення служб конкурентоспроможності на професійній основі.

Таким чином, держава повинна проводити політику щодо управління конкурентоспроможністю товарів, яка б забезпечувала економічну зацікавленість виробничих та торговельних підприємств у виробництві та продажу конкурентоспроможної продукції.

Секція: **МЕНЕДЖМЕНТ У ВИРОБНИЦТВІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ**
Керівники: **проф. Б. Андрушків, проф. Н. Кирич.**
Секретар: **доц. Ю. Вовк**

УДК 339.138

Т. Борисова

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ МАРКЕТИНГУ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження теоретико-економічних передумов виникнення маркетингу некомерційних підприємств та організацій спричинено потребою виявити причинно-наслідкові зв'язки між історичними етапами становлення маркетингу та чинниками, котрі впливали на розвиток некомерційних підприємств в світі. Це дозволить виявити основні детермінанти розвитку маркетингу та спроектувати тенденції на вітчизняний некомерційний сектор.

Ідейні підґрунтя маркетингу некомерційних суб'єктів господарювання поклала теорія економічного добробуту, в руслі якої сформувались концепції виявлених переваг П. Самуельсона і концепція обмеженої раціональності Г. Саймона. Саме ця теорія поставила питання етичності порушення принципу суверенітету споживача при споживанні ним антиблаг, питання необхідності та суб'єктів регулювання виробництва та споживання антиблаг, питання визначення критеріїв ідентифікації товарів та послуг як антиблаг.

Концепція виявлених переваг П. Самуельсона поставила під сумнів вихідний принцип теорії споживчої поведінки – принцип суверенітету споживача, котрий визначав пріоритетність раціональних критеріїв вибору споживача з метою максимізації корисності та добробуту. На противагу цій теорії П. Самуельсон обґрунтував неоптимальну поведінку споживача, котра не завжди спрямована на максимізацію добробуту. Вчений виокремив «ефект снобізму» та «ефект приєднання до більшості» як причини споживання необґрунтованих благ та антиблаг. Свого подальшого розвитку концепція виявлених переваг отримала в працях Г. Саймона, котрий розробив концепцію обмеженої раціональності. Ця концепція обґрунтовувала неможливість індивіда чи фірми максимізувати корисність та добробут внаслідок об'єктивно існуючої невизначеності. Це створило підґрунтя для розвитку концепції соціально-етичного маркетингу.

Економічними передумовами використання маркетингу у неприбутковому секторі стала зростаюча конкуренція в «третьому секторі», котра спричинена таким:

1. Зростанням кількості НКО на різних рівнях внаслідок деколонізації, глобалізаційних процесів, зміни демографічної структури населення;
2. Ускладнення доступу до фінансових і трудових ресурсів на фоні фінансової залежності від донорів, неприбуткової та соціально зорієнтованої діяльності, недостатньої культури волонтерства та благодійництва;
3. Посилення боротьби за увагу споживачів та зростання вимог донорів до якості виконаних проектів та управління організацією (потреба проводити маркетингові дослідження, заміри соціальної ефективності програм, комунікаційні заходи та інше).

Вагомим аргументом на користь «маркетизації» некомерційного сектору є успішний досвід використання маркетингових методів підприємствами комерційного сектору та зростання кількості професійно підготовлених спеціалістів з маркетингу.

Таким чином, теорія економічного добробуту та зростаюча конкуренція у некомерційному секторі створили фундамент та мотиви для розробки методології маркетингу і її використання в практиці підприємств та організацій некомерційного сектору.

УДК 658.5.001

Л. Гейвич, В. Марченко, Т. Василенко

(Національний університет харчових технологій)

СИНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В економічній науці використовується кілька підходів до управління підприємством. До основних належать системний, процесний і ситуаційний підходи.

Системний підхід ґрунтується на декомпозиції всіх складних управлінських рішень, що дає змогу розкласти їх на прості елементи, реалізація яких забезпечує реалізацію задач на всіх рівнях декомпозиційної ієрархії. Особливістю використання такого підходу до управління підприємством є розгляд управління як певної цілісності, що складається із взаємозалежних частин, кожна з яких робить свій внесок у характеристики цілого. Використання системного підходу до управління всіма явищами та процесами в економіці базується на очікуванні як передбачуваних лінійних ефектів взаємодії складових кожної системи, так і очікуванні нелінійних результатів такої взаємодії, які виникають у випадках входження однієї зі складових в стан динамічної нерівноваги. Ефект когерентної взаємодії сприяє передачі нерівноваги по всій системі та породженню хаосу в системі, який є джерелом нового порядку такої системи.

Процесний підхід розглядає управління як процес, що складається із серії взаємопов'язаних дій, які називаються функціями управління. Кожна окрема функція (планування, організації, контролю і мотивації) сама по собі є процесом, яка реалізує загальне управління на підприємстві. Повнота та якість виконання окремих функцій є вхідними потоками для реалізації наступних функцій. Якість реалізації всіх функцій забезпечує якість виконання всього процесу управління. Синергетична складова процесного підходу до управління реалізується через систему взаємодій між усіма функціями у випадку виникнення збурення в одній із функцій. Передача такого збурення через ланцюги процесних взаємодій породжує нові непередбачувані нелінійні ефекти управління, які називаються синергетичними.

Ситуаційний підхід до управління, реалізовується вибірково в умовах необхідності прийняття управлінських рішень у ситуації, відмінній від тієї, яка є традиційною в діяльності певного підприємства. Цей підхід використовується в умовах виникнення кризових явищ у діяльності підприємства і полягає в прийнятті таких управлінських рішень, реалізація яких дасть змогу нейтралізувати негативний вплив факторів кризи. Отже, завданням підходу є ліквідація нерівноваги в одній із підсистем підприємства та повернення економічних процесів до стану рівноваги. За реалізації такої мети ситуаційного підходу ймовірність виникнення синергетичних ефектів зведена до мінімуму величини. У разі використання ситуаційного підходу як способу виведення підприємства на якісно новий рівень економічного розвитку продукування нелінійних взаємодій формує нову систему взаємовідносин як усередині підприємства, так і з зовнішніми контрагентами. Нова якість системи взаємодій є джерелом виникнення непередбачуваних синергетичних ефектів.

Отже, на основі вищевикладеного можна говорити про різні джерела та кількісні вимірники синергетичного ефекту при використанні різних підходів до управління підприємством. Єдиним в усіх підходах залишається природа виникнення такого ефекту, яка пов'язана з нелінійністю взаємодій у будь-якій системі в стані динамічної нерівноваги.

УДК 657.471.1

Л. Веретельна

(Донецький національний технічний університет)

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗАТРАТ НА ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ДОНБАСУ

У сучасний період реформ та економічних перетворень у вугільній галузі зниження собівартості вугільної продукції набуває особливої актуальності для залучення приватних інвестицій.

Дослідити особливості обліку витрат вугільної продукції (концентрату) в умовах державного підприємства «Макіїввугілля» (ДП «Макіїввугілля») для подальшого ефективного управління витратами вугільного підприємства.

На досліджуваному вуглевидобувному підприємстві звітна або фактична калькуляція собівартості складається за даними бухгалтерського обліку про фактичні витрати на виробництво продукції, і відображає фактичну собівартість виробленої продукції. Для правильного визначення собівартості витрати групуються по ділянках, цехах, службах і в цілому по шахті. В залежності від повноти витрат, що включаються в собівартість продукції, виділяються наступні види собівартості вугільної продукції [1].

Виробнича собівартість рядової вугільної продукції складається з прямих і загальновиробничих витрат, які безпосередньо виникають у процесі видобутку вугілля. Прямі та загальновиробничі витрати розподіляються за такими економічними елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні потреби, амортизація, інші витрати.

Виробнича собівартість готової вугільної продукції (концентрату) складається з виробничої собівартості рядового вугілля, послуг виробничого характеру (витрати на переробку рядового вугілля на ЦЗФ і витрат з транспортування його від шахти до ЦЗФ) і коригується на вартість витрат, що виникають при зміні залишків рядового вугілля на складі шахти (при збільшенні залишків витрати приймаються зі знаком мінус, при зменшенні - зі знаком плюс).

Повна собівартість готової вугільної продукції (концентрату) включає виробничу собівартість концентрату, адміністративні витрати і витрати на збут. До адміністративних витрат можна віднести витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням вугледобувного підприємства. Однак економічний елемент «витрати на збут» не відображається окремо в бухгалтерській формі № 10-П «Звіт про собівартість готової вугільної продукції», а враховується у виробничій собівартості готової вугільної продукції у витратах «послуги виробничого характеру». Така особливість характерна для всіх шахт ДП «Макіїввугілля».

Така організація бухгалтерського обліку на підприємстві дозволяє не тільки об'єктивно і своєчасно отримувати дані про фактичні витрати, пов'язані з видобутком вугільної продукції, значення яких відбиває сформований рівень собівартості за окремими видами витрат, але і вести контроль за виконанням плану й дотриманням кошторисів витрат, виявляти резерви зниження, визначати шляхи оптимізації собівартості, що дає можливість істотно підвищити рентабельність і конкурентоспроможність виробництва.

Перелік посилань

1. Галузеві методичні рекомендації обліку витрат на виробництво готової продукції.

Затверджено наказом Міністерства вугільної промисловості України від 31.01.2008г. № 48. Київ, 2008р. - 62 с.

УДК 37.018.046

О. Владимир

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЯКІСТЬ БІЗНЕС-ОСВІТИ В УКРАЇНІ

За сучасних умов функціонування економіки на засадах вільного ринку, розвиток освіти теж визначається тенденціями ринкового конкурентного середовища. Як показує вітчизняна практика система традиційної вищої освіти не спроможна забезпечити бізнес висококваліфікованими менеджерами у різних сферах діяльності. Сьогодні всі повинні розуміти як функціонує ринкова економіка, а не лише економісти. Саме тому необхідно змінити уявлення про роль бізнесу в економічному розвитку і, відповідно, про значення і завдання освіти та бізнес-освіти зокрема. Відтак все більшої популярності в Україні набуває така форма навчання топ-менеджерів як бізнес-освіта. Під поняттям «бізнес-освіта» розуміють програми додаткової освіти, вершиною яких є програми MBA. MBA (Master of Business) – це післядипломний ступінь бізнес-освіти із загального менеджменту і управління бізнесом, який забезпечує формування високопрофесійних менеджерів-практиків, особистісний розвиток студентів і кар'єрне зростання випускників, відповідає високим інтелектуальним і академічним стандартам. З метою забезпечення ефективного функціонування бізнес-шкіл та надання ними якісних освітніх послуг необхідно вирішити ряд завдань. По-перше, необхідно забезпечити проходження акредитації бізнес-шкіл і університетів престижними недержавними акредитаціями, наприклад, EQUIS, AMBA, AACSB. Відповідно, не допустити державної акредитації програм MBA, оскільки це призведе до 1) втрати українськими бізнес-школами гнучкості в наданні послуг своїм клієнтам; 2) зниження якості освітніх послуг і підриву міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних освітніх установ в цій галузі та до занепаду ринку бізнес-освіти в Україні; 3) переорієнтації українського бізнесу на послуги зарубіжних бізнес-шкіл; 4) формування негативної репутації українського уряду в очах світової наукової і освітньої громадськості. По-друге, слід забезпечити зростання якості навчання за MBA-програмами. Щоб навчальна програма була найбільш якісною і наближеною до потреб навчальної аудиторії необхідно її розробляти, виходячи із: місії та змісту діяльності навчального закладу, складу студентів та слухачів, зв'язку програми з бізнесом, підготовки та компетентності викладачів, результатів проведених навчальним закладом досліджень в галузі управління та консультацій, зовнішнього позиціонування навчального закладу.

Що стосується якості викладання, то слід дотримуватись системності, уникати заформалізованості та перевантаження «зайвими» предметами. Заняття слід проводити у вигляді ділових ігор чи моделювання ситуацій, що виникали на реальних підприємствах учасників програм. Для всіх рівнів програм, бажано, щоб заняття проводили викладачі із власним досвідом у менеджменті. На жаль, традиційна система навчання передбачає надмірне навантаження викладачів: якщо викладачі західних країн мають в середньому навантаження 200 – 400 аудиторних годин, то українські викладачі – близько 900 і більше. Не дивно, що при цьому дослідницька і методична робота проводиться формально і погіршує сприйняття клієнтами (студентами) якості роботи. Мало того, при оцінці роботи викладача переважають кількісні, а не якісні показники. Загальновідомо, що найціннішими ресурсами з-поміж усіх інших є людські. Тому викладачам слід забезпечити належні умови для якісної розробки та подання ними навчальних програм, для використання нових методик подання матеріалу, не створюючи надмірних кількісних «перепон». Адже зростання кількості веде до зниження якості.

УДК 663.5

І. Лаба, Ю. Вовк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СПИРТОВОЇ ГАЛУЗІ

Об'єктом антикризового управління є виникнення та поглиблення кризи розвитку підприємства, що має негативні наслідки для життєдіяльності підприємства, її усунення та запобігання. Криза — це загострення суперечностей у соціально-економічній системі (організації), які загрожують її життєстійкості у навколишньому середовищі [1, с. 15].

Кризовий стан більшості підприємств спиртової промисловості полягає в їх неспроможності здійснювати фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності, скороченні попиту на їх продукцію і, як наслідок, зниженні обсягів виробництва та реалізації продукції; заборгованості з виплати заробітної плати, зростанні дебіторської та кредиторської заборгованості. Істотне погіршення усіх показників діяльності більшості підприємств спиртової промисловості, як кількісних, так і якісних, що призводить до порушення стану рівноваги, який підприємство не в змозі самотійно відновити є проявом кризового стану.

Головними екзогенними факторами фінансової кризи є: кризовий стан економіки країни, загальний спад виробництва, значний рівень інфляції, нестабільність господарського та податкового законодавства, нестабільність фінансового та валютного ринків, зниження купівельної спроможності населення, політична нестабільність в країні, розрив економічних зв'язків, посилення монополізму на ринку.

Одним із основних шляхів фінансового оздоровлення підприємства є реструктуризація. Реструктуризація підприємства — це проведення організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, управління ним, форм власності, організаційно-правових форм, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва [2, с. 405].

Реструктуризація активів включає заходи, результатом яких є зміни структури та складу активів балансу. До них належать: продаж частини основних засобів, продаж обладнання, запасів сировини та матеріалів, рефінансування дебіторської заборгованості. До основних форм рефінансування дебіторської заборгованості належать факторинг (уступка банку права на затребування дебіторської заборгованості), облік векселів та їх продаж на фондовому ринку.

Фінансова реструктуризація передбачає зміни структури власного та позикового капіталу, а також зміни в інвестиційній діяльності підприємства. До основних заходів фінансової реструктуризації відносяться: реструктуризація заборгованості перед кредиторами; одержання додаткових кредитів; збільшення статутного капіталу; заморожування інвестиційних вкладів. Фінансова реструктуризація має обов'язково супроводжуватися реструктуризацією виробництва.

Перелік посилань

1. Ковалев А. И. Управление реструктуризацией предприятия: монография / А. И. Ковалев. — Киев АВРИО, 2006. - 368с.

2. Мороз О. В. Институциональные особенности превентивного антикризового управления предприятием: Монография / О. В. Мороз, І. В. Шварц. — Вінниця: Універсум - Вінниця 2006. — 137с.

УДК 336.7(075.8)

О. Гарматюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ КРИЗИ

Природний газ являє собою найважливіший енергетичний ресурс. За темпами світового споживання він перевищує всі інші енергоресурси. У народному господарстві України газова промисловість відіграє дуже важливу роль. Вона є невід'ємною частиною економічного і суспільного добробуту населення держави. Подальший розвиток та раціональне використання даного виду ресурсу набуває актуальності, на сучасному етапі розвитку, коли проблема енергозабезпечення постала надзвичайно гостро.

Проблема забезпеченості національної економіки енергоносіями особливо актуальною стала для України в останні роки. Рівень забезпеченості України власними паливними ресурсами на даний час складає 37%. Потреба народногосподарського комплексу країни за рахунок власних ресурсів газу задовольняється на 15-20%. Досвід забезпечення імпортованими енергоресурсами в розвинених країнах свідчить про, те, що надходження енергоресурсів повинно здійснюватися не менше ніж із трьох-чотирьох незалежних і стабільних джерел.

Для країн із ринковою економікою, до яких належить і Україна, у сучасних умовах розвиток економіки потребує випереджаючого розвитку енергетичного комплексу. Від гарантованого забезпечення суспільних потреб в енергетичних ресурсах залежить функціонування всіх елементів життєзабезпечення країни. Підґрунтям енергетичної безпеки є сталий розвиток власного паливно-енергетичного комплексу, в якому значну роль відіграє газова промисловість. Оскільки внутрішні джерела природного газу в декілька разів менше виробничих можливостей, то в умовах росту цін на газ, який імпортується, особливе значення на рівні з енергозбереженням, набуває проблема ефективного розташування об'єктів газової промисловості.

У перспективі світові ринки енергоносіїв стануть об'єктом все більш жорстокої конкурентної боротьби. Її сфера буде охоплювати всі регіони і країни світу незалежно від того, до якої групи (виробники або споживачі) вони відносяться. Для запобігання кризових явищ на ринку природного газу, різких коливань цін країни, які добувають і експортують природний газ повинні діяти погоджено, розробляючи спільну стратегію.

Для підвищення надійності паливо- і енергозабезпеченості народного господарства України (зважаючи на значні поставки нафти і газу в Україну) доцільно і необхідно розширити кількість джерел постачання нафти і газу з тим, щоб залежність від постачання по кожному паливному ресурсу з одного джерела не перевищувала 30% (з урахуванням загальних обсягів постачання). Щодо використання природного газу в різних секторах економіки та галузях народного господарства, то цей вид ресурсу є найбільш екологічно чистим порівняно з такими енергетичними ресурсами, як вугілля, мазут, торф.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що у перспективі в Україні мають створитися сприятливі умови для нарощування власного видобутку газу, безпечного функціонування газотранспортних систем, що врешті забезпечить функціонування економіки в режимі розширеного відтворення та покращання основних показників соціального розвитку нашої держави. Структурна перебудова господарства, економічне використання усіх видів палива й енергії, впровадження економічних стимулів сприятимуть зменшенню енергомісткості національного продукту.

УДК 621.326

М. Жидоник

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

В операційному менеджменті стратегія передбачає принципово новий підхід до проблем, пов'язаних з операціями. Цей підхід передбачає концепцію, в якій приймаються рішення згідно яких поряд з загальною стратегією підприємства, враховуються потреби споживачів.

Термін "операції" є досить широким і стосується промислового виробництва, а також надання послуг організацією будь-якого типу (державною, приватною тощо).

Операційна функція охоплює всі дії, результатом яких є товари, послуги, що пропонуються організацією на ринку. Для здійснення цієї функції створюється та функціонує з урахуванням стратегії операційної діяльності, відповідна операційна система, яка у свою чергу є однією з функціональних стратегій розвитку організації.

Будь-яка стратегія повинна забезпечувати переваги підприємства у конкурентному середовищі. Конкурентні переваги виявляються у різноманітних видах і навіть формах, які залежать від специфіки галузі діяльності організації, ринкового сегмента, товару тощо.

Операційна стратегія (Operations Strategy) полягає в розробці загальної політики і планів використання ресурсів підприємства, направлених на максимально ефективну підтримку її довгострокової конкурентної стратегії.

Операційна стратегія не може реалізовуватися ізольовано, вона повинна бути пов'язана зі споживачами (по вертикалі) і з іншими елементами структури підприємства (по горизонталі).

Основні цілі розвитку операційної стратегії полягають, по-перше, у правильному визначенні (на основі найважливіших пріоритетів, що, як правило, з'ясовуються в результаті проведення маркетингових досліджень) конкретних вимог до виробництва і, по-друге, у розробці планів, які гарантують, що операційні можливості (і можливості підприємства) виявляться достатніми для виконання цих вимог.

Постановка цілей операційної стратегії здійснюється відповідно до визначених критеріїв. Найчастіше в якості їх беруться наступні:

- Витрати на виробництво продукту;
- Якість виробництва;
- Якість виробничих постачань;
- Відповідність виробництва попиту чи так звана "гнучкість за попитом".

Операційну стратегію формує кожен первинний підрозділ підприємства: цех, бригада, дільниця тощо. Системна взаємодія з різними спеціалізованими підрозділами організації необхідна для якісної розробки стратегії. Так, фахівці з маркетингу повинні забезпечувати розроблювачів операційної стратегії інформацією і про реалізацію продукту, і про його збут на відповідних ринках; технологи повинні повідомляти про новинки і всі інші значні зміни на ринку технологій і т.д.

Отже, виробнича (операційна) стратегія визначає завдання операційної системи, тобто вказує, що має виконувати ця особлива операційна функція і як це має бути здійснено у зв'язку з іншими елементами організації, щоб реалізувати місію фірми. Вона чітко визначає місце операційної функції, тобто на яких особливих завданнях вона має концентруватися.

УДК 331.108

Н. Жук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Для формування та реалізації ефективної кадрової політики підприємству необхідно забезпечити виконання цього процесу відповідними ресурсами.

Специфічною особливістю виконання кадрової роботи порівняно з іншими функціональними завданнями підприємства є те, що робота з людьми, пов'язана з працевлаштуванням, ротацією, організацією оплати праці, розвитком та підвищенням кваліфікації, регулюванням використання робочого часу, створенням сприятливих умов праці, оцінюванням персоналу, вимагає чіткої регламентації прав і обов'язків усіх учасників трудових відносин.

Тому, практичне вирішення усіх завдань з формування та реалізації кадрової політики має базуватись на основних положеннях Конституції України, законодавства про працю та інших законодавчих актів України.

Нормативно-правовою базою виступають також документи, які розробляються і затверджуються керівництвом підприємства для внутрішнього використання: правила внутрішнього трудового розпорядку, колективний договір, положення про структурні підрозділи організації, посадові інструкції.

Організацію праці та ефективно її використання повинне регламентувати науково-методичне забезпечення, яке складається із двох груп документів:

1. документи, які визначають норми, правила вимоги, характеристики та інші дані, розробляються і затверджуються відповідними компетентними органами: довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, міжгалузеві норми та нормативи, конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці;

2. документи, які розробляються для внутрішнього використання й затверджуються керівництвом організації: положення про формування кадрового резерву в організації, положення про організацію адаптації працівників; положення про оплату та стимулювання праці, рекомендації щодо організації підбору персоналу; інструкції з правил техніки безпеки.

Не менш потрібним є і налагодження потоків інформації на підприємстві – створення баз даних, які необхідні для раціонального управління персоналом; забезпечення всіх ланок правління інформацією про потреби в персоналі та прийняття відповідних рішень. Сюди можна віднести і забезпечення відповідним обладнанням та пристроями, які застосовуються в процесі управлінської праці.

Також важливо забезпечити процес формування та реалізації кадрової політики кваліфікованими виконавцями: лінійними й функціональними керівниками всіх рівнів управління, службою персоналу та працівниками інших виробничих і функціональних підрозділів, які забезпечують керівників необхідною інформацією або виконують обслуговуючі функції.

Вищевказані аспекти здійснення кадрової політики забезпечуються фінансовими ресурсами – сукупністю коштів на оплату праці та створення відповідних умов, навчання та розвиток персоналу.

Отже, можемо зробити висновок: ефективність формування та реалізації кадрової політики досягається шляхом прийняття законодавчих актів на рівні держави та підприємства, налагодження інформаційних потоків, забезпеченням науково-методичними, кадровими, матеріально-технічними і фінансовими ресурсами.

УДК 658.5

Н. Кіндзерська

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЕФЕКТИВНЕ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЬНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

Розрізняють два підходи управління інвестиційним портфелем цінних паперів: традиційний і сучасний. Традиційний підхід полягає в забезпеченні його збалансованості шляхом включення в портфель цінних паперів різних підприємств і галузей. Цінні папери великих компаній більш ліквідні і достатні у великій кількості, що дозволяє інвестору для досягнення ефективного розміру портфелю купувати цінні папери у великій їх кількості. Сучасна портфельна теорія (Марковіца) ґрунтується на наступних твердженнях: ринок є ефективним - усі учасники ринку мають однакові умови доступу до інформації і можуть вільно входити і виходити з ринку; інвестори не люблять ризикувати; чим більший ризик, тим більший дохід повинен отримати інвестор, і чим менший дохід – тим менший ризик.

Інвестиційний портфель повинен мати відповідне співвідношення відповідних типів цінних паперів для розподілу ризиків – диверсифікації. Завдання інвестора – формування ефективного набору цінних паперів, який забезпечує найменший ризик і найбільший дохід.

З метою ефективного управління, в залежності від ситуації на ринку, в портфель можуть включатися і виключатися цінні папери в будь-який час.

Інвестор, формуючи і управляючи інвестиційним портфелем, повинен виконувати: підбір для інвестиційного портфелю типів цінних паперів з оптимальним співвідношенням ризику і доходу; підбір для інвестиційного портфелю цінних паперів з різними строками погашення; визначення оптимального строку продажу зі свого портфелю типів цінних паперів з метою їх заміни; своєчасна ліквідація інвестиційного портфелю цінних паперів.

Складність в керуванні портфелем полягає в тому, що всі методи і моделі управління, які застосовуються до портфелю, достатньо приблизні, тому їх використання не завжди приводить до позитивного результату.

Підводячи підсумки вищесказаному, слід зазначити, що на сьогодні зустрічається дуже мало підприємств, які інвестують вільні грошові кошти в цінні папери, формуючи при цьому інвестиційний портфель. Здебільшого цією діяльністю займаються банківські та інші фінансово-кредитні установи.

При проведенні інвестиційних операцій, для зменшення ризику, необхідно формувати інвестиційний портфель цінних паперів, в який повинно входити від 8 до 20 видів цінних паперів. Саме при такій диверсифікації значно знижується ризик втрат вкладень (чи доходів від вкладень).

Формування інвестиційного портфелю цінних паперів повинно виконуватись на принципах консервативності, диверсифікації, достатньої ліквідності з дотриманням принципу домінування.

У зв'язку з малим рівнем розвитку фондового ринку в Україні, загальною світовою і національною економічною кризою, частими змінами законодавства, інвестор, сформувавши портфель цінних паперів, повинен постійно здійснювати його моніторинг в умовах постійних зовнішніх змін.

УДК 658.589.А65

І. Кульматицька, М. Зяйлик

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВИРОБНИЧА ЛОГІСТИКА НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Управління та організація діяльності підприємств у сучасних умовах не можуть відбуватися без використання логістичного підходу. У будівельних галузях, які за останні роки починають нарощувати обсяги виробництва, мають перспективи успішного розвитку лише ті підприємства, які формують та впроваджують у свою практичну діяльність відомі за кордоном логістичні системи.

Завдання логістики виробничих процесів на підприємствах будівельного комплексу, стосується управління матеріальними потоками в середині підприємства, що створюють матеріальні блага та виконують такі матеріальні послуги, як: збереження, фасування, розважування, сортування, укладання та ін. Характерною рисою об'єктів вивчення у виробничій логістиці будівельної галузі є їх територіальна компактність.

Логістичні системи, які розглядає виробнича логістика, мають назву внутрівиробничих логістичних систем.

Внутрішньовиробничі логістичні системи будівельної галузі можна розглядати на макро- і мікро рівнях. На макрорівні виступають як елементи макрологістичних систем. Вони задають ритм роботи цих систем, є джерелом матеріальних потоків. На мікро рівні – це ряд підсистем, що перебувають у відносинах і зв'язках між собою, які утворюють певну цілісність, єдність. Ці підсистеми (закупівля, склади, запаси, обслуговування виробництва, транспорт, інформація, збут і кадри) забезпечують входження матеріального потоку в систему, проходження у ній і вихід із системи. Відповідно до концепції логістики побудова внутрішньовиробничих логістичних систем будівельної галузі має забезпечувати можливість постійного узгодження і взаємного коригування планів та дій постачальних, виробничих і збутових ланок у середині підприємства.

Основна мета виробничої логістики будівельної галузі полягає в організації відповідно до замовлень безперервного технологічного процесу при одночасній мінімізації запасів у процесі виробництва та відповідних затрат.

Найважливіші положення логістичної концепції організації будівельного виробництва, включає у себе: відмову від надлишкових запасів; відмову від завищеного часу виконання основних і транспортних операцій; усунення простоїв обладнання; обов'язкову ліквідацію браку; усунення нерациональних внутрішньозаводських перевезень; перетворення постачальників із недоброзичливців у ширих партнерів.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що виробнича логістика будівельного комплексу охоплює функціональну сферу безпосереднього виробництва як процесу виготовлення та охоплює процеси від початку виробничого процесу до передання готової продукції у підсистему логістичного розподілу (збуту), в тому числі внутрішньовиробниче транспортування сировини, матеріалів комплектуючих та ін., та внутрішньовиробниче складування. В свою чергу завдання виробничої логістики будівельного комплексу відображають організацію управління матеріальними та інформаційними потоками не просто всередині логістичної системи, а в рамках процесу виробництва.

УДК 330.341.1

Л. Малюта, А. Лесюк

(Тернопільський національний технічний університет іменні Івана Пулюя)

РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ – РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні Україна переживає черговий кримінальний бум. Шпальти газет заповнені повідомленнями про скандальні захоплення підприємств та криваві «розбірки» з конкурентами. В Україні спостерігається тенденція до підвищення кількості рейдерських атак, зокрема в таких областях — Київській, Дніпропетровській, Полтавській, Львівській, Одеській, Харківській. Тобто, в тих регіонах, де промисловість є більш розвиненою. Причому лідером залишається саме Київська область. Слово «рейдер» з лексики економістів успішно перейшло до словникового запасу пересічних громадян і стало загальноновизнаною лайкою, а замовні вбивства власників великих підприємств та вдалих банкірів стали практично повсякденним явищем. Ситуація в країні нагадує мутний час «пізньої перебудови». Тема корпоративних воєн і недружніх захоплень взагалі характерна для країн з перехідною економікою, де при мінімально затрачених зусиллях є можливість миттєво стати власником господарського товариства, за безцінь приватизувати стратегічне підприємство, а при наявності потрібних зв'язків – взагалі привласнити цілу галузь. Але, як і будь-яке інше явище, проблема рейдерства має свої передумови. У державах з такою економікою як наша, умови для рейдерства створюються в той момент, коли суб'єкт господарської діяльності приватизується незаконним шляхом. Сумнівна передісторія приватизації об'єктів, коли підприємства з розірваними технологічними та економічними зв'язками були насильно вкинуті в «риноку» при повній відсутності ринкової інфраструктури, сприяла появі незадоволених міноритарних акціонерів. А це – практично весь необхідний набір умов, необхідних для успішного рейдерського захоплення. Рейдер не може здійснити захоплення об'єкта, якщо його корпоративна історія бездоганна, й немає ані найменших причин для судових позовів. Рейдер також не зможе атакувати господарське товариство, перекупуваючи акції в міноритарних акціонерів, якщо його власники консолідували 80-100% акцій. Наявність корпоративного спору – це все, що потрібно вмілому рейдеру для втілення своїх амбіційних планів захоплення. Певні спроби боротьби з недружніми захопленнями й поглинаннями підприємств в Україні робляться лише протягом останніх 3-х років. У засобах масової інформації корпоративні захоплення підприємств, як правило, висвітлюють крізь призму неефективної протидії рейдерам з боку правоохоронних органів. Мовляв, досить лише протиставити силовому захопленню або недружньому поглинанню ефективну державну охоронну структуру, й відсоток успішності операції силового захоплення буде зведений нанівець. До цього часу існує думка про те, що саме за браком професійних охоронців рейдерам вдається проникнути на територію підприємства та, як наслідок, заволодіти необхідною документацією. Насправді ж, ця проблема є набагато глибшою, в Україні рейдерство дійсно є надзвичайно актуальною проблемою, яка набирає статусу загрози національній безпеці держави. Через нестійкість, корумпованість державних органів, прогалини у законодавстві, несформованість інституцій прав власності такий феномен в Україні не лише виникає, а й набирає високих «темів зростання». І хоча в розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, у нас це інструмент перерозподілу власності та особистих інтересів. Боротьба з рейдерством має носити комплексний характер. У питанні протидії рейдерству повинні об'єднатися влада, парламент, бізнес, громадськість. Лише таким чином можливо значно скоротити кількість рейдерських захоплень в Україні. Отже, для ефективного подолання рейдерських захоплень потрібно вжити основних таких заходів: на боці власника повинна виступати держава і вживати реальні важелі щодо захисту прав власності; забезпечити прозорість і ефективність діяльності суб'єктів господарювання, які можуть зробити підприємство фактично невразливим до рейдерів.

УДК 658.5+336.64+336.66

Г. Машлій, М. Вівчарик

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

АНАЛІЗ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ЙОГО СТРУКТУРИ

У процесі фінансового управління підприємством вдосконалення структури капіталу є одним з найважливіших та найскладніших завдань. Адже оптимальна структура залучених коштів дає можливість створити передумови для якнайкращого використання залучених грошових засобів, забезпечити ефективну пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості, максимізувати ринкову вартість підприємства. Процес оптимізації зазвичай проходить у декілька етапів, одним з яких є проведення аналізу капіталу підприємства. У його ході необхідно визначити динаміку обсягу і складу капіталу у передплановому періоді, а також фінансову стабільність та ефективність використання капіталу.

Слід відмітити, що використання власних джерел фінансування відзначається простотою залучення, має високу здатність до генерування прибутку та дає можливість забезпечити фінансову стійкість підприємства. У той же час до недоліків залучення даного джерела фінансування можна віднести обмеженість обсягу ресурсів, неможливість перевищення коефіцієнта фінансової рентабельності підприємства над економічною, високу вартість фінансування. Використання позикового капіталу дає можливість збільшити обсяги залучених ресурсів для потреб підприємства, забезпечує ріст фінансового потенціалу, призводить до зниження вартості фінансування. Проте при цьому проявляється і ряд недоліків – зростає ризик втрат внаслідок несприятливих змін позичкового відсотку на ринку, погіршується фінансова стійкість, а також залучення позикових коштів вимагає проведення складної процедури.

У процесі аналізу капіталу необхідно встановити співвідношення власних та позичених коштів, провести дослідження частки у структурі довгострокових та короткострокових зобов'язань. Слід визначити розмір прострочених фінансових зобов'язань і з'ясувати причини їх виникнення. Також для здійснення аналізу капіталу доцільно провести розрахунок низки коефіцієнтів, що дозволить вказати на вузькі місця у структурі капіталу підприємства. Одним з таких показників є коефіцієнт фінансового левериджу, значення якого показує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань. Важливо також здійснити розрахунок коефіцієнта оборотності власного капіталу, що показує здатність підприємства раціонально розпоряджатися власним капіталом. Одним з найважливіших показників при аналізі капіталу є встановлення рівня рентабельності власного капіталу, коефіцієнта структури позикового капіталу, коефіцієнта відношення основних засобів до власних коштів, коефіцієнта концентрації позикового капіталу та фінансової автономії. На основі розрахунку даних коефіцієнтів роблять висновки щодо рентабельності, фінансової стійкості та ділової активності підприємства та виділяють основні аспекти структури капіталу, які вимагають поліпшення. Оптимізувати їх можна, використовуючи можливості залучення капіталу з зовнішніх (випуск акцій, облігацій, кредити тощо) та внутрішніх джерел фінансування (амортизаційних відрахувань, чистого прибутку), не допускаючи швидкого росту середньозваженої вартості капіталу. Сучасний стан економіки вимагає від підприємств різних форм власності швидкого реагування на зміни, тому вміння комплексно аналізувати фінансовий стан підприємства дозволить підвищити ефективність процесу формування оптимальної структури капіталу.

УДК 658.15

Г. Машлій, О. Мосій, Н. Подоляк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Реалізація фінансової політики підприємства залежить від багатьох факторів, серед яких особлива роль належить фінансовому контролю. Саме він забезпечує зворотний зв'язок між запланованими і отриманими результатами, тобто сприяє ефективному здійсненню процесу управління.

Основними завданнями фінансового контролю є: аналіз правильності виконання фінансових зобов'язань перед державою; оцінка ефективності використання підприємством ресурсів, що знаходяться у його розпорядженні; перевірка дотримання правил здійснення фінансових операцій, розрахунків і збереження коштів підприємствами, організаціями й установами; виявлення і застосування заходів, що призведуть до підвищення рентабельності, росту продуктивності праці, більш ефективного використання матеріальних засобів і коштів, усунення і попередження порушень фінансової дисципліни. Однак у процесі реалізації фінансового контролю на підприємстві можуть виникати наступні проблеми:

➤ низька кваліфікація фінансових менеджерів, які здійснюють процес фінансового контролю, можуть спричинювати неадекватне відображення реальної ситуації, що склалася на підприємстві;

➤ невиконання всього поставленого обсягу роботи контролюючими посадовими особами, недостатньо відповідальне ставлення до неї, зловживання своїм посадовим становищем, лише формальне підписування документів, без їх ознайомлення і вивчення можуть привести до спотворення результатів контролю;

➤ надлишкова частота або тотальність фінансового контролю можуть спричинювати негативний вплив на роботу підприємства чи його структурних підрозділів, що є об'єктами контролю. Це може спричинювати постійний страх і стресовий стан працівників, породжувати думки про недовіру до їхньої роботи. Отже, потрібно продумано складати плани проведення контролю;

➤ контроль повинен бути спрямований на посилення відчуття відповідальності керівників на всіх рівнях управління, оскільки при виявленні негативних відхилень у процесі контролю їх не лише потрібно не лише ліквідувати, а й не допустити їх виникнення у майбутньому;

➤ невиконання поставленої роботи перед менеджерами, тобто байдуже ставлення до неї, і зловживання своїм посадовим становищем, яке проявляється у неякісному виконанні або взагалі невиконанні поставлених задач перед ними, лише формальне підписування документів, без їх ознайомлення і вивчення;

Таким чином, фінансовий контроль, з одного боку, є однією з завершальних стадій управління фінансами, а з іншої, він виступає необхідною умовою забезпечення дієвості управління ними. Він виступає індикатором того, наскільки прозорим та ефективним є весь процес руху фінансових ресурсів, починаючи від стадії їх формування і закінчуючи одержанням фінансових результатів діяльності.

УДК 658

Г. Нагорняк, І. Нагорняк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Для успішної реалізації інноваційної державної політики необхідно спільне виконання наступних умов: нормативно-правове, організаційне і ресурсне забезпечення; створення державної інформаційної інфраструктури; рівноправна участь науки, промисловості та фінансового капіталу в реалізації інноваційної політики, розвиток та підтримка системи освіти, податкові пільги тощо. Інноваційній державній політиці повинне сприяти міжнародне науково-технічне співробітництво (МНТС) та державна політика у сфері науки та науково-технічної діяльності. МНТС як частина економічного співробітництва підпадає під ті ж самі закони конкуренції і в цій сфері діяльності застосовуються такі ж самі методи впливу, що і в конкурентній боротьбі, а саме: промисловий шпіонаж та конкурентна розвідка.

Метою промислового шпіонажу є перевага над конкурентами в різних сферах людської життєдіяльності. На відміну від промислового шпіонажу, що є нелегальним методом, конкурентна розвідка є легальною аналітичною роботою. Також це стосується сфери наукових досліджень, перспективних технологій виробництва. Можна навести декілька методів такої діяльності: укладання договорів на проведення науково-дослідницьких робіт, відправка закордон на навчання студентів, ведення безрезультатних переговорів, в ході яких запитується додаткова інформація.

Також створення фінансових інститутів у кіберпросторі (віртуальні банки, Інтернет-аукціони, платіжні системи) іноді використовується для вчинення шахрайств, розкрадання та відмивання грошей, проявів кібер-тероризму та кібер-екстремізму. З поширенням та розвитком новітніх технологій, а зокрема ринку телекомунікацій, сфери небанківських платіжних систем та ринку комп'ютерних й Інтернет-технологій, намітилась тенденція до вчинення злочинів саме по зазначених напрямках.

З розвитком глобалізаційних процесів та інформатизації суспільства зростає роль Інтернету в скоєнні злочину. Насамперед це пов'язано з таким соціальним явищем, як хакерський рух. На формування і розвиток хакерського руху в Україні впливають: високий рівень безробіття серед випускників ІТ-спеціальностей з поглибленими знаннями комп'ютерних систем, невідповідність орієнтації при масовій підготовці спеціалістів у вишах сучасним суспільним ринковим економічним відносинам, низький рівень правової культури населення щодо суспільної безпеки комп'ютерних злочинів.

Також існує проблема інсайдерів – осіб, що мають доступ до конфіденційної інформації про діяльність фірми в силу свого службового положення. Для боротьби з ними компанії розгортають DLP-системи (Data Loss Prevention – захист від витоку даних). У таких системах інформаційні об'єкти що потребують захисту поділяють на три класи: Data-in-motion (дані в русі) – повідомлення електронної пошти, передача файлів, Web-трафік; Data-at-rest (дані, що зберігаються) – інформація на робочих станціях, ноутбуках, файлових серверах, USB-накопичувачах та інших типах пристроїв зберігання даних; Data-in-use (дані, що використовуються) – інформація, що оброблюється в даний момент.

УДК 658.15

Г. Машлій, Л. Панасюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

КОНТРОЛЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В складі механізму фінансового менеджменту важлива роль належить системам і методам внутрішнього фінансового контролю. Внутрішній фінансовий контроль являє собою організований самим підприємством процес перевірки виконання і забезпечення реалізації управлінських рішень в сфері управління фінансами підприємства з метою досягнення стратегічних цілей і попередження кризових ситуацій, які можуть призвести до банкрутства [1].

У практиці країн з розвинутою ринковою економікою широкого поширення набула нова прогресивна комплексна система внутрішнього контролю, що застосовується великими компаніями з розгалуженою мережею або в холдингових компаніях, яка називається “контролінг”.

Сьогодні система контролінгу поступово починає впроваджуватися і на вітчизняних підприємствах, причому окремо виділяється один з основних його блоків – фінансовий контролінг. Він становить систему, яка забезпечує проведення комплексу контрольних дій за основними напрямками діяльності підприємства у сфері фінансів, сприяє своєчасному виявленню відхилень фактичних показників від прогнозних (планових), виявленню чинників, що зумовили ці відхилення, і націлений на прийняття управлінських рішень щодо удосконалення процесу управління фінансами підприємства.

Система державного фінансового контролю, яка функціонує на даний час в Україні, не забезпечує на встановленому правовими документами рівню сплату податків та платежів підприємствами як в цілому у державі, так і на регіональному рівні зокрема. При цьому слід зазначити, що тенденції щодо зростання кількості та обсягів фінансових порушень підприємствами часто зумовлені високим податковим тягарем, який є перешкодою не тільки до розвитку, а й самого існування бізнесу.

Однією з основних причин, що утруднює ефективне формування процесу контролю, можна назвати недосконале законодавство. Система державного фінансового контролю України функціонує без існування базового закону, який би чітко регламентував відносини між суб'єктами та об'єктами контролю, визначав відповідальність та незалежність відповідних уповноважених посадових осіб.

Економічні тенденції й наслідки світової фінансової кризи показали необхідність удосконалення фінансово-бюджетної політики й формування відповідних механізмів державного фінансового контролю як вагової складової фінансової системи країни. Чітка цілеспрямованість і пластичність, глобалізаційні та інтеграційні процеси, кон'юктурні виклики і загрози стали поштовхом до формування нових стандартів економічних відносин в цілому й до реалізації місії фінансового контролю [2].

Впровадження заходів щодо формування продуманої стратегії внутрішнього контролю на вітчизняних підприємствах, використання у їх діяльності міжнародної практики його проведення сприятиме підвищенню ефективності діяльності як окремих підприємств, так і вітчизняної економіки в цілому.

Перелік посилань

1. Фінансовий менеджмент: Підручник /Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М.Поддєрьогін. - К.: КНЕУ, 2005. - 536 с.

2. Марченко Д.М. Удосконалення організації внутрішнього фінансового контролю підприємств/ Д.Марченко //Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 2. – С. 163 – 171.

УДК 138.14

Є. Семчишин

(Технічний коледж Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя)

ЕФЕКТИВНІСТЬ КЛАСТЕРІВ

Кожний окремо й усі разом детермінанти - забезпечують досягнення національного успіху або його гальмують. Однак вони являють собою комплексну систему, що перебуває в стані руху та розвитку. Один детермінант в більшості випадків впливає на інший. Підтримка конкурентоспроможності в окремій галузі на високому рівні є результатом взаємодії переваг, які дозволяють підсилити відразу декілька галузей. Національна система держави в цілому більш важлива, ніж її окремі частини.

Дія системи детермінантів також веде до того, що конкурентоспроможні галузі в середині держави не розподілені рівномірно у всій економіці, а пов'язані в «кластери» — окремі об'єднання, що складаються з галузей, які залежать один від одного. Наприклад, в Італії близько 40% експорту припадає на частку кластера галузей, пов'язаних з харчовою промисловістю, модою або облаштуванням житла. У Швеції понад 50% усього експорту становить експорт продукції кластера галузей, пов'язаних з перевезеннями, металургійною та деревообробною промисловістю.

Причини виникнення кластерів в державі безпосередньо пов'язані з детермінантами національної переваги і мають систематичний характер. Одна конкурентоспроможна галузь допомагає створенню іншої в процесі взаємної співпраці. Така галузь часто буває найвибагливішим покупцем товарів і послуг, від яких вона залежить. Її наявність у країні стає одним із основних факторів, що визначає темпи зростання конкурентоспроможності галузі-постачальника.

Конкурентоспроможні постачальники також сприяють розвитку в країні суміжних галузей. Вони забезпечують їх технологіями, стимулюють розвиток загальних виробничих факторів, сприяють появі нових виробників. Одна галузь, конкурентоспроможна на світовому ринку, може також створити декілька нових галузей, забезпечуючи їм легкий доступ до кваліфікованої робочої сили, використовуючи родинну диверсифікованість визнаних компаній або стимулюючи виникнення нових фірм шляхом відокремлення.

Коли формується кластер, усі виробництва в ньому починають один одного взаємно підтримувати і стимулювати. Вигода поширюється у всіх взаємопов'язаних напрямках. Активна конкуренція в одній галузі поширюється на інші галузі кластера. Нові виробники, що приходять з інших галузей кластера, прискорюють розвиток, стимулюючи різні підходи до НДДКР і забезпечуючи потрібні кошти для впровадження нових стратегій. Відбуваються вільний обмін інформацією та значне поширення нововведень по каналах постачальників або споживачів, що мають контакти з значною кількістю конкурентів. Взаємовідносини всередині кластера, часто абсолютно несподівані, ведуть до розробки нових шляхів подолання конкуренції і породжують зовсім нові можливості. Людські ресурси та ідеї утворюють нові проекти.

Отже, кластер є засобом для подолання замкнутості на внутрішніх проблемах, інертності, негнучкості та домовленостей між суперниками, які зменшують або зовсім блокують сприятливий вплив конкуренції і породження нових фірм. Наявність кластерів сприяє збільшенню кількості інформаційних потоків, підвищенню ймовірності появи нових підходів, виникненню нових виробників, що з'являються з галузей-споживачів (постачальників), із споріднених галузей або ж шляхом відокремлення.

УДК 338.2

І. Стойко, Р. Горбачевський

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НОБЕЛІВСЬКОГО ЛАУРЕАТА САЙМОНА КУЗНЕЦЯ

Саймон Кузнець – вчений зі світовим ім'ям, відомий як засновник емпіричної економіки й кількісної економічної історії. У 1971 році йому було присуджено Нобелівську премію з економіки «За емпірично обґрунтоване тлумачення економічного зростання, яке призвело до нового, більш глибокого розуміння як економічної і соціальної структур, так і процесу розвитку».

Американський учений Саймон Сміт Кузнець народився в Україні у місті Харкові. Саймон навчався у місцевій гімназії, де почав вивчати економіку, потім закінчив юридичний факультет Харківського університету. У 1922 році переїжджає в США і вступає до Колумбійського університету, у 1923 році отримує ступінь бакалавра, а 1924 – магістра з економіки. В аспірантурі Колумбійського університету Кузнець виробив власні переконання. 1926 року одержав ступінь доктора наук, захистивши дисертацію "Циклічні коливання в економіці". У цій роботі відбилося прагнення зрозуміти економічну поведінку через накопичення статистичної інформації і відкриття емпіричним шляхом закономірностей економічного розвитку.

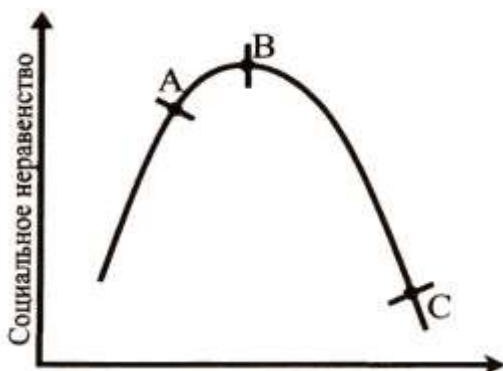

Рис. 1. Крива Кузнеця

Протягом 1950-60-х рр. Кузнець займався дослідженням відносин між економічним зростанням і змінами в диференціації доходів. Це важлива міждисциплінарна проблема, що має економічні, соціологічні і політологічні аспекти. На основі статистики країн, які стоять на різних щаблях індустріалізації та розвитку ринкової економіки, С. Кузнець встановив статистичну залежність, яка отримала в наукових колах назву - «крива Кузнеця» або «закон Кузнеця».

На рис. 1 представлена U-подібна «крива Кузнеця» що відображає суть ідеї американського вченого. Згідно цієї залежності, в епоху доіндустріального суспільства (до точки А) соціальна нерівність наростає у міру економічного розвитку. У процесі «капіталістичної модернізації» (відрізок від точки А до точки В) нерівність у розподілі доходів спочатку різко зростає, але потім (від точки В до точки С) має тенденцію знижуватися і встановлюється на деякому, практично незмінному, довгостроковому рівні. Причому дана закономірність справедлива не тільки для розвинених країн, але й для традиційних суспільств, що стають на шлях модернізації. Але слід відзначити, що конфігурація цієї кривої, побудована на основі емпіричних даних, для різних країн, може виглядати трохи інакше, зокрема, після точки В крива може мати більш пологий вигляд, а до неї - більш крутий.

Окремі країни розрізнялися за ступенем інтенсивності і довготривалості процесу вирівнювання диференціації доходів, проте, загальна тенденція з кінця ХІХ сторіччя існувала у всіх індустріальних і тих що переживають капіталістичну модернізацію державах. Теорія вікового руху С. Кузнеця є узагальненням втраченого рукопису М. Д. Кондратьєва. Його статистичний метод виявлення вторинних вікових коливань був схожий з методом М. Д. Кондратьєва.

УДК 658

І. Стойко, І. Семаньків

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕДХОКРАТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У даний час в областях високих технологій і в галузях, що швидко розвиваються, з'явилися організації, у яких є ознаки організації майбутнього. У науковій літературі ці організації отримали назву едхократичних (від англ. *adhocgroup*), які засновані на знанні і компетентності, а не на позиції в ієрархії.

Ключовими факторами в едхократії є компетентність і груповий взаємозв'язок робіт. Едхократія – це одночасно й організаційна система управління (ОСУ) й управлінський стиль. Найважливіший параметр едхократії – компетентність. Навколо цього і будується вся діяльність: система стимулювання, високий ступінь волі в діях працівників, перевага горизонтальних зв'язків, переважно неформальний характер взаємодії персоналу (навіть по вертикалі) і т. ін. Звідси випливає, що ОСУ едхократичної організації часом жорстко не визначена, ієрархічна будова її може досить часто змінюватися, менеджери не завжди чітко прив'язані до певної сфери діяльності. ОСУ едхократичної організації звичайно асоціюють зі схемою концентричної форми.

У зв'язку з цим найбільшого поширення такі компанії набули в галузях із високою або складною технологією, що вимагають творчості, інноваційності й ефективної спільної роботи: науково-дослідної і дослідно-конструкторської, консультаційно-впроваджувальної, комп'ютерно-електронної, медичної і т. ін. Безумовно, що такий тип організації не універсальний. Найбільш ефективний він для організацій, де переважає стохастичний характер діяльності: НДДКР, консультаційно-впроваджувальна діяльність тощо.

Едхократичній організації властивий високий ступінь волі в діях персоналу, але її найважливішим результатом є якісне виконання роботи й уміння вирішувати виникаючі проблеми. Ключовими елементами едхократії є наступні:

- робота в областях з високою або складною технологією, що вимагає творчості, інновативності й ефективної спільної роботи;
- фахівці є висококваліфікованими експертами у своїй справі, виконують складні виробничі операції й уміють контактувати один з одним високоефективним способом;
- структура має органічну основу й чітко не визначена, переважають неформальні й горизонтальні зв'язки. Ієрархічна побудова постійно змінюється. У багатьох менеджерів немає твердої прив'язки до однієї роботи;
- право прийняття рішень і влада засновані на експертних знаннях, фінансовий контроль здійснюється зверху;
- система винагороди будується на внеску фахівця, його компетенції й ступеню участі у загальній роботі, винагорода носить груповий характер;
- відносини по вертикалі й горизонталі переважно носять неформальний характер, нерідко відсутня схема структури такої організації.

Організаційна структура управління едхократичної компанії, як правило, зображується у вигляді кількох кіл, що відбивають послідовно від центра вище керівництво, штаб-квартиру компанії, менеджерів, фахівців і робітників. Тобто в організації такого типу є неначе точка відліку, від якої структура розходить колами в радіальних напрямках. Коло у цьому разі є символом того, що всі зусилля її працівників ведуть до одного – до успіху компанії.

УДК 339.138

В. Хом'як, Я. Вовк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

МАРКЕТИНГ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Як відомо, інноваційний шлях розвитку є дієвим способом виживання підприємства на ринку жорсткої конкуренції та стратегією його конкурентної боротьби. Тому розроблення та просування на ринку будь-якої інновації (а тим паче – екологічної) в сучасних умовах господарювання сприймається дуже позитивно з позицій окремого товаровиробника (укріплення його конкурентного статусу на ринку) та з позицій споживача (одержання переваг від нового екологічного продукту, послуги). Маркетинг будь-якої інновації (у тому числі й екологічної) є важливою ланкою у ланцюгу виробничо-збутової діяльності підприємства та елементом політики брендингу.

Незважаючи на те, що тенденція до «екологізації» туризму має світовий масштаб, дефінування нових видів туризму відбувалося у кожній країні по-різному. Так, наприклад, Шацьким національним природним парком було розроблено звіт щодо перспектив розвитку зеленого туризму на міжнародному ринку.

Термін «природний» туризм найчастіше зустрічається як синонім поняття «екологічного» та «зеленого», оскільки, передусім, передбачає відпочинок у природному середовищі. Проте деякі автори визначають, що він заснований лише на мотивації туристів і не враховує їх впливу на навколишнє середовище.

На основі аналізу світового досвіду О. Мозгова робить висновок, що екологічний туризм є найбільш ефективним видом туристсько-рекреаційної діяльності в природних територіях, що суворо охороняються, особливо в національних парках [1]. Розвиток екологічного туризму допоміг усвідомити, яким багатством у сучасному світі є незаймані природні території. Все більш очевидним стало зростання їх значення для сучасного та майбутнього життя людства.

Поряд з поняттям «екологічний» зустрічається термін «сталий розвиток туризму», що багатьма вченими розглядається як перехід від моделі масового туризму до індивідуалізованого туристичного продукту, що зумовлено необхідністю змін у структурі туристичного ринку і внаслідок чого виникають нові види туризму [2]. Ця модель є найбільш новітньою концепцією екологічно безпечного туризму. Отже, найбільш радикальною у досліджуваному контексті є думка деяких науковців, які зазначають, що термін «екологічний» не передбачає присутності людини у цьому середовищі і безпосереднього втручання: як позитивного, так і негативного.

Перелік посилань

1. Мозговая О. Инструменты управления развитием экологического туризма в регионах мира / О. Мозговая // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2004. - № 2

2. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2006. – 537 с.

УДК 658

Н. Юрик, О. Ткачук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОМОЛОДЖЕННЯ КАДРОВОГО СКЛАДУ ПІДПРИЄМСТВА

Здатність будь-якої організації ефективно функціонувати, зокрема в умовах кризової ситуації, яка склалася на вітчизняних підприємствах сьогодні, забезпечується, у першу чергу, наявністю кваліфікованого персоналу. Однак у міру ускладнення праці, стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, швидкого старіння теоретичних знань, умінь та практичних навичок персоналу, його великої плинності необхідно керівникам та спеціалістам приділяти більше уваги підготовці кваліфікованої робочої сили. Водночас збільшуються витрати на підготовку висококваліфікованих спеціалістів, що не під силу керівнику підприємства та обтяжливе для окремого споживача цього чинника виробництва. Але зазвичай керівники підприємств не хочуть витрачати кошти на додаткову підготовку працівників. Це може призвести до втрати спеціалістами необхідного рівня кваліфікації і вони не будуть розвиватись відповідно до нових технологій. Отже, в подальшому це може спричинити втрату підприємством позицій на ринку і зменшення обсягів виробництва продукції.

Тому в сучасних умовах, які склалися для підприємств є важливим залучення молодих спеціалістів до роботи. Якщо основний склад підприємства – це працівники пенсійного та передпенсійного віку, то було б доцільно сформувати резерв по заміщенню висококваліфікованих спеціалістів та скласти кар'єрограми заміщення даних працівників. Потрібно зазначити, що цей резерв слід створити на основі аналізу результатів роботи кожного окремого працівника.

З метою омолодження колективу та необхідністю передачі нагромадженого досвіду і знань молодому поколінню фахівців на підприємстві ватро здійснювати наступні заходи:

1. Приймати кваліфікованих спеціалістів, працівників та студентів вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації для заміщення працівників пенсійного і передпенсійного віку та працівників пенсійного віку у разі їх виходу на пенсію.
2. Спеціалістам підготувати професійну заміну згідно необхідних підприємству професій.
3. Проводити позачергову атестацію працівників, які проходили підготовку, а для молодих спеціалістів – на їх професійну придатність (профпридатність для заміщення).
4. Організувати внутрішнє навчання щодо оволодіння суміжними професіями.
5. Подавати заявки в центри зайнятості на підготовку, з числа безробітних працівників, працівників дефіцитних професій для працевлаштування на підприємствах.
6. Подавати оголошення щодо набору кадрів дефіцитних професій в пресу, радіо, інші ЗМІ та у відповідні центри зайнятості.

Для успішної реалізації цих заходів необхідно залучити керівників всіх рівнів управління, які б знали і розуміли технології, способи, форми і методи управління персоналом. При необхідності направити їх на підвищення кваліфікації згідно з графіками, які повинні бути складені на підприємстві.

З метою підвищення професійного рівня працівників та спеціалістів, покращення ефективності виробництва доцільно проводити професійну підготовку безпосередньо на виробництві. Отже, правильно вибрана підприємством кадрова політика є запорукою його успіху не тільки в умовах стабільної діяльності, але й в умовах кризи персоналу.

УДК 336.7(075.8)

Н. Юрик

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СУТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ КОНТРОЛІНГУ В УМОВАХ КРИЗИ

Ускладнення навколишнього середовища, в якому функціонує підприємство, вимагає ускладнення системи контролю за його діяльністю, тобто адаптації до нових умов. Ті підприємства, які орієнтуються на тривале і наполегливе виживання, повинні перейти від пасивної реєстрації господарської діяльності (фінансовий облік) до систем обліку, які дозволяють забезпечити дані для свідомого аналізу та оцінки своєї позиції у зміненому оточенні (контролінг). Контролінг антикризового управління доцільно розглядати як систему методів та інструментів забезпечення підтримки прийняття управлінських рішень, планування і контролю за нестабільних умов діяльності підприємства в ході виконання службами контролінгу своїх функцій; система забезпечення виживання підприємства, уникнення несподіванок та небезпек.

Виділяють наступні завдання контролінгу як системи забезпечення ефективного управління кризовими ситуаціями: збір і аналіз внутрішньої та зовнішньої інформації щодо об'єкта контролінгу; виявлення та ліквідація «слабких місць» учасників групи; забезпечення постійного аналізу і контролю за ризиками у фінансово-господарській діяльності, розробка заходів щодо їх нейтралізації і усунення; виявлення резервів зниження собівартості продукції та наданих фінансових послуг; забезпечення ведення консолідованого бухгалтерського обліку учасників інтеграції; розроблення стратегії розвитку та координація роботи з планування; наліз відхилень фактичних показників діяльності від запланованих, на підставі якого вносять пропозиції щодо коригування планів; внутрішній консалтинг (методичне забезпечення), внутрішній аудит та координація своєї діяльності з діями незалежних аудиторів.

Враховуючи специфіку завдань контролінгу в системі антикризового управління підприємством, повинно забезпечуватися виконання не тільки загальних функцій таких як: інформаційна, комунікаційна, контрольна, аналітична, прогнозна, але й спеціальних функцій: планування діяльності; організація; мотивація; контроль; регулювання управлінської діяльності; консультаційна підтримка прийняття управлінських рішень; створення та забезпечення функціонування загальної інформаційної системи управління; діагностика поточного стану і моделювання майбутнього.

Особливістю контролінгу в кризових умовах діяльності підприємства є те, що він повинен забезпечити підтримку прийняття рішень, планування та контроль за екстремальних умов діяльності підприємства; з'єднує в одне ціле функції обліку, планування, інформаційного забезпечення та контролю, інтегрує та координує їх. В разі настання кризи або її загрози рішення приймають за умов конфлікту інтересів, дефіциту часових, фінансових та матеріальних ресурсів. Тому діяльність служб контролінгу має бути зосереджена на таких напрямках: впровадження (або підвищення ефективності функціонування) системи раннього попередження та реагування; розроблення ефективної антикризової концепції та плану санації; експертна та інформаційна підтримка управлінських рішень щодо реалізації окремих антикризових заходів; Контроль за реалізацією антикризової концепції (плану санації) та своєчасне виявлення відхилень, додаткових ризиків і шансів з відповідною корекцією плану.

Підсумовуюче вищесказане слід зазначити, що наявність на підприємстві, як в умовах стабільної діяльності, так і в умовах кризи, сучасної концепції контролінгу вважається ключовою ланкою в реалізації стратегічного потенціалу діяльності підприємства та досягнення поточних цілей щодо ліквідності та прибутковості.

УДК 621.326

М. Шпит

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ІМІДЖ ОРГАНІЗАЦІЇ

Імідж - це вироблена в суспільстві думка про організацію і її роботу на ринку (товари, послуги, обслуговування тощо).

Імідж формується за рахунок: нестандартності товарів фірми та їх функціональних характеристик; якості та ціни товарів; стабільності діяльності; вчасності насичення ринку потрібними новими товарами; якості гарантійного і післягарантійного обслуговування; рекламі та інших маркетингових заходів; публік-релейшн (участі в різних компаніях, засобах масової інформації); ставленні до власних працівників та суспільних проблем.

Імідж організації формується на базі: культури організації (історії і традицій); соціальних контактів; інформованості про фірмові знаки та марки продукції фірми; якості і надійності продукції та системі її обслуговування, фірмових атрибутів (одягу, символів тощо) та інше.

Імідж дає право організації заробляти значні додаткові прибутки за рахунок додаткової ціни, яку покупець вважає можливим заплатити за володіння товаром фірми, що викликає в нього почуття престижності і добробуту.

Тому реально можна вибрати не в площині “хочу імідж – не хочу імідж”, а між керованим (контрольованим) і некерованим (неконтрольованим) іміджем. І формування сприятливого іміджу для організації – процес більш вигідний і менш трудомісткий, ніж виправлення спонтанного несприятливого образу, який сформувався.

Формування образу, своєрідного “обличчя” організації – справа не тільки фахівців у цій області (маркетологів, рекламистів). Імідж організації формується не тільки спрямованими на це акціями і заходами. Якість вироблених товарів і робіт (послуг), які продаються чи надаються, відношення персоналу до свого роботодавця, клієнтурі і власній діяльності має значення для іміджу не менш важливе, ніж реклама і презентації.

Сприятливий образ-імідж повинен бути адекватним, оригінальним, пластичним і мати точну адресу. Бути адекватним - значить відповідати реально існуючому образу чи специфіці фірми. Бути оригінальним - значить відрізнятись від образів інших фірм (товарів), особливо однотипних. Бути пластичним - значить не застарівати, не виходити з моди, змінюючись, здаватися незмінним.

Деякі організації, створюючи імідж, намагаються максимально нівелювати індивідуальні особливості своїх працівників. Для цього використовують підходи, які ведуть до одноманітності у зовнішньому вигляді працівників, їх поведінці. З цією метою вводяться уніформи, однакові аксесуари, здається, що навіть посмішка у людей тут однакова. Але для проникнення іміджу організації в масову свідомість його слід постійно підтримувати, коригувати відповідно до конкретної ситуації. Ті організації, що думають про свою перспективу, цим займаються свідомо і постійно, у тому числі використовуючи нестандартні підходи.

Отже, сьогодні імідж, з одного боку, є неодмінною умовою й одним із найважливіших чинників успіху в будь-якій сфері діяльності, а з іншого — його формування стикається з проблемами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Секція: ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Керівники: проф. В.Лобас, проф. А.Довгань, проф. В.Ніконенко, проф. Н.Буняк, доц. В.Кухарська, проф. Я.Стоцький
Секретар: асист. Н. Габрусєва

УДК 796.37.037

Н. Вальчак

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ ПЛАВАННЯ БАТЕРФЛЯЄМ

Удосконалення техніки плавання постійно знаходиться в полі зору тренерів і спортсменів. Техніка рухів – це свого роду “вхідні” ворота для функціональних можливостей спортсменів. Розробка нових, більш ефективних варіантів руху говорить про те, що в технічній підготовці плавців є невикористані резерви збільшення швидкості плавання. В зв'язку з тим, що процес удосконалення техніки плавання залежить від індивідуальних особливостей спортсменів (таких як, стаж занять плаванням, характер недоліків в техніці, рівень розвитку фізичних якостей тощо), тренер повинен підбирати дозування вправ з врахуванням цих факторів.

Метою роботи є пошук комплексу вправ, що удосконалюють техніку плавання батерфляєм. Вправи для удосконалення техніки плавання батерфляєм:

1. Плавання з виконанням гребків лише руками. Ноги підтримуються дощечкою. Вправа сприяє зменшенню кута згинання рук в ліктьових суглобах при гребку, скороченню часу проносу, збільшенню зусиль при захваті води. Використовується вправа при виправленні помилок, які виникли через неефективну роботу руками.

2. Плавання за допомогою ніг з різним положенням рук: обидві вгорі; одна вгорі, друга у стегна; обидві біля стегон. Вправа виконується в положенні як на грудях, так і на спині і сприяє удосконаленню рухів ногами.

3. Плавання за допомогою рухів руками батерфляєм і ногами кролем. Вправа сприяє стабілізації положення плечового поясу і голови при виконанні гребкових рухів і вдиху. Використовується вправа при скороченому гребку руками, через мірних коливаннях тулуба і плечового поясу.

4. Плавання батерфляєм з піднятою головою, підборіддя на рівні поверхні води. 3-4 гребка руками з піднятою головою, 3-4 гребка руками з зануреною головою у воду. Використовується вправа для усунення зайвих коливань плечового поясу і голови.

5. Плавання з роздільним виконанням гребка і вдиху. Плавець, виконуючи безперервні рухи ногами, здійснює гребок руками до стегон (пауза), потім піднімає голову, робить вдих і занурює голову у воду. Після цього проносить руки над водою і з вихідного положення вправа починається спочатку. Використовується вправа при скороченому гребку руками.

6. Виконувати 3 гребка правою рукою, 3 лівою і 3 двома руками. Вправа сприяє налагодженню координаційних механізмів виконання рухів при плаванні батерфляєм.

7. Плавання з трубкою для підводного спорту чергувати з плаванням без трубки. Вправа сприяє стабілізації положення тулуба, збільшенню щільності гребків. Використовується вправа при значних коливаннях тулуба та інших помилках, які виникли внаслідок неефективного виконання вдиху.

Завдяки впровадженню запропонованого комплексу вправ для удосконалення техніки плавання способом “батерфляй” у спортсменів значно покращилися рухові якості та часові показники на дистанціях.

УДК.: 159.938

В. Вишньовський

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасна освіта характеризується якісними позитивними змінами, такими, як впровадження особистісно-зорієнтованих технологій навчання й виховання, максимальна індивідуалізація навчального процесу, створення умов для саморозвитку особистості дитини, стимулювання творчого мислення, підвищення мотивації до навчання, підготовка до професійного й життєвого самовизначення школярів.

У той же час модернізація освіти потребує забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу практичними психологами, соціальними педагогами в усіх без винятку закладах освіти.

Психологічна служба системи освіти України діє відповідно статей 21 та 22 Закону України «Про освіту» та є складовою частиною державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України і функціонує з метою виявлення та створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості. Вона сприяє повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі, забезпеченню індивідуального підходу до кожної дитини на основі психолого-педагогічного вивчення, та профілактики і корекції відхилень в інтелектуальному і особистісному розвитку дитини. Практичний психолог є головною ланкою системи соціального і психологічного забезпечення на рівні навчального закладу і долучені до вирішення основних завдань цієї системи.

Тому одним із основних завдань для практичних психологів, соціальних педагогів системи освіти є: здійснення корекційно-розвивальної роботи, соціально-психологічної профілактики негативних явищ, превентивна освіта, профілактика девіантної та ризикової поведінки, соціально-психологічна і педагогічна реабілітація дітей і підлітків, які знаходяться в життєвій кризовій ситуації, соціально-незахищених дітей та дітей з особливими потребами. Реалізація державної політики, спрямованої на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини, знаходять своє відображення і в модернізацію освіти. Проблеми навчання та виховання підростаючого покоління завжди важливі для суспільства, оскільки вони значною мірою визначають його майбутнє. Якість випускника школи в сучасних умовах визначається не стільки рівнем його знань, скільки загальним і інтелектуальним і творчим потенціалом. Школа є творчою лабораторією, серцевиною якої є розвиток особистості вчителя і учня, їхніх здібностей, інтересів, самосвідомості.

Поставлені завдання перед практичними психологами системи освіти потребують оновлення і вдосконалення змісту і форм методичного забезпечення. Недостатньо уваги приділяється самоосвіті, формуванню професійного світогляду, підвищенню професійного рівню практичного психолога.

Проблема поліпшення популяризації психологічних знань, комп'ютерної, методичної підготовки практичних психологів. Термінового вирішення потребує проблема забезпечення належних умов праці фахівців служби: забезпечення кабінетами, спеціальним обладнанням, матеріально-технічною базою. Сучасна ситуація в районі з питань практичної психології свідчить про те, що настала гостра потреба у нових підходах до організації науково-методичної і практичної роботи.

УДК 378

І. Вовк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПЕДАГОГІЧНА І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Педагогічна діяльність викладача вищої школи не може залишатися незмінною. А процес удосконалення педагогічної кваліфікації є ефективним, якщо зміст його узгоджується з новим змістом і новими закономірностями навчально-виховного процесу. Наукові ідеї впливають на практичну діяльність постійно, безперервно. Система «педагогічна наука - практика» функціонує тоді, коли викладач достатньо орієнтується в дидактиці, теорії виховання, педагогічній психології, досконало розбирається в питаннях методики викладання предмета, пов'язує теоретичні знання з рекомендаціями нормативних матеріалів. За останнє десятиліття педагогічна наука збагатилася значними дослідженнями у галузі дидактики. Сформульовано сучасні вимоги щодо виховного, наукового й методичного аспектів практичних занять, їх структури, визначено місце і роль викладача в навчальному процесі згідно з Болонською системою. Новим змістом поповнились загальнодидактичні принципи педагогіки. Застосування досягнень педагогічної науки — необхідний фактор зростання педагогічної майстерності викладача іноземної мови, одне з найважливіших завдань методичної роботи у вищій школі. Знаючи психологічні закономірності сприймання і засвоєння навчального матеріалу, викладач іноземної мови свідомо й цілеспрямовано застосовує їх для формування потрібних знань, умінь і навичок. У процесі навчання мови потрібно враховувати специфіку навчальної уваги студентів, особливості процесів сприймання механічного і смислового запам'ятовування, їх вольові зусилля для подолання внутрішніх і зовнішніх навчальних перешкод, а також дбати про зорове, слухове і слухо-зорове сприймання як психологічні стимулятори активізації розумової діяльності студентів. Без обізнаності із закономірностями процесу формування пізнавальної активності і самостійності учнів, з їхніми інтересами, потребами і мотивами навчання, як і без знання принципів алгоритмізації, проблемного і диференційованого навчання, неможливо успішно керувати навчальним процесом, формувати навички усної іншомовної діяльності, самостійної роботи з підручником.

Викладач іноземної мови повинен цікавитись сучасними дослідженнями в галузі загальної психології, педагогічної і вікової психології, психології мовлення, зокрема працями П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Н. Ф. Талізної з питань керування психічною діяльністю студента на орієнтаційній основі, О.І. Раєва з проблем ритмічних і евристичних процесів і оволодіння певною системою прийомів розумової праці. Ряд досліджень висвітлюють нові підходи до психологічних проблем навчання, і ознайомлення з ними сприятиме підвищенню педагогічної майстерності викладача.

Отже, педагогічна ерудиція викладача вищої школи — це не тільки широке коло знань з дидактики, теорії виховання, психології, а й обізнаність із законами і формами мислення, застосування яких привчає студентів виконувати навчальні операції логічно, правильно, економно. Маючи педагогічну ерудицію, викладач іноземної мови грамотно підходить до аналізу змісту програм і навчальних комплексів, методично правильно будує заняття, педагогічно і методично обгрунтовано виявляє і використовує міжпредметні зв'язки, цілеспрямовано впливає на пізнавальну активність студентів, співвідносить вимоги загальної педагогіки і методики навчання іноземних мов з власним досвідом.

УДК 796.37.037

А. Галіздра

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СПОРТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'Я ТА ДІЄЗДАТНОСТІ ЛЮДИНИ

Спорт є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності" (стаття І Закону України "Про фізичну культуру і спорт").

Спорт є ефективним засобом фізичного виховання. Його цінність визначається стимулюючим впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення, і в цьому плані спорт має міжнародне значення.

Спорт має самостійне загальнокультурне, педагогічне, естетичне та інші значення. Це особливо стосується "великого спорту" Крім того, ряд видів спорту взагалі не є дійовим засобом фізичного виховання або має до нього лише опосередковане відношення (наприклад, шахи).

З іншого боку, фізичне виховання не може обмежуватись лише спортом, і він не може розглядатись як універсальний засіб фізичного виховання, тому що ставить підвищені, часто граничні вимоги до функціональних можливостей організму людей, їх віку, стану здоров'я і рівня підготовленості.

Сучасний спорт займає важливе місце як у фізичній, так і духовній культурі суспільства Як суспільному явищу йому притаманні різноманітні соціальні функції.

Визначальною функцією спорту є змагальна функція. Змагальній діяльності у спорті властиве гостре (але не антагоністичне) суперництво, чітка регламентація взаємодії учасників змагань, уніфікація змагальних дій, умов їх виконання і способів оцінки досягнень. Все це обумовлено відповідними (локальними, національними, міжнародними) спортивними класифікаціями та правилами змагань

Безпосередня мета змагальної діяльності в спорті —досягнення найвищого результату, вираженого в умовних показниках перемоги над суперником або в інших показниках, прийнятих умовно за критерій досягнень змагальна діяльність допомагає виявляти резервні можливості людини

Сьогодні у світі функціонує багато видів спорту, які не піддаються точному обліку. Головними з них є олімпійські, об'єднані в Міжнародні спортивні федерації, яких налічується близько сімдесяти. Національна спортивна класифікація України об'єднує біля п'ятдесяти олімпійських видів спорту і більше ста інших видів спорту.

Сучасний етап розвитку характеризується тенденцією до появи нових видів спорту. Вони є наслідком технічного прогресу (наприклад, водно-лижний спорт, фристайл тощо).

Перелік посилань

1. Закон України "Про фізичну культуру і спорт".
2. Матвеев Л.П. Тоерия й методика физической культуры. — М.: ФиС, 1991.

УДК 347

В.Грузін

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ОЦІНОЧНИХ КАТЕГОРІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Цивільний кодекс України (далі ЦК України) від 16 січня 2003 р. визнав добросовісність, розумність і справедливість одним із принципів цивільного законодавства. Зазначені оціночні категорії фактично існують у цивільному законодавстві майже кожної країни, проте радянська правова доктрина повністю відкидала можливість використання в приватному праві таких понять, як «добросовісність», «сумлінність», приклеївши до них ярлики «гумових» понять, застосування яких веде не інакше як до судової сваволі в прийнятті рішень. Тому запровадження в українській правовій системі міжнародно – правових стандартів передбачає не лише можливість вивчення закономірностей розвитку світової правової практики з урахуванням наших правових тенденцій, але й осмислення правової ідеології. В теорії права оціночні категорії прийнято визначати як граничні за рівнем узагальнення, фундаментальні абстрактні поняття теорії правознавства, що відображають найбільш істотні зв'язки і відносини реальної дійсності і пізнання. Саме тому дослідженню питань застосування оціночних категорій приділяється значна увага для вироблення цілісної, завершеної концепції щодо ролі, місця та правової природи принципів справедливості, добросовісності та розумності у системі загальних засад ЦК України. Слід зазначити, що зміст, підстави та порядок застосування згаданих оціночних категорій є неоднозначним і не чітко визначеним. Так, вони надають необхідної гнучкості цивільно – правовому регулюванню і суд має можливість більш детальніше враховувати обставини конкретної справи, проте їх використання призводить до певного суб'єктивізму при тлумаченні та застосуванні окремих норм права конкретним представником правозастосовного органу. Якщо зміст принципів, передбачених у ст. 3 ЦК, визначається через зміст цивільних прав та існування прав, якими наділяються особи, і є підставою застосування названих принципів з певним порядком їх здійснення, то зміст категорій справедливості, добросовісності та розумності не можливо визначити через зміст цивільних прав, а підстави та порядок їх застосування визначаються розумінням та оцінками безпосередньо учасників цивільних правовідносин. Виходячи із характеру та функцій оціночних категорій можливий наступний порядок їх застосування. Категорія «Справедливість» – це властивість, яка визначає характер учасників цивільних правовідносин, пов'язана із застосуванням до винної особи заходів цивільно – правової відповідальності і має бути застосована, коли йдеться мова про оціночну вольову діяльність осіб. Категорія «Добросовісність» характеризує прагнення суб'єкта сумлінно здійснювати цивільні права та виконувати обов'язки і є застосовною до дійового виду вольової діяльності. Категорія «Розумність» означає зважене, раціональне, обґрунтоване вирішення питань регулювання цивільних правовідносин, є універсальною із застосуванням понятійної (розумової), оціночної та дійової видів вольової діяльності.

В цілому, вимога справедливості, добросовісності та розумності цивільного законодавства полягає у встановленні його нормами рівних умов для участі всіх суб'єктів у цивільних відносинах, закріпленні можливості адекватного захисту порушеного цивільного права або інтересу, поєднанні створення норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, із урахуванням прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо.

УДК 94 (477)8

Ю. Гумен

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ УРБОІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В 1960 – 1970-ИХ РОКАХ.

Західний регіон України в порівнянні з іншими регіонами нашої держави, особливо зі Східним, не мав такої великої кількості урбоекологічних проблем та протиріч екстенсивного розвитку народного господарства, однак, без сумніву, зазнав набагато інтенсивнішого техногенного впливу. Якщо в першій половині ХХ-го століття Захід України розвивався переважно як аграрний регіон, то з розбудовою соціалістичного ладу підлягав інтенсивній індустріалізації та урбанізації. Багатство природних ресурсів спричинило масоване будівництво промислових підприємств та допоміжних підструктур найрізноманітніших галузей виробництва, що через відсутність наукового обґрунтування спровокувало невідворотні екологічні проблеми, що стосувалися не лише життя та здоров'я постійно зростаючої кількості міського населення, а й завдавала непоправної шкоди екологічній структурі регіону. Апогей урбанізації та індустріалізації Західного регіону України припадав на 60-70-ті роки ХХ-го століття.

Новостворені промислові підприємства одразу ставали потенційними забруднювачами як атмосферного повітря, так і водних ресурсів регіону. 1960-ті роки були проблемними навіть для приблизного визначення рівня шкоди, завданої навколишньому середовищу індустріальними об'єктами регіону. Характерними для цього періоду були дві основні тенденції індустріалізації - географічна та сировинна.

Географічна - визначалася розташуванням основних промислових об'єктів в найбільших містах регіону, що завдавало неабиякого впливу на чисельність населення та інфраструктуру цих населених пунктів. Головною перевагою для союзних та республіканських галузевих міністерств-замовників будівництва промислових підприємств була наявність ефективних та зручних комунікацій у більшості обласних центрів регіону. Органи місцевої влади надавали повне сприяння та підтримку щодо розміщення нових промислових об'єктів.

Сировинна – характеризувалася закладанням нових міст неподалік від родовищ природних ресурсів, що становили цінність для сировинної бази народного господарства або розбудову тих населених пунктів, що знаходилися безпосередньо біля місць компактного залягання покладів. Традиційним для подібних населених пунктів була наявність одного, рідше двох, величезних підприємств, в інфраструктурі яких зайняте майже все населення даних міст.

Спільною рисою обох тенденцій стало погіршення екологічного стану не лише на території міст, а також поступове наростання кризових явищ у навколишньому середовищі регіонів. Великі промислові підприємства, окрім своєї основної функції – забезпечення роботою економічно активного населення, розбудови житлової та побутової інфраструктури міських населених пунктів, підтримки соціальної сфери, що, зрештою, було позитивом для розвитку регіону, завдавали руйнівного впливу здоров'ю людей та внаслідок екстенсивного розвитку виробничих потужностей безсистемно виснажували природні ресурси без врахування здатності екосистем до самовідновлення та самоочищення.

УДК 43

Н.Денисюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ДОКУМЕНТАЛІСТИКА В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Передова позиція документалістики в сучасному літературному дискурсі викликає неприхований інтерес читачів і літературознавців. По-перше, кінець століття і кінець тисячоліття вимагають підведення певних підсумків. Наприкінці тисячоліття інтерес до спогадів лише посилюється. Це характерно для всіх цивілізованих країн. Але для України існує ще один важливий чинник: розпад Союзу та крах комуністичного режиму, проголошення незалежності. Спогади про минулу складну добу, про видатних особистостей того часу цікавлять багатьох. По-друге, література тоталітарних часів з її зовнішньою правдоподібністю вже сприймається по-іншому, а правдивих творів ще обмаль. Тому кожна нова спроба максимально наблизитись до життєвої правди викликає підвищене зацікавлення. І це цілком природно після такої тривалої фальсифікації історії.

Інтерес до документалістики пояснюється також необхідністю неупередженого аналізу нашого історичного минулого. Крім того, масове захоплення документально-художньою літературою викликане палким інтересом до людини як осередку всіх моральних, соціальних, економічних проблем епохи. Підвищений інтерес до особистості – характерна риса соціально-філософської думки в переломні епохи розвитку світової історії.

Вітчизняні й зарубіжні науковці одноставно визнають безперечний взаємозв'язок документалістики і літератури взагалі, причому non fiction і звичайна художня література (bell lettre) не є діаметрально-протилежними течіями в річищі літератури. Суть концепції зводиться до того, що документальна проза не є альтернативою літературного процесу, а становить невід'ємну специфічну його частину. Документальні і власне художні твори не можна ні протиставляти один одному, ні ототожнювати їх, ігноруючи тим самим природу цих явищ. Естетичні принципи документалізму в літературі визначаються однаковою мірою поза художньою реальністю й розвитком усього попереднього процесу. Усім, чого досягла документальна література, вона зобов'язана літературі в цілому, що забезпечує її жанровими формами, вчить їх видозмінювати, ламати при необхідності, руйнувати існуючі штампи і стереотипи.

Попри велику кількість досліджень у цій галузі, у сучасному літературознавстві саме визначення “документальної літератури” й досі не є одноставним. “Коротка літературна енциклопедія” більше заплутує, ніж пояснює: “Документальна література відноситься до науково-художньої, документальної й науково-популярної”. А науково-художня виникла на стику художньої, документальної й науково-популярної. Тобто на стику сама з собою. В “Українській літературній енциклопедії” документалістикою названо “твори художньо-публіцистичних, науково-художніх і художньо-документальних жанрів, в основу яких покладено документальні матеріали, подані повністю або частково чи відтворені у вигляді вільного викладу”. Дослідник сучасної української документалістики О.Галич визначає документалістику як літературу, що базується на реальних історичних документах і фактах та охоплює три найважливіші напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику. Кожна з цих галузей має широку жанрову систему.

УДК 94(477)

С. Джафарова

(Тернопільський національний економічний університет)

І. ФРАНКО ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛИЧИНИ

Новий етап у розвитку національної культури розпочався у кін. XVIII – на поч. XIX ст., саме тоді виразно сформувалася національна ідея, яка об'єднала навколо себе різні верстви населення. Одним із яскравих представників цього періоду був І.Я. Франко – людина енциклопедичних знань, відомий науковець, поет та письменник. І. Франко поряд із Лесею Українкою, І. Котляревським, Т. Шевченком, М. Гнатюком продовжив духовні традиції українського народу та заклав підвалини сучасного українознавства. Його багатогранна діяльність на культурній ниві національного відродження стала нарижним каменем у формуванні української культури.

І. Франко, розуміючи потреби національного розвитку, за допомогою літератури зумів репрезентувати Україну в світі. На сторінках іноземних видань він розміщував свої переклади літературних і фольклорних творів та збагатив українську культуру найкращими здобутками світової художньої літератури. Центральне місце у розвитку культури І. Франко відводив літературному процесу, підтвердженням цього стали його ґрунтовні праці, присвячені характеристиці українського літературного руху: «Южнорусская литература» (1904 р.), «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.» (1910 р.). Значну увагу Іван Якович приділив творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Котляревського, М. Шашкевича, В. Винниченка та ін. Етнографія, як одна із складових розвитку українського культурного процесу, теж стала предметом уваги І. Франка. Дослідник зібрав чималу джерельну базу, написав низку різних етнографічних студій, присвячених повсякденному життю, побуту та господарству українців. З 1989 р. і до 1913 р. І. Франко керував Етнографічною комісією Наукового товариства імені Т. Шевченка (НТШ) і разом з В. Гнатюком редагував «Етнографічний Збірник». У працях «Студії над українськими народними піснями», «Жіноча неволя в руських піснях народних», «Наші коляди», «Огляд праць над етнографією Галичини в XIX ст.» він подав описи житла, одягу, харчування, звичаїв та вірувань українства. Наукове товариство ім. Т. Шевченка, створене у 1873 та зреформоване у 1892р., стало осередком розвитку культурного життя Галичини кінця XIX століття. Вплив І. Франка на наукову діяльність НТШ простежується крізь призму керівництва роботою філологічної секції, яку він очолював майже 15 років – з березня 1898 р. (лише в нетривалий період організаційної кризи з 1901 р. до 1903 р. головував О. Колеса). Як представник цієї секції у 1897 р. І. Франко входить до Президії НТШ. У 1899 р. він був у першому корпусі членів-засновників, а 1904 року – він уже почесний член НТШ. Завдяки тому, що І. Франко займав провідне становище в українській науці, Харківський університет в 1906 р. надав йому титул почесного доктора. Вважаючи освіту важливим чинником формування духовних цінностей суспільства, І. Франко детально розглядав проблеми освіти, акцентував свою увагу на найболючіших питаннях. Одним із успішних чинників функціонування освітнього процесу науковець вважав потребу в українських книгах – граматиках, букварях, читанках, рахункових підручниках. Упродовж активної наукової діяльності мовознавча проблематика займала провідне місце у його творчості. В теорії української літературної мови І. Франко відомий своїми глибокими студіями, серед яких – «Літературна мова і діалекти» (1907 р.), «Етимологія і фонетика в южноруській літературі» (1894 р.), «Причинки до української ономастики» (1906 р.). Бачимо, що ґрунтовні праці І. Франка у царині літературознавства, мовознавства, етнографії, історії стали вагомим внеском до скарбниці національної культури. Характерною рисою національно-культурного відродження, на думку І. Франка, став розвиток української науки, яка зробила перший впевнений крок до утвердження самостійності українства.

УДК 378

Л. Джиджора

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

АНГЛІЙСЬКА МОВА СПЕЦІАЛЬНОГО ВЖИТКУ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Третє тисячоліття ставить перед членами суспільства завдання отримати високий рівень освіти, адже на сучасному етапі розвитку людства саме висококваліфіковані фахівці можуть вирішувати глобальні проблеми, що постають перед світовою спільнотою. Трансформація процесу викладання та вивчення іноземних мов спеціального вжитку у немовних вищих навчальних закладах, поклинана до життя необхідністю приєднання України до загальноєвропейського освітянського середовища, вимагає спрямування даного процесу на цільову ситуацію, тобто ринок праці, та потреби професійно орієнтованого навчання. Тому з кожним роком все важливішим стає питання вивчення іноземних мов у вищих закладах освіти. Одночасно зі спеціалізацією у вивченні фахових дисциплін рідномовною студенти вивчають ESP (English for Specific Purposes – англійська мова спеціального вжитку). Що до змісту навчання ESP повинні включатися тексти для аудиторної і позааудиторної самостійної роботи не тільки вузькоспеціалізовані, а й такі, що втілюють понятійні аспекти, спільні для груп споріднених спеціальностей. Це дає змогу студентам вирішувати двосудне завдання: вивчати англійську мову спеціального вжитку і закріплювати знання із своєї спеціальності.

Чи мають тексти для аудиторної і позааудиторної самостійної роботи бути спеціалізованими, тобто стосуватися специфічних явищ, притаманних виключно представлений фаховій галузі? На перший погляд такі тексти здатні підвищувати інтерес мотивацію студентів до вивчення ESP. Проте тут знову спрацьовує механізм нашарування труднощів. На труднощі лінгвістичного плану накладаються труднощі понятійного плану, що доволі швидко призводить до послаблення інтересу до роботи з такими текстами, особливо під час самостійної роботи студентів, і, відповідно, до зниження мотивації. Відповідь на питання про рівень складності текстів полягає у необхідності розгляду проблеми викладання ESP як цілісного процесу, і навчальні тексти для групової та самостійної роботи мають аналізуватися як компоненти такого процесу. Іншою важливою складовою цього процесу виступає компетенція і знання викладача ESP у понятійно-змістовому полі спеціальності. І саме така компетенція повинна впливати на вибір текстів. Тобто рівень складності текстів в понятійному плані має певною мірою визначатися ступенем володіння технічною спеціальністю викладачем іноземної мови. Іншими словами викладач ESP повинен бути не викладачем-фахівцем такої спеціальності, а особою, яка вивчає цю спеціальність з підвищеною зацікавленістю. Останній з наведених вище пунктів, який стосується усвідомлення обсягу своїх знань має дуже важливе значення. Фактично у своїй повсякденній роботі викладач іноземних мов, спираючись на підходи до навчання, центровані на аналізі потреб студентів, постійно разом зі студентами вивчає різні аспекти їхньої спеціальності. Робота в команді викладачів мовних і технічних кафедр передбачає необхідність вирішення принаймні двох головних завдань:

1) необхідно чітко розмежувати спільні та персональні ролі та ділянки роботи для викладачів іноземних мов і спеціальних предметів;

2) важливо правильно вибрати викладачів спеціальних кафедр для співпраці.

Успішне вирішення питання формування у студентів нелінгвістичних спеціальностей іншомовних професійних компетенцій залежить не тільки від розробки та впровадження навчального матеріалу для аудиторної та самостійної роботи, базованого на аналізі фахових потреб студентів, не тільки від оптимальної організації навчального процесу із застосуванням мультимедійних засобів і дієвих прийомів навчання, не тільки від підвищення мотивації студентів до навчання, а й значною мірою від чітко розробленої стратегії тісної, обопільно вигідної співпраці викладачів кафедр іноземних мов і випускових кафедр нелінгвістичних гуманітарних і технічних факультетів.

УДК 378

М. Дутка

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ЦЕНТРІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Орієнтація нашої держави на європейську інтеграцію, розширення міжнародної співпраці вимагає від молодих спеціалістів високого рівня володіння іноземними мовами. Це і зумовило сьогодні нові підходи до вивчення та викладання іноземних мов. Репродуктивний підхід з орієнтацією на пасивного студента, основним завданням якого було зрозуміти, запам'ятати, вивчити і переказати, відійшов у минуле. Адже наслідки такого навчання були плачевні: студенти не здатні були спілкуватися з носіями мови, яку вони вивчали протягом 10 років у школі та вузі.

Практика навчання іноземних мов свідчить про те, що для успішного іншомовного спілкування недостатньо володіти тільки добре сформованими мовленнєвими навичками і вміннями (аудіювання, говоріння, читання та письма). Спілкування буде тільки тоді успішним і повноцінним, коли дійові особи володіють достатньо розвинутою соціокультурною компетенцією.

Володіння так званими фоновими знаннями про чужу країну та її культуру, що відомі всім жителям даної країни, мовби включає іноземця до іншомовної громади. І навпаки – їх відсутність робить його чужаком, який не може зрозуміти те, на що носії мови лише натякають в усному і писемному спілкуванні. Проте обсяг цих знань, які може засвоїти студент на заняттях, досить обмежений кількістю годин, що відводять на предмет „Іноземна мова“ у немовних вищих навчальних закладах. Для тих, хто прагне ефективно та інтенсивно вивчати іноземну мову, у нашому ВНЗ створено Центр іноземних мов. Саме тут студенти мають можливість належно підготуватися, щоб брати участь у міжнародних освітніх програмах, стажуванні та практиці.

Мотивація студентів нашого ВНЗ до вивчення іноземних мов значно зросла, відколи появилася можливість проходити практику на підприємствах європейських країн, зокрема Німеччини, Великобританії, Франції, Швейцарії, Польщі та інш. Формування належного рівня комунікативної компетенції неможливе без соціокультурного компоненту. А це в свою чергу висуває перед викладачами завдання формувати в студентів здатність орієнтуватися в іншому способі життя і мислення, іншій системі моральних цінностей та спроможність критично осмислювати чужу культуру і ментальність, порівнювати і співставляти із власним світоглядом і життєвим досвідом, збагачувати себе новими знаннями та долати стереотипи у стосунках.

Багато вчених вважає, що для формування соціокультурної компетенції важливе значення має автентичний підручник, що містить матеріал із країнознавства та лінгвокраїнознавства. Наприклад, з метою підготовки студентів до проходження практики за програмами АПОЛЛЮ та Німецької селянської спілки ми використовуємо навчальні посібники, розроблені нами разом із носіями мови. Лінгвокраїнознавчий потенціал діалогів та текстів посібників дає можливість студентам здобувати необхідні знання та розвивати на заняттях ті вміння, які їм потрібні будуть у реальному середовищі природної комунікативної ситуації. При цьому соціокультурна інформація стає особливо переконливою й зрозумілою і легко засвоюється, запам'ятовуючись мимовільно. Як доповнення до багатьох тем використовуємо лінгвокраїнознавчі німецькі видання, інформацію з Інтернету та власний досвід перебування у Німеччині.

УДК 796.37.037

І. Казмірчук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ПСИХОМОТОРНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ

Необхідність спрямованого психомоторного забезпечення у ВНЗ технічного профілю викликана недостатньою руховою активністю студентської молоді на заняттях фізичною культурою, високою втомленістю під час навчання, відсутністю послідовності в руховому розвитку, недостатньою розробкою індивідуально-диференційованого підходу (індивідуальні здібності, відхилення у стані здоров'я).

Мета дослідження – вивчити вплив програми психомоторного розвитку на функціональний стан студентів технічного ВНЗ.

У дослідженні взяли участь 75 студентів, які за станом здоров'я відносились до основної медичної групи. Заняття проводились двічі на тиждень тривалістю 60 хвилин. Підготовча частина заняття (15 хв.) включала крокові, бігові, стрибкові, танцювальні вправи. Основна частина (20-35 хв.) складалася з комплексів фізичних вправ психомоторної спрямованості. Під час виконання цих вправ відбувалось навантаження на всі м'язові групи. В заключній частині (10 хв.) були вправи на розслаблення, відновлення дихання. Під час виконання рухових завдань студенти стежили за правильним диханням, яке полегшувало виконання вправ.

Основний акцент у авторській програмі ставився на розвиток здібностей самоконтролю та саморегуляції рухової активності.

Після вивчення комплексу вправ аеробної спрямованості, за допомогою мовної інструкції здійснювалось переведення координації рухів у вправах даного комплексу. За допомогою вправ силового характеру вирішувались інші психомоторні задачі.

Варто відмітити високу стимулюючу роль багатьох психомоторних вправ. З кожним заняттям підвищувалась зацікавленість студентів. Це пов'язано з цілим рядом умов: по-перше, з варіаціями кожної вправи; по-друге, незвичайністю та більш "інтелектуальним" характером багатьох вправ. В підсумку, всі студенти, що брали участь у виконанні програми, надали перевагу цим заняттям над іншими та виявили бажання продовжувати такі тренування.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що застосування розробленої нами програми протягом навчального року сприяє позитивним змінам за всіма показниками ($P < 0,05$). Під впливом занять за запропонованою програмою розвитку психомоторики відбувається достовірне покращення самопочуття. Так, 65% студентів оцінили своє здоров'я як добре, 20% - як відмінне, 77% студентів відмітили підвищення фізичної та розумової працездатності, що є важливим моментом, тому що навчання в технічних ВНЗ є найбільш складним та насиченим в порівнянні з іншими.

Висновок:

Запропонована нами програма розвитку психомоторики сприяє ефективному оздоровленню студентів, що підтверджується результатами наукових досліджень і може бути запропонованою для використання у ВНЗ іншого профілю.

УДК 94 (477) «XIX»

А.Криськов

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ НАЗДОГАНЯЮЧОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

У другій половині XIX ст. соціально-економічний розвиток Російської імперії був пов'язаний з феноменом наздоганяючої модернізації. В цілому вектор модернізаційних процесів мав те ж спрямування, що і в країнах Західної Європи: формування ринкової економіки, індустріалізація, поступовий перехід до нової соціальної структури суспільства, раціоналізація державного апарату, формування нової системи цінностей. Однак були і свої особливості, спричинені як місцевими парадигмами політичного та соціально-економічного плану, так і тим, що модернізація в Російській імперії розпочалася значно пізніше, здійснювалася протягом обмеженого часу, а її ініціатором виступала владна еліта.

Модернізація відбувалася в умовах збереження традиційної форми політичної влади у вигляді станової абсолютної монархії, імперської соціально-політичної системи, корпоративно-станової форми організації суспільства, одержавлення церковних інституцій і підлеглості суспільства державному апарату.

Цим була визначена така особливість модернізації як провідна роль держави в суспільних, політичних, соціальних та економічних перетвореннях. Стислі строки модернізації, незавершеність формування підприємницького класу, відсутність політичних свобод, традиціоналізм ментальності переважної більшості населення, антибуржуазні настрої дворянства визначали державу загалом та імператора зокрема єдино можливими ініціаторами масштабних модернізаційних перетворень. Однак варто зауважити, що модернізаційні не були для самодержавства ціллю якісного перетворення суспільства і форми влади. Навіть станові дворянські інтереси були пріоритетними для верховної влади лише порівняно з інтересами інших станів, але не порівняно з інтересами держави.

Ініціюючи і здійснюючи модернізаційні перетворення, маючи досвід модернізацій у країнах Західної Європи, влада не завжди передбачала соціальні наслідки власних ініціатив. Серцевиною всіх перетворень у Російській імперії другої половини XIX ст. стало скасування кріпосного права, яке уможливило перехід від станового суспільства до безстанового і формування нової класової структури суспільства. Наступні реформи 60-70-х рр. XIX ст. можна розглядати як наслідок реформи селянської. Однак реформи проявлялися двояко: при збереженні самодержавства (тобто заборони суспільству займатися політичною діяльністю) вони сприяли виробленню передумов громадянського суспільства (безстановість, виборність, рівність всіх перед законом). В країні, де селянство складало майже абсолютну більшість населення, особливої ваги набувало вирішення аграрного питання. Скасування кругової поруки, надання селянам дешевого кредиту, організація селянських переселень із одночасною лібералізацією кримінальних покарань. Вирішення цих проблем дозволило б уникнути аграрної революції початку XX ст.

Всі модернізаційні зміни супроводжували два фактори. Перший – важке економічне і фінансове становище країни, а другий, який був породженням першого, – ревізія курсу реформування з інтронізацією нового імператора. Вибірковий характер імперської модернізації призвів до того, що жодна з періодично здійснюваних реформ так і не була реалізована комплексно, послідовно і повністю.

УДК: 645.32-04:612.

3. Кульчицький

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СТРУКТУРА СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ У ГИРЬОВОМУ СПОРТІ

Ріст спортивних результатів залежить від методики тренування, ефективної реабілітації спортсменів, прогресу технічних засобів, росту масовості, а також від раціонального спортивного відбору.

Якість відбору багато в чому обумовлена талантом тренера-педагога, його досвідом та інтуїцією. Але, конкуренція на міжнародній арені, соціально-економічний стан вказують на необхідність науково-обґрунтованій системи відбору. До того ж визначення спортивної придатності – це не тільки перевірка відповідності підлітка специфіці спортивної діяльності, але також пошук протипоказань і їхня оцінка.

На практиці пошук талантів проходить звичайно в умовах змагань. Спортивний результат, однак, не відрізняється стабільністю і тому недостатньо прогнозований. Складність проблеми відбору пов'язана з поняттям про здібності людини. Здібності – це властивості людини, що роблять її придатним до успішного виконання якої-небудь діяльності. Здібності формуються на основі задатків – генетично детермінованих анатомо-фізіологічних особливостей людини. Вони формуються в процесі діяльності, навчання і виховання, і пов'язані зі співвідношенням уродженого і набутого, біологічного і соціального, тілесного і духовного.

Визнання людини нездатним у якій-небудь галузі не означає його неповноцінності взагалі. Воно означає лише те, що його здатності лежать не в цій галузі, а в іншій. Отже, можливо визначати лише передумови для успішних занять спортом, а оцінити реальний розвиток задатків можливо лише при правильно організованому тренувальному процесі, сприятливих соціальних і економічних факторах, мотивації.

При тестуванні фізичних якостей не треба обмежуватися лише визначенням рівня їхнього розвитку, тому що він не завжди відповідає потенціалу розвитку. Поєднання високого вихідного рівня фізичних якостей і високих темпів їхнього розвитку говорить про перспективність юного спортсмена. Але не завжди за темпами приросту тренуваності можна судити про перспективність спортсменів. Приріст рухових якостей у акселерантів і детардантів різний. Нерідко підлітки, що спочатку швидко розвиваються, виявляються малоперспективними.

У даний час, у практиці використовуються, так звані, модельні характеристики представників різних видів спорту. Вони складені на основі даних, отриманих при вивченні особливостей різних систем організму спортсменів високого класу. Використання таких моделей обмежує той факт, що в різні періоди становлення спортсмена, вимоги, пропоновані до тих чи інших систем організму, істотно розрізняються, як і вплив на їхній спортивний результат. Кожному віковому періоду відповідають визначені особливості в будові і функціях окремих органів і систем, а також у реактивності організму й емоційно-психічному розвитку особистості. Так, на початковому етапі підготовки, домінують фізіологічні механізми; на етапі вищої спортивної майстерності зростає важливість психічних особливостей атлета.

Таким чином, передбачається необхідність створення модельних характеристик для вікових груп. З їхньою допомогою можна виділити ті відстаючі ланки в загальній характеристиці юного атлета, які, навіть при безсумнівних задатках моторної обдарованості можуть у майбутньому перешкоджати досягненню високих спортивних результатів, якщо їх вчасно не усунути відповідними педагогічними впливами.

УДК: 796. 863.084

Я. Курко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

АДАПТАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ У СТУДЕНТІВ

Адаптація – є одним із важливих питань сучасної фізіології та медицини. Її можна визначити, як процес, в результаті якого організм набуває стійкість до певних факторів зовнішнього середовища.

Прийняття організму до факторів, що викликають інтенсивну роботу м'язів, є реакція організму, спрямована на вирішення завдань із забезпечення м'язової діяльності та підтриманні стабільності внутрішнього середовища організму, його гомеостазу. Характеристика можливих меж адаптації здорової людини, резервних можливостей організму – один з найбільш важливих розділів фізіології людини.

Надмірно форсовані тренування, емоційне перенапруження, яке часто супроводжує спортивну діяльність, можуть негативно впливати на функціональний стан організму. Без визначення критеріїв фізіологічної адаптації неможливо оцінити характер змін, які відбуваються в організмі під впливом м'язової діяльності, прогнозувати можливість порушення стану здоров'я.

Актуальність нашого дослідження полягає в його спрямованості на вивчення респіраторних функцій у взаємозв'язку з функціями та властивостями метаболічних процесів, єдність взаємодії яких забезпечує ефективну фізичну діяльність.

Метою нашого дослідження стало вивчення реакції дихальної системи на виконання дозованого фізичного навантаження.

Експериментальну групу склали 10 студентів I–II курсу (віком 18–22 роки), що займалися не менше двох років у навчально-тренувальних групах не менше трьох разів на тиждень. Контрольна група складалася з 10 студентів I–II курсу того ж віку, які займалися за програмою з навчальної дисципліни “Фізичне виховання”.

Фізичне навантаження задавалось у вигляді степ-тесту. Працездатність розраховували в умовних одиницях (ум. од.) за стандартним рівнянням. Вимірювалася життєва ємність легень (ЖЄЛ) до та після фізичного навантаження.

Оцінка рівня працездатності показала, що її рівень становив відповідно 68,76 ум. од. у експериментальній групі та 65,37 ум.од. у контрольній групі, що відповідає середньому рівню та нижче середнього, відповідно.

Результати дослідження дихальної системи показали, що фізичне навантаження супроводжувалось зміною показників пневмотахометрії в обох групах, при незмінних рівнях ЖЄЛ. Причому показники ПТМ в експериментальній групі підвищувались як при вдиху так і при видиху на 15,32 % та 7,8 %, відповідно. У той же час в контрольній групі показник ПТМ вдиху залишався практично незмінним, а показник ПТМ видиху зменшився на 8,22 %, що може свідчити про швидку втомлювальність дихальної мускулатури та зниження бронхіальної провідності.

Отримані дані вказують, що ступінь енергозатрат на процес вентиляції легень у контрольній групі збільшується, порівняно з експериментальною.

Визначено, що параметри легеневої вентиляції реактивні по відношенню до фізичного навантаження. Зміни функціональної активності системи зовнішнього дихання залежать від рівня тренуваності організму та коригуються систематичними фізичними навантаженнями. Правильне розуміння механізмів, що формують працездатність, робить можливим активне управління цим процесом.

УДК 42

В. Кухарська

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

НЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

На зміни в суспільному житті, події глобального масштабу, нові реалії XXI сторіччя реагує також і мова. Якщо наприкінці попереднього сторіччя інноваційні мовні процеси на лексико-семантичному рівні відбувались у політиці, засобах масової інформації та Інтернеті, то сьогодення характеризується використанням неологізмів у всіх сферах життя людей: міжнародний тероризм і боротьба з ним, економічні перетворення, проблеми охорони довкілля, інформаційна революція, реклама, медицина, психологія, транспорт, мистецтво, кіно та телебачення, спорт, дозвілля.

Процес виникнення неологізмів є постійним, зростання їхньої кількості є настільки невпинним, що виникає нова наука – неологія, об'єктом дослідження якої є пошук нових слів, їхня класифікація, аналіз утворення. Цікаво, що неологізми можуть утворюватися від лексичних одиниць, які самі ще недавно були неологізмами, або ж поєднувати у собі дві сфери життя: *blogebriety* (*blog+celebrity*) – відомий і популярний укладач інтернет-журналів, в той час як саме слово *blog* утворилась від *web+log*; *webpreneur* (*web+entrepreneur*) – той, хто започатковує бізнес на веб-сайті; *militainment* (*military+entertainment*) – висвітлення військових дій на телебаченні.

Інформаційна революція продовжує бути найбільш впливовим чинником щодо процесів поповнення словника англійської мови неологізмами: *digicam* (*digital+camera*) – цифровий фотоапарат і відеокамера; *webucation* (*web+education*) – віртуальна освіта через Інтернет; *computicate* (*computer+communicate*) – спілкуватись за допомогою комп'ютера; а особа, яка проводить багато часу в Інтернеті, може позначатись одночасно багатьма термінами: *netizen* (*internet+citizen*), *nataholic* (*internet+alcoholic*), *infomaniac* (*information+maniac*).

Сфера економіки і бізнесу постійно постачає неологізми, особливо якщо врахувати вплив на неї інформаційної революції і необхідність відображення нових понять, пов'язаних з комп'ютеризацією: *infonomics* (*information+economics*) – галузь економіки, пов'язана з інформаційними технологіями; *conventory* (*control+inventory*) – поєднання контролю за розпродажем товару з його інвентаризацією; *mistakonomics* (*mistake+economics*) – недосконала економічна політика. Із виникненням електронної торгівлі виникають і новотвори для позначення її нових видів: *B2B* (*business-to-business*), *B2C* (*business-to consumer*), *P2P* (*producer-to producer*).

Іншими сферами вжитку неологізмів є “Довкілля”: *envirocrime* (*environment+crime*) – види діяльності людини, вкрай небезпечні для навколишнього середовища; “Мовознавство”: *wordnap* (*word+kidnap*) – вживати існуюче у мові слово у новому значенні; “Культура”: *irritainment* (*irritation+entertainment*) – надокучлива розважальна програма; “Харчування”: *globesity* (*globe+obesity*) – всесвітня епідемія ожиріння; “Психологія”: *divorserated* (*divorced+ separated*) – такий, що живе окремо від сім'ї, “Місто”: *boomburb* (*boom+suburb*) – передмістя, що зростає дуже швидкими темпами; “Архітектура”: *brandalism* (*brand+vandalism*) – спотворення екстер'єру будівель та естетичного вигляду міста різноманітними рекламними щитами.

Виникнення неологізмів спричинено як екстралінгвістичними факторами (поява нових реалій, розвиток науки, нових технологій, усіх сфер життя суспільства в цілому), так і мовними потребами (економія мовних засобів), їхнє використання збагачує мову, а їхнє вивчення може стати об'єктом дослідження мовознавців.

УДК – 130.2:159

В. Лобас, Н. Габрусєва

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

БУДЕННА СВІДОМІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ

При аналізі структури суспільної свідомості необхідно чітко уявляти наявність в ній двох рівней: науково-теоретичного та буденного, повсякденного. Важливість розвитку буденної свідомості у всі часи була актуальною, адже її носії завжди превалювали в суспільстві, а внесення в неї елементів теоретичної свідомості, передових ідей і сподівань є неодмінною умовою розвитку повсякденної свідомості людей. Що ж являє собою буденна свідомість, які її особливості і прояви? Це - неоднорідна, стихійно сформована сукупність теоретично неузгалянених емпіричних знань, уявлень, почуттів і настроїв, що породжені повсякденним досвідом, впливом найближчого соціального середовища, його звичаями і традиціями. Суттєвою рисою буденної свідомості є її стихійність як наслідок тісного зв'язку з психологією, якій властиві елементи несвідомого. Саме ця риса приводить інколи до несподіваних зигзагів у настроях і невиправданих діях людей. Стихійність буденної свідомості зникається з такою її особливістю, як несистематизованість, тобто відсутність в ній певної системи знань. Цим зумовлюється певна інертність, розпливчастість буденної свідомості, можливе сприйняття нею зовнішніх зв'язків як суттєвих. Серед інших суттєвих рис буденної свідомості, зазвичай, виділяють категоричність суджень, буденно-логічна диз'юнкція «або-або», сталість її компонентів, значну роль традицій, звичок, стереотипний спосіб мислення, що межує з консерватизмом. У структурному відношенні буденна свідомість являю собою багатопланове неоднорідне духовне утворення. В ній виявляються «поверхи», зрізи, які відрізняються ступенем віддаленості від науково-теоретичної свідомості. «Верхній поверх» буденної свідомості, який ближчий до науково-теоретичної, включає в себе запас емпіричних знань, здоровий глузд з його наївним реалізмом і елементами сихійної діалектики. Здоровий глузд виступає як ядро буденної свідомості, він забезпечує людині орієнтацію в повсякденних умовах і тяжіє до теоретичного рівня. Для «нижчого поверху» характерні елементи ілюзорності, ірраціональності, різних марновірностей і забобонів, які часто закріплюються в звичках, звичаях і традиціях. Виразники цього зрізу зазвичай обмежені вузькістю сприймання, схильністю проходити повз дивне і цікаве, нездатністю бачити і розуміти наявне. Проте міцного «перекриття» між «поверхами» немає, вони проникливі. Тому в здоровому глузді можуть виявлятися і деякі відсталі, зістарілі, хибні, обивательські думки. В свою чергу, здоровий глузд, який стоїть ближче до науково-теоретичної свідомості, активно впливає на нижчий зріз, сприяє проникненню в нього твердих поглядів на речі, очищенню від помилкових поглядів на дійсність. Наявність у буденній свідомості нижчого, «компрометуючого» зрізу інколи приводить до розгляду її в цілому, як алогічного, відживаючого. Така оцінка буденної свідомості, мабуть, є наслідком того, що при її аналізі не враховуються всі конкретні умови соціального середовища, в якому відбуваються становлення і розвиток повсякденних уявлень, поглядів, думок. Буденна свідомість не зникає, не відмирає, не поглинається науково-теоретичною, а така думка зустрічається у деяких дослідників. Буденна свідомість якісно перетворюється. Збагачена елементами науково-теоретичної свідомості, передовими ідеями розвитку суспільства, наповнена глибокими почуттями патріотизму і відповідальності за долю країни, вона перетворюється на повсякденну, практичну свідомість, здатну активно і цілеспрямовано скеровувати діяльність широких народних мас на реформування суспільства.

УДК 796.37.037

В. Луців

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ РОЗУМОВОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ У СТУДЕНТІВ З РІЗНОЮ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ

Спорт і фізична культура зміцнюють здоров'я людини і тим самим підвищують її працездатність. Багатьма дослідженнями доведено позитивний вплив регулярних занять фізичними вправами, фізичною культурою та спортом на трудову діяльність. При цьому покращується не тільки фізична але й розумова працездатність. Потік наукової інформації, який постійно збільшується, призводить до інтенсифікації навчального процесу і збільшенню психічного навантаження студентів.

В цих умовах зростає значення наукової організації праці, яка б забезпечувала високу працездатність студентів та збереження їх здоров'я. В літературі є праці, які за своєю більшістю присвячені вивченню стану здоров'я студентів за соматичним компонентом їх захворювання. Особливий інтерес представляють дослідження зростання нервово-психічних захворювань у студентів в зв'язку з великим інтелектуальним навантаженням.

У зв'язку з цим оптимізація емоціонального стану в цілях профілактики виникнення нервово-психічних напружень – одне з важливіших завдань збереження здоров'я студентів. Досягти вище вказаного можна тільки шляхом створення раціональної системи фізичного виховання, зорієнтованої на єдині організаційні форми і методичні прийоми, які можуть врахувати умови кожного вузу. Разом з тим, рішення цього завдання неможливе без певного педагогічного, психологічного та медико-біологічного обґрунтування.

Основною метою нашої роботи було: дослідити вплив дозованого фізичного навантаження на розумову працездатність соматично хворих студентів за умов систематичних занять в спеціальній медичній групі і у студентів електромеханічного факультету університету.

Для оцінки параметрів розумової працездатності використовували спосіб визначення швидкості опрацювання зорової інформації (ШОЗІ) по М.О. Зикову.

В кінці навчального року (травень) відмічається позитивна реакція на стандартне навантаження в більшості показників швидкості переробки зорової інформації. В І-й групі достовірно збільшується кількість опрацьованих знаків $N = 75,44 \pm 84,22 \pm 1,65$ $P < 0,001$, і правильно закреслених знаків $A = 7,28 \pm 0,19$ і $8,00 \pm 0,01$ $P < 0,001$; суттєво збільшується і пропускна здатність обробки зорової інформації $S (1,77 \pm 0,02$ і $1,91 \pm 0,08$ од.). В другій групі достовірно збільшується коефіцієнт працездатності $KП 55,73 \pm 6,19$ і $66,64 \pm 3,4$ $P < 0,01$.

Слід відмітити, що у спортсменів, на відміну від студентів, з соматичним захворюванням, фоновий показник і показник після навантаження, як на початку так і в кінці року, вищий. Так ШПЗІ у студентів достовірно вищий ніж в першій групі і складає: $3,82 \pm 0,7$ і $3,36 \pm 0,23$, а в І-й групі $2,78 \pm 0,17$ і $2,54 \pm 0,07$ $P < 0,05$; S , KT і $KП$ мають чітку тенденцію до збільшення.

Отже, отримані результати досліджень показали, що в кінці навчального року стандартне фізичне навантаження в більшості показниках розумової працездатності призводить до їх покращення, але лімітуючими показниками розумової працездатності виявлені такі: N , ШПЗІ, KT і S .

УДК.: 159.938:316.625

І. Моначин

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

АКТУАЛЬНІСТЬ КОПІНГУ ЯК УСУНЕННЯ СИТУАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАГРОЗИ

Логіка дослідження вимагає насамперед уточнення сутнісного змісту дефініції «копінг» (анг. coping – подолання). Вперше у науковий обіг поняття «копінг» було введено Мерфі (Murphy L.) в 1962 році у процесі дослідження способів подолання дітьми вимог, що детерміновані кризами розвитку. До них відносилися активні зусилля особистості, спрямовані на оволодіння складною ситуацією. У подальшому розуміння копінг-механізмів було тісно пов'язане із дослідженнями психологічного стресу. Лазарус (Lazarus R.S.) визначав копінг-механізми як стратегії дій, що актуалізуються людиною в ситуаціях психологічної загрози, фізичного, особистісного та соціального благополуччя.

Наукове визначення поведінки подолання, здійснене дослідниками, охоплює коло проблем, у розв'язанні яких виявляються різні концептуальні підходи та інтерпретація досліджуваного феномена. У зв'язку з цим зауважуємо значні розбіжності у визначенні природи, функціонального призначення та розуміння копінг-поведінки, а також багатьох механізмів подолання.

За результатами узагальнення концептуальних підходів до проблеми подолання констатовано три основні погляди щодо її розуміння. Перший підхід розкриває подолання з точки зору динаміки «Его» як одного із способів психологічного захисту, що послаблює психічну напругу. Другий підхід розглядає подолання у термінах рис особистості як відносно постійну її схильність відповідати на стресові події у певний спосіб. У третьому, найпоширенішому підході подолання, або копінг-поведінку, розуміють як динамічний процес, специфіка якого залежить не лише від ситуації, але й від міри (ступеня) активності особистості, яка спрямована на вирішення проблем, що виникають під час зіткнення суб'єкта із стресовою подією.

Копінг (подолання), на думку А. Маслоу, репрезентує собою функціональну реакцію на деяку критичну чи проблемну ситуацію або певну потребу, задоволення якої забезпечується фізичним чи культурним середовищем. Аналізоване утворення, як зазначав автор, за своєю природою не що інше, як спроба змінити навколишній світ, і ця спроба зазвичай є більш-менш успішною.

У сучасних дослідженнях поняття «копінг» (coping behavior) охоплює широкий спектр активності особистості, починаючи від неусвідомлених психологічних захистів і завершуючи цілеспрямованими способами подолання проблемних ситуацій.

Психологічне призначення копінг-поведінки полягає в якомога найкращій адаптації особистості до вимог ситуації шляхом оволодіння, послаблення або пом'якшення негативних тенденцій, тобто у полегшенні стресового впливу ситуації. Проблема адаптації активізує саме ті можливості, котрі вкрай необхідні для подолання вимог назрілого. Назріле стає організаційним принципом, відповідно до якого різноманітні можливості суб'єкта актуалізуються саме в тій послідовності, яка є єдиною, можливою та необхідною для вирішення цього зовнішнього завдання. Необхідно також зазначити, що для характеристики процесу оволодіння ситуацією дослідники звертаються до поняття «стратегія», розрізняючи її дихотомічні диспозиції активна – пасивна. Уточнюючи сутнісний зміст цієї категорії в контексті копінг-поведінки, можна визначити стратегію як складне утворення, в якому інтегрується досвід психічної діяльності особистості, що синтезує різноманітні дії, які, з одного боку, визначаються її сутнісними характеристиками, а з іншого – об'єктивними чинниками.

УДК 504.054620

Л. Недкевич

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Світ науки дуже добре знає, що генетичні зміни в організмі людини під дією електромагнітних полів можуть викликати рак. Проте мікрохвильове випромінювання викликає в організмі людини й інші порушення, наприклад головний біль, стомлюваність, зниження здатності до відтворення потомства, спазми мозку, пухлини мозку й інші види раку. Механізм дії електромагнітного випромінювання на живі організми пояснюють біологічну дію електромагнітного поля. В основному зводяться до індиціювання струмів в тканинах, безпосередньому впливу поля на клітковому рівні, в першу чергу з його впливом на мембранні структури. Істина в тому, що все живе в природі містить в своєму складі воду (зв'язану і вільну), причому найбільший вміст води – в клітинах мозку, в статевих клітинах та інших. Техногенне електромагнітне поле змінює властивості води, причому ця зміна незворотна.

Чисельні дослідження фізичних властивостей питних вод під дією різних фізичних полів на неї, дають підстави робити висновок, що вода є універсальним посередником між Космосом і Природою, вода реагує на все в Природі. Як реагує зв'язана вода клітин мозку людини? Зміна в гіршу сторону властивостей клітин мозку під постійним впливом техногенних електромагнітних полів. До речі, це не лише поля стільникових телефонів. Це вплив будь-яких техногенних полів, які постійно відчуває людина, в тому числі й музика, яка лине з різних програвачів, коли сьогодні вуха молодій людині постійно закладені маленькими генераторами цих полів.

Співпадання з частотою власна, природна Біоелектрична активність головного мозку людини, яка реєструється на електроенцефалограмі (ЕЕГ). Частота 217 Гц співпадає з так званим гамма-ритмом мозку, 6.32 Гц – із альфа-ритмом, а 2 Гц – з дельта-ритмом. Отже, ззовні (з безпосередньої близькості) в головний мозок людини потрапляють сигнали, що здатні взаємодіяти з власною біоелектричною активністю головного мозку (шляхом резонансу) і тим самим порушувати його функції. Такі зміни помітні на електроенцефалограмі й не зникають тривалий час після завершення розмови. Дуже важливо відзначити, що самі альфа-хвилі надзвичайно індивідуальні, безпосередньо пов'язані з розумовою діяльністю людини і вважаються віддзеркаленням сканування внутрішніх образів свідомості. Абстрактне мислення пов'язане саме з альфа-ритмом мозку, під час сну переважає дельта-ритм, а гамма-хвилі відповідають активній діяльності людини. Тому звичка деяких людей розташовувати біля узголів'я ліжка стільниковий телефон і використовувати його як будильник, виявляється шкідливою. Мобільний телефон уночі не «спить», а постійно, навіть у стані очікування виклику, працює в пульсовому режимі.

Вчені Інституту вищої нервової діяльності і нейрофізіології РАН (Н.Н. Лебедева, А.В. Сулімов і О.П. Сулімов) спільно з фахівцями Медико-технічної асоціації і Біологічного відділу компанії Deutsche Telekom AG (Німеччина) провели експериментальні дослідження впливу випромінювань МРТ стандарту GSM на біоелектричну активність людського мозку. Встановлено: під впливом випромінювання МРТ змінюється біоелектрична активність мозку людини. Нещодавно шведські вчені повідомили сенсаційні результати свого дослідження щодо впливу мобільних телефонів на здоров'я людей. На думку доктора Лейфа Селфорда, випромінювання мобільних телефонів руйнує клітини головного мозку, що «відповідають» за пам'ять і здатність до навчання. Відмиранням саме цих клітин характеризується хвороба Альцгеймера. Міжнародні експерти з проблем епідеміології ракових захворювань – доктори Джон Бойз і Джозеф Маклафлін із Міжнародного епідемічного інституту в США – на основі аналізу встановили підвищений ризик виникнення раку мозку меланом. Ученими проведено дослідження, внаслідок якого було доведено, що випромінювання мобільного зв'язку здатне пошкоджувати клітинну ДНК і таким чином запускати процес канцерогенезу. За їхніми висновками, випромінювання викликає зміни в червоних тільцях крові людини.

УДК 796.37.037

Я. Надозірний

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

АНАЛІЗ ВНУТРІШНЬО-СИСТЕМНИХ ЗВ'ЯЗКІВ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТОК

У цьому дослідженні ми розглядатимемо результати цілеспрямованого дослідження внутрішньосистемних зв'язків розумової діяльності студенток медичного університету та інституту внутрішніх справ з низьким і високим рівнем фізичної працездатності (НрФП і ВрФП відповідно) за наступними показниками розумової працездатності (РП) : швидкість переробки зорової інформації (ШПЗІ); коефіцієнт точності (КТ) і коефіцієнт продуктивності (КП) переробки зорової інформації, час аналізу одного знака (ЧАОЗ); час, витрачений на правильні реакції за тестом ШПЗІ (Тр); час розв'язання задачі (ЧРЗ); кількість помилок (КПо). Дослідження річної динаміки (Рд) показників РП проводилось в осінній, зимовий і весняний періоди навчання (відповідно ОПН, ЗПН та ВПН) з інтервалом вимірювання 3-4 місяці.

Для порівняльного аналізу двох груп розглянемо зв'язки між цими показниками і їх Рд і динаміку після проведення тесту до „відмови” („В”). Для цього нами проведено кореляційний аналіз між вище вказаними показниками. Розрахунок коефіцієнтів парної кореляції (Чху) проводився за загальноприйнятими формулами (1,2,3). Чху розраховувався окремо для студентів з НрФП і з ВрФП між значеннями показників РП до тесту („фон”), зразу після “В” від тесту, через 5 хв. і 10. хв після тесту. За підсумком проведених розрахунків нами отримані такі достовірні значення величини зв'язку кореляції із зарахуванням їх до можливих трьох груп для данної вибірки обстежених: 0,41-0,60 – середній рівень сили зв'язку; 0,61-0,80 – високий рівень сили зв'язку; 0,81-1,00 – дуже високий рівень сили зв'язку. При значеннях коефіцієнтів кореляції Чху<0,41 ми вважали, що достовірного зв'язку між показниками нема. Нами розраховані такі значення величини зв'язку кореляції: 0,41-0,60 – середня сила зв'язку; 0,61-0,80 – сильна сила зв'язку; 0,81-1,00 – дуже сильна сила зв'язку. При значеннях коефіцієнтів кореляції Чху<0,41 вважали, що достовірного зв'язку між показниками нема. Аналіз кореляційних зв'язків проводимо з розрахунком середніх, сильних і дуже сильних зв'язків, беручи до уваги також знак зв'язку. Зауважимо, що позитивне значення Чху свідчить про однаково направлені зміни параметрів; натомість негативне вказує на те, що зі збільшенням одного параметра зменшується інший параметр, що пов'язаний з ним.

Отже отримані результати показали, що динаміка загальної кількості внутрішньосистемних зв'язків між показниками розумової діяльності засвідчила достовірну різницю між студентками з низьким і високим рівнем фізичної працездатності, причому у студенток з високим рівнем фізичної працездатності як відсоток загальної кількості достовірних зв'язків найбільший так і зв'язок показників розумової працездатності найсильніший.

УДК 07.00.02

В.Ніконенко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ РИСИ

Ефективність зовнішньої політики залежить від багатьох умов і факторів, які підвищують її дієвість, надають політиці певних рис. Особливе місце серед них, як свідчить світовий досвід, займає така риса зовнішньої політики, як реалізм. Лише на основі врахування об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, реального стану речей можна виробити зовнішньополітичний курс, що не тільки матиме шанси на реалізацію, але й відповідатиме як національним, так і міжнародним інтересам. Для цього слід бачити світ таким, яким він є, а не таким, яким його хотілось би бачити, виходити не із бажаного, а із можливого.

Надзвичайно важливою рисою зовнішньої політики повинен бути її демократизм, який полягає в тому, що ця політика має втілювати корінні, життєві інтереси народу. Демократизація міжнародних відносин і зовнішньої політики є однією з найпрогресивніших тенденцій сучасності, оскільки елітарний і закритий характер прийняття політичних рішень в ядерну епоху містить у собі величезну небезпеку для людства. Демократизм зовнішньої політики передбачає всебічний аналіз і обговорення важливих зовнішньополітичних кроків на основі парламентських інститутів і процедур, максимального врахування громадської думки.

Велике значення для міжнародних відносин і зовнішньої політики мають моральні норми і цінності, які протягом століть вироблялися людством. Для цього необхідно подолати відчуження політики від моралі і зробити все для того, щоб прості закони моралі і справедливості, якими повинні керуватись у своїх взаємовідносинах приватні особи, стали вищими законами і у відносинах між народами.

Характерною рисою зовнішньої політики демократичних держав є її послідовний і принциповий характер. високий ступінь передбачуваності. Така політика не знає шарахань з одного боку в інший, що зумовлено в значній мірі наявністю парламентського контролю за виробленням і реалізацією зовнішньої політики лідерами та урядами. Проте, проявляючи твердість у відстоюванні принципів і позицій, суб'єкти політики не повинні проявляти догматизм, нерухомість і рутину. Конструктивний характер зовнішньої політики вимагає тактичної гнучкості і готовності до компромісів, відмови від постулатів типу "хто не з нами, той проти нас", "все або нічого" та ін. Тільки на основі розуміння інших суб'єктів політики, визнання законності їх інтересів, врахування цих інтересів у політичній діяльності, готовності до взаємних поступок може вироблятися ефективна зовнішня політика. Саме у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики дістає найбільше підтвердження знаменита формула "політика — мистецтво можливого".

Ефективної зовнішньої політики не буває без високої активності суб'єктів політики на міжнародній арені. "Дипломатія повинна пускати в хід мільйон всіляких засобів, йти вперед, не тупцюватись на місці, діяти активно, а не тільки реагувати на те, що роблять інші, - говорив Г.В. Чичерін. – Дипломатія не повинна виходити з того, що всі будуть кидатись у наші обійми; вона повинна активно готувати прагнення інших зближуватись із нами". Проте активність у політиці обов'язково передбачає витримку, виваженість, толерантність (терпимість). Особливої актуальності набуває вміння зберігати витримку і утримуватись від необережних дій в складних і кризових ситуаціях, які нерідко виникають у міжнародних відносинах.

УДК 1 (091) 130

М. Паласюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СЕНТИМЕНТАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ РОМАНТИЗМІ

Український романтизм як філософія і світогляд, як тип світовідчуття і світорозуміння сформувався на трьох основних підвалинах – суб'єктивізм, сентименталізм та запереченні Просвітництва.

Романтизм досить довго розглядався як художній стиль чи сума художніх прийомів в літературі. Проте цей складний художньо-мистецький напрямок сформувався у вказану вище епоху як певний цілісний світогляд цілого покоління, що виросло на ідеалах Великої французької революції. Це покоління виробило свою філософію, тобто намагалося по-своєму осмислити світ і себе в цьому світі. У цих своїх прагненнях романтики виходили з сентименталізму, ідеї якого визрівали у просвітницькому середовищі й означали пильну увагу до почуттів та переживань людини. Започаткований Жан-Жаком Руссо як новий літературний напрямок епохи Просвітництва, сентименталізм з його увагою до духовного світу людини переріс у романтизм в одну з основних його ідейних підвалин.

Приглянувшись до творчості українських романтиків, знайдемо яскраві прояви сентименталізму. І це закономірно, адже в умовах іноземного панування в Україні інтерес до власної народної душі, що виливалася в усній народній творчості, а відтак і інтерес до деталей побуту, сільського життя, змалювання його як ідилії, був найбільш прийнятним для „власць імущих” і найбільш безпечним для мислителів – діячів культури. Зачинателем, провісником такого інтересу був Іван Котляревський, який, вихований на традиціях штучного шкільного письменства, започаткував літературу, що продемонструвала можливості української мови, довела її право на функціонування в культурі. Його поема „Енеїда”, що виросла на переосмисленні класичного твору, звернена до життя й побуту українського народу, до його мови й фольклору. Тут звучить тонкий український гумор, гуманістичний захист особистості, що прислужилось до розвитку самосвідомості народу, формування національно-визвольних ідеалів. Риси сентименталізму в Україні знаходимо й у творах Григорія Квітки-Основ'яненка і Петра Гулака-Артемівського, котрі переконливо розкривають здатність простих „грубих мужиків” відчувати ніжні почуття й благородні устремління. Сентиментальне зображення народу у багатьох письменників легко переходило в романтичну ідилію, характерну надмірною чутливістю, сльозливістю та дидактизмом.

Увага до внутрішнього життя людини, її душі в українському романтизмі вилилася в оспівування високих моральних рис українського народу, підкреслення його богообраності – месіанства, виняткової душевності (М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш). Переосмислення сентименталізму проявилось в утвердженні переваги вільного, ніким не скованого життя, поетизацію почуттів, переживань особистості, посиленому інтересі до всього національного.

Отже, ідеї сентименталізму проявилися в українському романтичному світогляді особливо яскраво, вони породили інтерес до сільського побуту, образів селян, милування картинами рідної природи, патетичну любов до своєї землі, виділення особливо високих моральних рис українського народу, підкреслення його богообраності, виняткової душевності, що згодом переростає у „філософію серця” та ідею месіанізму України. Ідеї сентименталізму сприяли появі інтересу до фольклору, народних пісень, казок, легенд і міфів, що відобразили народну душу, особливе світовідчуття й світорозуміння – той особливий дух, який характеризує світогляд нації.

УДК 159.9

І. Періг

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВЧИНОК В СТРУКТУРІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ

Проблему життєвого шляху особистості почали розробляти у психології лише у 20-х рр. ХХ ст., але вже згодом вона стала об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців (Ш. Бюлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв, Н.А. Логінова, Л.В. Сохань, О.О. Кронік, В.А. Роменець, Т.М. Титаренко, В.Г. Панок, В.О. Татенко та ін.).

Все життя людина шукає нових і нових можливостей реалізувати, розкрити свої сутнісні сили, виконати життєве призначення. Ця непереборна жадоба визначеності й штовхає особистість на новий шлях.

Життєвий і творчий поклик допомагає людині знайти форми індивідуального, неповторного вираження своїх переживань, думок, прагнень. Уміння виплекати свій життєвий задум і втілити його шляхом інколи суворих обмежень, інколи гірких випробувань і завжди великої внутрішньої зосередженості, напруження всіх душевних сил нікому не дається від народження. Це вміння є одним із найдорожчих надбань людини на шляху до самої себе, до своєї глибинної сутності.

Життєвий і творчий шлях В. А. Роменець пропонує розглядати як серію значущих вчинків, як досягнення мети завдяки вчинковому механізму. Головне життєве завдання особистості може бути вирішене лише завдяки послідовній низці вчинків, фінал кожного з яких є дебютом наступного, оскільки вчинок, розв'язуючи проблеми одного рівня, водночас відкриває нові, ще складніші.

Вчинок не може бути остаточно завершений, у ньому завжди відчувається прагнення до подальшого вдосконалення себе і своїх життєвих обставин. Вчинок завжди є підсумком попереднього етапу життєвого шляху та формою спрямованості до наступного етапу. Завдяки вчинковій дії людина занурюється у глибину життя, піднімаючи шари, яких не було в її попередній мотивації.

Конкретний вчинок або життєва подія є вирішальними для розгортання життєвого шляху. Подія – завжди значуща для особистості, людина її запам'ятовує на тривалий час. Подія вносить суттєві зміни в буденний плін життя. Масштаб події визначається її впливом на основні сфери життєдіяльності, а саме: на продуктивність праці, стан здоров'я, взаємини в побуті, родині, на роботі, ставлення до себе, зовнішні умови життя тощо.

Крім того, час, послідовність і спосіб здійснення певної події – чи то народження дитини, розлучення, вихід на пенсію, є дуже важливими. Г. Томе зауважує, що треба активніше вивчати не лише вплив на людину негативних подій, але й подій позитивних. Кожна подія, навіть подія бажана, жадана має негативні компоненти, породжує страх, викликає напруження. «І це зрозуміло – кожна подія передбачає завжди в чомусь непередбачений поворот життєвого шляху».

Розгляд проблеми вчинку та подій в контексті життєвого шляху дозволяє звернути увагу на здатність людини бути особистістю, бути самостійною, самоактуалізованою, на те, що, врешті-решт, тільки вона сама є творцем власної біографії, головним режисером своєї унікальної долі. Вище названі положення складають основу концепції подієво-біографічного підходу, представниками якого є Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Л.В. Сохань та ін.

УДК 94(477)

О. Потіха

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

УНДО І „ПРОСВІТА”: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН (1930–1935)

У першій половині 1930-х рр. націонал-демократи мали переважаючі впливи в культурно-освітньому товаристві „Просвіта”, яке у 1935 р. нараховувало 83 філії, що об’єднували понад 3070 читалень. Під впливом Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) – однієї з найвпливовіших партій Західної України – перебували близько 3 тис. місцевих гуртків, до яких входило біля 100 тис. членів. Ундовці займали керівні посади у товаристві. Протягом 1923–1931 рр. „Просвіту” очолював один з лідерів УНДО – М. Галущинський, В. Мудрий був членом Головної управи, у 1925–1931 рр. – генеральним секретарем, а у 1932–1939 рр. – першим заступником голови товариства. У керівних органах товариства займали посади Ю. Павликовський, І. Ліщинський, М. Творидло, С. Кузик, М. Волошин. Відомими діячами та активістами „Просвіти” у краї були В. Целевич, С. Баран, С. Витвицький, М. Західний, С. Біляк.

Члени партії брали активну участь у створенні нових філій і читалень товариства, організували курси для підготовки просвітянських кадрів, підтримували розвиток бібліотечної та видавничої справ, аматорських театральних гуртків. Архівні документи містять численні повідомлення про діяльність ундовців, спрямовану на піднесення народної освіти, культури, розвиток національної свідомості. Так, під час зібрання членів місцевої „Просвіти” у Городку Ягеллонському на Львівщині в жовтні 1932 р. посол С. Біляк наголошував на важливості розширення мережі читалень, які є освітніми школами для українців, спонукав до активної участі у їх діяльності. Заклики ундовців до відновлення та створення нових читалень, розповсюдження літератури містилися у газетах, листівках. Вони спонукали західних українців до активної культурно-освітньої роботи, а відтак – прилучали їх до політичної діяльності у лавах УНДО.

Зовнішніми виявами єдності партії з культурно-освітніми товариствами – „Просвіта”, „Рідна школа”, – була організація та проведення народних зборів, маніфестацій, святкувань. ПНК партії організували багатолюдні наради за участю духовенства і керівників культурно-освітніх товариств, ундовських депутатів, влаштовували урочисті походи на могили вояків УГА, проводили поминальні панахиди за загиблих учасників національно-визвольних змагань, проводили заходи на відзначення національних свят, видатних подій в житті народу, вечорниць, концертів на честь річниць Т.Г. Шевченка та інших відомих українських діячів.

Націонал-демократи надавали великого значення впливу „Просвіти” серед українського громадянства, як важливого чинника у формуванні почуття національної свідомості та єдності українців. За словами М. Галущинського „Просвіта повинна в’язати всі порозділювані частини народу в одно духовне ціле, себто дбати про вироблення сильного почуття національної єдності... вона має стати охоронним засобом у щоденній розвоєвій праці й у щоденній боротьбі за існування національного організму” в умовах чужонаціонального панування. Будучи виразниками національних прагнень західноукраїнського населення, націонал-демократам не раз доводилося захищати перед владою право на існування „Просвіти”, використовуючи для цього політичний і парламентський досвід, а також звертатися до громадськості за матеріальною допомогою товариству. Керівництво партії разом з лідерами „Просвіти” бачили „Просвіту” не як організацію для вияву вузькопартійних інтересів, а як інституцію для боротьби за кращу долю українського народу.

УДК: 796. 863.084

Г. Ралло

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТУДЕНТІВ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

За даними офіційної статистики в Україні приблизно 70% дорослого населення має низький та нижчий за середній рівні фізичного здоров'я. 22,6 % студентів України мають середній рівень фізичного здоров'я, 33,5 % - низький, лише 6,7 % мають рівень фізичного здоров'я вище за середній і 0,8 % - високий.

Проблему формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюють у багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях.

Особливої актуалізації ця проблематика набула у другій половині ХХ століття. Все у людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту – є здоровим способом життя (ЗСЖ).

Складові ЗСЖ містять різноманітні елементи, які охоплюють усі сфери здоров'я – фізичну, психічну, соціальну та духовну. Всі ці складові невід'ємні одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і саме разом, у своїй сукупності визначають стан здоров'я людини.

До сфери фізичного здоров'я включають такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебігу фізіологічних функцій організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівня фізичного розвитку органів і систем організму. Безумовно, що важливою складовою ЗСЖ є рухова активність – фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень.

У сучасних умовах суцільної автоматизації та комп'ютеризації виробництва, коли обсяг фізичного навантаження під час професійної діяльності різко зменшується, ці питання набирають особливої важливості. Проте не менш вагомими складовими ЗСЖ є й інші чинники, такі як харчування (у тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів), побут (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку), умови праці.

Необхідно також зауважити, що на формування ЗСЖ впливає сфера психічного здоров'я, яка охоплює індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад збудженість, емоційність, чутливість. Психічне життя індивіда складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уявлень, почуттів тощо. Разом з тим стан здоров'я індивіда обумовлює також духовне здоров'я, яке залежить від духовного світу особистості, зокрема складових духовної культури людства – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики.

Соціальні чинники і складові створюють відчуття соціальної захищеності (або незахищеності), що суттєво позначається на здоров'ї молоді, оскільки вони тісно пов'язані з економічними чинниками, стосунками індивіда із сім'єю, організаціями, з якими створюються соціальні зв'язки, – праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я тощо. На ЗСЖ впливають також вагомість різниці у прибутках різних соціальних прошарків суспільства, рівень матеріального виробництва, технологій.

У реальному житті всі чотири складових – соціальна, духовна, фізична, психічна діють одночасно, тому їхній інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини як цілісного складного феномена і формує його спосіб життя.

УДК 001(09),2

О. Рокіцький, Н. Рокіцька

(Тернопільський національний технічний університет імені І. Пулюя)

(Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка)

НАУКА І РЕЛІГІЯ – ВЗАЄМОЗАПЕРЕЧЕННЯ ЧИ ВЗАЄМОДОПОВНЕННЯ (З ПОЗИЦІЇ СЬОГОДЕННЯ)

Поряд з філософією як першою “раціональною спробою зрозумінням світу” розвивалася теологія-система обґрунтування вчення про Бога. І лише в XIII ст. відбулося від’єднання філософії від теології, а згодом експериментальної науки від філософії. І хоча перші наукові школи були засновані і розвивалися під крилом релігії, прийнято вважати, що оскільки будь-яка релігія ґрунтується на вірі в Творця, а остання є дитям почуттів, а не розуму, то між наукою і релігією не існує спільних точок дотику.

Дійсно принципово різними є їх методи і способи пізнання світу. Релігія визнає духовне наближення до істини через Одкровення, наука ж опирається на факти, отримані за допомогою теорії та експерименту. Однак попри неоднозначність відносин між ними впродовж всієї історії розвитку останньої невірним є твердження про їх взаємозаперечуваність. Радше навпаки, адже попри великий поступ, наука і сьогодні нічого не може сказати про першопричини буття, дати відповідь на такі важливі питання як: “звідки взявся світ?”, “як виникло життя на Землі?”, “як і для чого з’явилася людина?”. Відповіді на них дає релігія, використовуючи при цьому здобуті наукою знання для підтвердження своїх ключових положень. Підтвердженням цьому є висловлювання багатьох авторитетів як у духовній, так і науковій сферах. Так у енциклопедії Папи Івана Павла II “Про співвідношення віри і розуму” зазначено “Віра і розум – ніби два крила, на яких людський дух підноситься до споглядання істини”.

Вражає своєю глибиною і таке твердження: “Релігійній людині Бог даний безпосередньо і первинно. З Нього, Його всемогутньої волі походить усе життя... Хоча Він і непізнаваний розумом, та однак проявляє себе за допомогою релігійних символів, вкладаючи своє святе послання в душі тих, хто, віруючи, покладаються на Нього. На відміну від цього, для природодослідника первинним є лише зміст його сприйняття і висновків, що з них виводяться.

Звідси він... намагається по можливості наблизитись до Бога і Його світопорядку як до вищої, недосяжної мети. Отже, і релігія, і природознавство потребують віри в Бога. При цьому для релігії Бог стоїть на початку кожного розмірковування, а для природознавства – наприкінці. Для одних Він означає фундамент, а для інших – вершину побудови будь-яких світоглядних принципів. Це відповідає відмінностям ролей, які релігія і природознавство відіграють у людському житті. Природознавство потрібне людині для пізнання, релігія – для того, щоб діяти...

Ніде, куди б не звертався наш погляд, яким би не був предмет нашого дослідження, ми не знаходимо суперечностей між релігією і природничими науками, ми швидше констатуємо їхню абсолютну гармонію в основних пунктах. Релігія і наука зовсім не виключають одна одну, як це покладали раніше і чого бояться наші сучасники. Навпаки, вони узгоджуються, доповнюють одна одну”. (Макс Планк).

“Факти, накопичені останнім часом різними науковими дисциплінами, ставлять під сумнів здавалося б непорушні теорії минулого, як-от дарвінізм, теорія самозародження життя на Землі, загальноприйняте нарахування геологічних епох... Останні дані палеонтології й антропології виявляють разуче багато спільного з основними положеннями Біблії”. (Володимир Фортов, віце-президент РАН).

УДК 796.37.037

М. Русанюк

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ

Здоров'я населення є мірою соціально-культурного розвитку суспільства та якості життя й не може більше розглядатись як об'єкт ізольованого впливу тільки системи охорони здоров'я. Визначальна роль у збереженні та зміцненні здоров'я відведена при цьому й самій особистості та її здоровому способу життя.

Метою даної роботи є створення у межах навчального закладу підрозділу, який буде забезпечувати неперервний контроль за здоров'ям та соціальним благополуччям студентів.

Для студентів заходи здійснюються протягом двох років навчання у ВНЗ, скрінг є щорічним, а моніторинг забезпечується у залежності від індивідуальних потреб.

Комп'ютерна програма "Different" здійснює збір даних у формі діалогу (співбесіди) респондента з комп'ютером. Крім того, програма використовується також для психологічного тестування з метою розширення знань респондентів про індивідуальні особливості, можливості та обмеження поведінки у соціальному середовищі. Ці знання слугують для наступного навчання у групах корекції поведінки.

Як правило, починаючи з другого-третього питань людина вже у змозі працювати самостійно, звертаючись до оператора лише у випадку нерозуміння змісту питання чи деяких термінів. Переважна більшість респондентів проводить діалог самостійно до кінця. Виключення складають особи у пригніченому стані чи з деякими фізичними вадами.

Відомо, що нині в Україні існує вкрай кризовий рівень здоров'я та фізичної підготовленості населення, у зв'язку з чим назріла гостра необхідність у регулярному тестуванні фізичної підготовленості всіх його груп та категорій. Існуюча Державна система тестів та нормативів оцінки фізичної підготовленості населення, яка розроблена й прийнята в Україні, є добротною і має практичне значення, а тому її доцільно пропагувати та впроваджувати на всіх рівнях. Крім того, виникла потреба у постійному вдосконаленні технології впровадження та проведення масових тестувань й вирішенні проблеми її активної міжнародної інтеграції. Державна система тестів та нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України, на думку фахівців, може слугувати базовою моделлю для створення міжнародної системи тестів фізичної підготовленості всіх груп і категорій населення.

Висновки:

1. Сформульовані й випробувані оцінки функціонального стану та фізичної підготовленості студентів.
2. Розроблені критерії формування груп ризику за основними психосоматичними факторами медико-соціального неблагополуччя.
3. Створені апаратно-програмні й технічні засоби, на основі яких будуть реалізовані всі елементи замкненої системи управління здоров'ям у вищому навчальному закладі.

УДК 796.37.037

І. Салук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОГО РІВНЯ ПСИХОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ

Актуальність. Соціально-економічні чинники, екологічні умови, спосіб життя студентської молоді є результатом зниження рівня психічного і фізичного здоров'я.

Досягнення максимального оздоровчого ефекту можливо лише за умови раціонально збалансованих по спрямованості, потужності і обсягу фізичних навантажень в суворій відповідності з індивідуальними можливостями організму студентів.

Мета дослідження. Обґрунтувати систему фізичної, технічної та професійної підготовки студентів.

Результати дослідження. Отримані об'єктивні данні за наслідками виконання функціональних проб стану серцево-судинної, дихальної систем, вестибулярної стійкості та державних тестів, що визначають рівень фізичної підготовленості студентів.

При проведенні дворазових обов'язкових і додаткового самостійного занять всі показники мали тенденцію до поліпшення результатів. Відмічені позитивні зміни функціонування серцево-судинної, дихальної системи, вестибулярної стійкості, тестів на загальну витривалість, силу, швидкісно-силові якості.

Внаслідок збільшення часу додаткових самостійних занять для студентів в обсязі до 4-6 годин при одному обов'язковому занятті на тиждень, вдалося зберегти та покращити показники функціональних проб серцево-судинної, дихальної системи, вестибулярної стійкості; тестів на загальну витривалість, силу, силову витривалість, швидкісно-силові якості, гнучкість.

Рівень фізичної підготовленості студентів четвертого курсу, які займалися додатково за індивідуальними планами, за наслідками виконання державних тестів відповідав оцінкам "відмінно" та "добре".

У студентів, які не займалися додатково за індивідуальними планами, а тільки відвідували обов'язкові заняття один раз на тиждень, рівень фізичної підготовленості став нижче за вихідний рівень. Погіршилися результати виконання тестів на загальну витривалість, силу та швидкість, показники серцево-судинної, дихальної системи, вестибулярної стійкості не досягли необхідного рівня.

Висновки. Реалізація навчальної програми з фізичного виховання з елементами професійно-прикладної фізичної підготовки в поєднанні з проведенням додаткових самостійних занять зі студентами сприяла підвищенню їх рівня психофізичної підготовленості, покращенню функційних показників, готовністю активно оволодівати вимогами, які ставляться перед майбутнім фахівцем.

УДК 316

П. Сівчук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Характерною особливістю розвитку суспільних відносин в Україні пострадянського періоду є постійні трансформації в усіх сферах суспільного життя. Серед спеціалістів немає однозначних оцінок відносно того, чому так відбувається в суспільстві. Для одних очевидним є маргіналізація суспільних відносин внаслідок дуже складного і суперечливого переходу від посттоталітарного до ліберально-демократичного типу суспільства. Інші пояснюють ускладнений розвиток соціальною аномією, кризою культурних норм і цінностей, на яку накладається складність історичного розвитку українського етносу та специфіка геополітичного і географічного розміщення. Для представників влади сучасний стан суспільства – це тимчасове явище, за яким – майбутнє європейської держави. Є і такі, хто робить спроби знайти причини сучасних негараздів і проблем в ідентифікації «внутрішнього» або «зовнішнього» ворога. Єдине, що об'єднує усіх, так це розуміння того, що суспільство нестабільне і знаходиться на переломному етапі свого розвитку.

Останнім часом при характеристиці соціальних змін в Україні використовується термін модернізація, хоч і з певними застереженнями. Під соціальною модернізацією розуміють різноманітні прогресивні соціальні зміни, в результаті яких соціальна система поступально покращує своє функціонування. Традиційно, процес модернізації пов'язують з переходом від традиційного, аграрного суспільства до індустріального, промислового, а також процес прискореного розвитку тих країн, що в силу певних причин відстали в своєму економічному і соціальному розвитку. Україна відноситься до тих країн, де процес модернізації відбувається в специфічних умовах. В Україні відбувається так звана навздогінна модернізація, тобто через значне відставання від розвинутих країн є потреба в інтенсивному, прискореному розвитку економіки та інших сфер суспільного життя на основі зміни технологічного укладу. Притому, як показує практика, зосередження уваги тільки на технологічному аспекті на основі економічного розвитку без врахування інших процесів, не дає бажаного результату.

Сучасне українське суспільство суміщає риси традиційного, модерністського і постмодерністського типу. Ця обставина робить його дуже нестабільним, суперечливим і конфліктогенним. В ситуації, коли більшість європейських суспільств знаходяться на етапі постмодернізму, в Україні приходится вирішувати багато проблем, які характерні для суспільств так званого «третього» світу, тобто країн що розвиваються. Корупція, низький рівень життя, неефективна економіка, низька продуктивність праці, зловживання чиновників, політична нестабільність – це далеко не повний перелік тих проблем, які стоять на заваді модернізаційного розвитку. З іншого боку, глобалізація сучасного світу вимагає рішучих дій, щоб Україна не залишилась на обочині світового розвитку і стала повноцінним суб'єктом світового співтовариства.

УДК 796.37.037

А. Теплий, І. Салук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ ДЛЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Напружена розумова та творча праця студентів може викликати негативні реакції та стани організму: патології органів дихання та кровообігу, захворювання психосоматичні, нервової та кістково-м'язової системи. Це один із чинників того, що в державі склалася критична ситуація із станом здоров'я населення.

В Указі Президента України 1998 року „Про затвердження Цільової комплексної програми “Фізичне виховання та спорт – здоров'я нації”, відзначено різке підвищення захворюваності на гіпертонію – у 3 рази, стенокардію – у 2,4 рази, інфаркт міокарду – на 30 %. Проблема полягає в обґрунтуванні та відтворенні так званих індивідуальних стилів, пов'язаних переважно з особистою руховою активністю.

Мета роботи полягає у аналізі існуючих підходів щодо значення індивідуальних стилів для здорового способу життя студентів.

Різноманітні філософи та лікарі стародавності зв'язували сутність здоров'я з поняттям гармонії. Існує три аспекти сутності здоров'я: генетичне, фізичне, психічне. Генетичне здоров'я є єдиною підставою та головною умовою фізичного та психічного здоров'я. Безперечно, що спадкові задатки важливі для здоров'я, але невід'ємним компонентом здоров'я людини є її фізичне вдосконалення, гармонічний розвиток.

Найпоширеніші прояви здорового способу життя у їх індивідуально стильовому різномасті такі: відсутність стійких шкідливих звичок; виправдані звички, режим та калорійність харчування; доброзичливе та поважне ставлення до людей та природи; дотримання правил гігієни; контроль стану здоров'я; підтримання нормального фізичного та психічного стану; позитивно спрямована життєва філософія; професійно виправданий тижневий режим тощо.

М'язова діяльність є обов'язковою умовою покращення рухових та вегетативних функцій людського організму під час усього життя. Значення м'язової діяльності настільки велике, що її розцінюють як найважливішу ознаку здоров'я. Знижена фізична активність (гіподинамія) – одна з найважливіших причин захворювань, інвалідності та смертності людини.

Всі вище перераховані відхилення здоров'я не обмежують негативні фактори у житті людини та його діє спроможність. Не повинні залишитися без уваги впливи довкілля, родини, суспільства, шкідливих звичок, генотипу, тощо.

Різноманітність форм та засобів індивідуального стилю здорового способу життя повинна гармонійно поєднувати фізичну активність з професійною спрямованістю, раціональне харчування, неконфліктне спілкування у професійному середовищі та поза ним, використання оздоровчих сил природи.

У подальших дослідженнях планується вивчення процесу формування індивідуальних стилів студентів.

УДК 796.37.037

В. Третьяк, І. Салук

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ДЕТЕРМІНАНТИ УСПІШНОСТІ РУХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Із усіх задач, які декларуються програмою, домінуючою залишається завдання фізичної підготовки студентів. З позицій кібернетики та теорії управління сутність і мета цієї підготовки полягає в підвищенні та збереженні рівня фізичного стану студентів впродовж заданого часу. З цих позицій, рухова підготовка, як і будь-який інший перехідний процес повинна бути „жорстко” регламентована й базуватися на визначених методологічних постулатах та концепціях, які враховують закономірності управління біологічними системами. Крім того, слід приймати до уваги вплив численних факторів зовнішнього середовища на генотип особистості. В кінцевому підсумку процес фізичної підготовки студентів повинен базуватися на :

- 1) визначенні структури та рівнів фізичного стану студентів;
- 2) диференціації студентів на групи з низьким, середнім і високим рівнем фізичного стану;
- 3) визначення оптимального поєднання тренувальної роботи з використанням чітко виражених ергофізіологічних режимів;
- 4) розробці співставлених норм для груп з різним рівнем фізичного стану;
- 5) знанні закономірностей розвитку і інволюції рухових функцій;
- 6) обліку ступені тренування рухових здібностей;
- 7) постійному моніторинзі фізичного стану;
- 8) визначенні ефективності тренувальних впливів у вигляді співвідношення досягнутого ефекту до часу його зберігання;
- 9) обліку психодинамічних та особистих характеристик студентів, їх мотиваційної сфери та соціальних установок.

Дотримання цих методологічних принципів дозволяє протягом одного року підвищити на 15-20% фізичний стан студентів. Але ж досягнутий ефект зберігається на більше трьох місяців і під кінець рекреаційного періоду він зникає зовсім.

Ці обставини пов'язані з тим, що навіть двохразові заняття інтегровані в оптимальні тренувальні програми з „жорстко” детермінованими фізіологічними режимами не приводять до структурно-морфологічних перебудов адаптаційних систем. Приріст рухових здібностей відбувається за рахунок удосконалювання механізмів центральної регуляції та підвищення синхронізації вегетативних функцій на меж системному рівні. За рахунок цих двох механізмів й підвищується адаптаційні можливості студентів до м'язових навантажень різноманітної модальності, міцності й тривалості. Звідси випливає необхідність коректування фізичного стану студентів з рівня попереднього року, до того ж на тих методологічних принципах з кожним наступним роком підтримувати досягнутий рівень фізичного стану стає вже важче: включаються процеси інформації рухових функцій, зокрема швидко-координаційних здібностей, а у дівчат, - внаслідок збільшення маси тіла, - і аеробної функції. Отже, в процесі багаторічної рухової підготовки можливо лише зберігати рівень фізичного стану студентів першого курсу. При цьому організація процесу фізичного виховання повинна базуватися на викладених методичних постулатах. В іншому випадку внаслідок обстежень (В.А. Романенко 1975 -1995) рухова підготовка студентів є не більш ніж міфом, який немає ніякого відношення до реального існування.

УДК 42:681.3

С. Федак

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВЕБ-ПОШУК І ВЕБ-ПРОЕКТУВАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

На заняттях з іноземної мови за допомогою інтернету можна вирішувати цілий ряд дидактичних завдань: формувати навички та вміння читання, удосконалювати писемне мовлення; поповнювати словниковий запас; формувати стійку мотивацію до вивчення англійської мови.

Дуже ефективним способом розвитку навичок спілкування англійською мовою, використовуючи інтернет-ресурси, є створення спільних навчальних проектів. Робота з інформацією – одне з головних завдань навчання іноземних мов у сучасній вищій школі. Підручники не надають достатньої кількості текстів, які б могли зацікавити своєю актуальністю, сьогочасною значимістю і надати достатню кількість практики. При роботі над проектом завжди потрібна додаткова інформація, що дозволяє задіяти найрізноманітніші можливості та ресурси Інтернету. Пошук потрібної інформації приводить учасників проекту у віртуальні бібліотеки, бази даних, віртуальні музеї, на різні інформаційні та освітні сервери. Необхідність підготовки спільного проекту вимагає звернення до текстових, графічних редакторів, застосування різних мережевих програм, що дозволяють використовувати графіку, анімацію тобто мультимедійні засоби. Таким чином, проект стає міждисциплінарним.

Самостійне створення презентацій приваблює усіх студентів. Теми презентацій можуть відповідати найрізноманітнішим запитам. Саме тут проявляється індивідуальність студента, його бачення матеріалу. Ці презентації є хорошою підмогою в роботі з навчання іноземних мов. Застосування презентацій на заняттях дає можливість анімації, зміни і виділення найбільш значимих елементів за допомогою кольору, шрифту, нахилу, розміру. При необхідності можна повторити той чи інший етап. Крім того в презентацію можна додати фотографії, схеми, таблиці, що ще більше підсилює навчальний ефект. Таким чином, здійснюється особистісно-орієнтоване навчання. З досвіду роботи з презентаціями можна зробити висновок: концентрація уваги студентів на матеріалі викладання наближається до 100%; швидкість і якість засвоєння теми збільшуються. Зазвичай вже на наступному занятті студенти майже безпомилково працюють над пройденою темою; з'являється відповідальне ставлення до навчання.

Як відомо, все, чого навчається людина, вона прагне використовувати в майбутній діяльності. Відомо також, що використання знань, навичок, умінь ґрунтується на перенесенні, а перенесення залежить насамперед від того, наскільки адекватні умови навчання тим умовам, в яких ці знання, навички, вміння використовувати. Отже, готувати студента до участі в процесі іншомовного спілкування потрібно в умовах іншомовного спілкування, створених на занятті.

Отже, використовуючи Інтернет-ресурси під час викладання англійської мови, можна ефективно вирішити цілий ряд завдань, зокрема сформувати стійку мотивацію, активізувати мислительні здібності студентів, унаочнювати заняття, забезпечувати навчальний процес новими автентичними матеріалами. У процесі такого навчання студенти формують навички самостійної роботи з матеріалами, навчальний процес інтенсифікується, вдається реалізувати комунікативний, особистісно-орієнтований та диференційований підхід до навчання.

УДК: 796. 815.086

О. Федчишин, Я. Курко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЛАВАННЯ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ

Відомо, що у XVII ст. у війську Росії введено навчання плавання. Уставом підкреслювалась важливість вміння плавати для кожного воїна і настанова прийняття заходів по організації навчання плавання. У військових навчальних заходах за Петра I плавання було обов'язковою дисципліною. В Уставі наголошувалось: "Всім новим солдатам без изъятия должно учиться плавать. Не всегда есть мосты". Розповсюджувалися думки про необхідність масового навчання плавання.

Мета – вивчення методу природного оволодіння плавальними рухами в історичному аспекті.

Ще з 1776 року в основу навчання плавання, було покладене вміння лежати на грудях і на спині на поверхні води і тільки після цього навчали плавальних рухів в цілому, тобто навчали цілісним методом. Техніка плавання цього періоду в загальному нагадувала брас.

На початку XIX ст. в Російській імперії відкриваються школи плавання. Однією з найвідоміших шкіл плавання, відкритою 1834 році в Петербурзі, була школа викладача гімнастики Паулі. Тут навчали плавати "по жаб'ячи, на животі", "на спині", "на боці", рятувати потопаючих. В 1938 р. Паулі видав книжку "Руководство к плаванию". Школа Паулі на той час була добре забезпечена різноманітними підтримуючими засобами. Місце для навчання було мілким і огороженим. В школі вперше формується метод роздільного навчання плавання, в основі якого покладено спосіб плавання брас.

У другій половині XIX ст. техніка плавання і методика навчання продовжували вдосконалюватись. Певним чином цьому сприяла поява посібників з плавання, серед яких "Самообучение плаванию" А. Ганіке, видане в 1897 р. У посібнику Ганіке вперше наводить основні групи підготовчих вправ по освоєнню з водним середовищем і рекомендує ковзання, як один з основних прийомів навчання плавання.

Система навчання плавання А. Ганіке складається з 2-х основних груп вправ. Першу групу складають вправи освоєння водного середовища. Навчання починається на мілкому місці, де діти протягом тривалого часу грають у різноманітні рухливі ігри. А захопившись грою заходять на більш глибоке місце. Тут дітей навчають занурюватись у воду з головою, набравши повітря і не закриваючи очей. Коли учень оволодіє вправами занурення, йому пропонують приймати у воді різні вихідні положення: сидячи, лежачи, виконувати різноманітні фігури. Ці вправи досить швидко переконують його в тому, що тіло само спливає і тримається на поверхні води. "Вправи такого роду, – пише А. Ганіке, швидко переконують учня, що він прекрасно тримається на воді, і в такому усвідомленні криється вся тайна мистецтва плавання".

Другу групу склали вправи для вивчення техніки плавання способом брас. Навчання цього способу починалося з оволодіння рухами ногами. Спочатку цим рухам навчали біля нерухомої опори з довільним диханням. Далі виконували рухи в безопірному положенні з опущеним у воду обличчям, дихання затримували. Рухи рук стилем брас спочатку також вивчали на суші потім під час ковзання. Вивчення узгодження рухів рук і ніг пропонувалося проводити з обличчям зануреним у воду і затримкою дихання на вдиху.

Система навчання плавання А. Ганіке є прототипом сучасної ціліснороздільної системи навчання плавання.

УДК 34

Л. Химич

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПОРЕФОРМЕННОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Актуальність дослідження доволі масштабна, адже вивчення даного питання на сучасному етапі приносить чимало результатів та відкриває маловідомі до сьогодні факти поземельного реформування на Правобережжі у другій половині ХІХ ст.

Основною рисою економічного життя в другій половині ХІХ ст. в українських землях став активний розвиток ринкового господарства. Реформи, що відмінили кріпацтво як у західних, так і східних регіонах України, відкрили широкий шлях новим соціально-економічним відносинам.

Метою даного дослідження є аналіз історіографічного доробку на сучасному етапі вивчення питань земельного реформування на Правобережній Україні (друга половина ХІХ ст.). Основними завданнями є огляд сучасної історіографії з даної проблематики; виклад основних думок; аналіз основних поглядів розв'язання сучасної історіографічної дискусії з питань поземельного реформування на Правобережній Україні у другій половині ХІХ ст.

Серед сучасних дослідників вище названої проблематики можна виокремити імена О. М. Кримської, Н. Р. Темірової, С. О. Борисевича, А. А. Криськова, О. П. Реєнта, В. Ф. Шевченка та ін.

Незважаючи на досить широку історіографічну та джерельну базу, аграрна проблематика досі залишається дискусійною та маловивченою. А велика кількість наукових праць, присвячена вивченню аграрних відносин, тільки дає удаване переконання. Доволі повним та структурованим джерелом вивчення питань пореформеного реформування можна назвати працю С. О. Борисевича «Законодавче регулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1793-1886 роки)», видана у 2007 році, Н. Р. Темірової «Поміщики України в 1861-1917 рр.: соціально – економічна еволюція», видана в 2003 році.

В сучасних працях можна прослідкувати наступну періодизацію з даного питання: дорадянський етап – охоплює останню чверть ХІХ – початок ХХ ст.; радянський (приблизно 1920-1940-ві рр. і 1950-ті – кінець 1980 р.) та пострадянський або сучасний (1990-ті – до сьогодні). Широка дискусійна полеміка стосовно аграрних відносин Правобережної України у другій половині ХІХ ст. розгорнулася тільки після 1990-х рр. У радянські часи вивчення цього питання проводилося в основному російськими дослідниками та описувалося в контексті вивчення аграрної історії Росії.

Значно менше, порівняно з історіографічними дослідженнями, ведеться робота над аналізом комплексу джерел з аграрної історії Правобережної України другої половини ХІХст. Практично невивченими і невведеними у широкий науковий обіг залишаються такі масові статистичні джерела, як «Матеріали по статистике движения землевладения в России» та «Динамика землевладения в России 1906-1914 гг.».

При дослідженні останніх, стало відомо про деякі помилки у складанні статистичних таблиць того часу (неточні дані, неправильні числа). Але незважаючи на деякі неточності, у даних матеріалах відображено складну динаміку упорядкування українського земельного ринку. Доволі неоднозначним залишається місце польських землевласників у даний період. А висвітлення його у сучасних виданнях залишається суперечливим та протилежно-різним. Підсумовуючи вище викладене, можна зазначити, що все ж таки питання аграрної історії Правобережної України залишається маловивченим та дискусійним. Актуальними залишаються питання правильного трактування історичних джерел з даної проблематики. Упорядкування та структурування наукових праць проводиться і досі.

УДК: 796. 815.086

С. Шкварко, Я. Курко

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

ВПЛИВ АЕРОБІКИ НА ПОКАЗНИКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТОК

Ставлення студентів до фізичної культури в подальшому житті залежить від якості організації і проведення занять з фізичного виховання. У свою чергу ефективність занять в значній мірі залежить від змісту програм, за якими вони здійснюються.

Мета роботи – визначити вплив аеробіки у тижневому циклі занять з фізичного виховання на показники фізичної підготовленості студенток.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури та емпіричних матеріалів наукового дослідження, порівняльний педагогічний експеримент, методи статистичної обробки.

З метою експериментальної перевірки було проведено педагогічне дослідження за участю студенток ТНТУ ім. І. Пулюя.

Для цього було сформовано дві групи: досліджувана (ДГ) і порівняльна (ПГ). Всі студентки за станом здоров'я відносились до основної медичної групи. Заняття проводились 2 рази на тиждень протягом навчального року. В ДГ студентки на занятті займалися аеробікою. Студентки ПГ займалися фізичними вправами за загальноприйнятою методикою. Оцінка впливу занять аеробікою на рівень фізичного стану студенток здійснювалась шляхом аналізу результатів контрольних випробувань, передбачених Державними тестами [3]. Дослідження проводили упродовж першого та другого семестрів 2011 – 2012 н. р.

Аналіз результатів досліджень рівня фізичного стану студенток ДГ та ПГ свідчить, що на початку дослідження у чотирьох з семи показників достовірних розбіжностей між ними не було ($p > 0,05$). Лише у висі на зігнутих руках ($p < 0,05$), підніманні в сід за 1 хв ($p < 0,01$) та стрибках у довжину з місця ($p < 0,05$) студентки ПГ переважали своїх колег з ДГ.

За час дослідження студентки ДГ, які на занятті з фізичного виховання займалися аеробікою, достовірно поліпшили силові показники (вис на зігнутих руках та піднімання в сід за 1хв,) ($p < 0,05$), результати у бігу на 2000 м ($p < 0,05$) та нахили тулуба вперед з положення сидячи ($p < 0,05$).

Водночас бачимо тенденцію до поліпшення результатів у бігу на 100 м, стрибках у довжину з місця та спритності (човниковий біг). Це дає підстави стверджувати, що заняття аеробікою у тижневому циклі занять позитивно впливають на рівень фізичного стану студенток, а отже сприяють вирішенню завдань навчальної програми з фізичного виховання.

Студентки ПГ за час дослідження достовірно поліпшили свої показники лише у рівні розвитку гнучкості ($p < 0,05$). Тенденція до поліпшення спостерігається також у рівні прояву загальної та силової витривалості. В інших контрольних показниках суттєвих змін ми не виявили.

Порівняння показників фізичної підготовленості студенток контрольної та експериментальної груп свідчать, що програма занять останніх була більш ефективною. За шістьма контрольними показниками студентки ДГ переважають студенток ПГ.

Застосування аеробіки в тижневому циклі занять з фізичного виховання дозволяє досягти більш високого рівня фізичного стану, ніж за загальноприйнятою методикою.

ЗМІСТ

О. Алілуйко ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	5
Л. Артеменко ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	6
О. Бурліцька ВІЗУАЛЬНИЙ МЕРЧАНДАЙЗИНГ ТА ЙОГО ОСОБЛИВІСТЬ	7
В. Бухта ТРАКТУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	8
І. Вовк ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ	9
А. Григор'єва СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГУ НА РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	10
О. Григорчук, Н. Юрик УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ В «НАДВІРНЯНСЬКИЙ ДЕРЖЛІСГОСП»	11
А. Грод БАР'ЄРИ ВСТУПУ НА РИНОК ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	12
О. Дячун ПРИНЦИПИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ПРАЦІ ТОРГОВИХ ПРЕДСТАВНИКІВ	13
С. Казмірчук ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	14
Н. Кіндзерська ЦІЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	15
Н. Константюк ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	16
Т. Королюк КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ РИЗИКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	17

В. Кудлак СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	18
В. Левицький ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ НА ПРИНЦИПИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	19
Г. Левчунь ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ	20
О. Луців БРЕНД-КОМУНІКАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-БІЗНЕСІ	21
О. Мазуренок ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ ЯВИЩ	22
Л. Малюга, П. Лендирук ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ І КОНТРОЛЮ ЗА ПРОЦЕСОМ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	23
І. Маркович СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ	24
О. Михайлюк СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	25
О. Міщук, Д. Стухляк ОСНОВНІ СКЛАДОВІ МАРКЕТИНГУ МОДНИХ ТОВАРІВ	26
Б. Оксентюк, А. Оксентюк ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ	27
Б. Паласюк СУТНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЛОГІСТИКИ У ФАРМАЦІЇ	28
Ю. Поворозник, І. Піняк РОЗРОБКА ОРГАНІЗАЦІЙНО – УПРАВЛІНСЬКОГО МЕХАНІЗМУ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	29
Г. Пришляк ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОМ	30
С. Радинський ТИПОЛОГІЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА	31
Н. Рожко СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕЙД – МАРКЕТИНГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОМИСЛОВИМИ	32

ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ	
О. Руда	33
ТОВАРОВИРОБНИЦТВО ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКОГО РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ	
С. Семенюк	34
ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	
І. Сівчук	35
ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
І. Стругинська	36
ІННОВАЦІЙНО-ЛОГІСТИЧНА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ	
Т. Татарин	37
НЕЙРОМАРКЕТИНГ: ПЕРСПЕКТИВНА ІННОВАЦІЯ ЧИ ЗАБОРОНЕНИЙ ПРИЙОМ?	
Н. Тимошик	38
ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПРИ ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ	
С. Федорій	39
ЛОГІСТИЧНИЙ ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	
І. Химич	40
ЕФЕКТИВНИЙ ФІНАНСОВИЙ РИНОК – ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ	
К. Хом'як, Ю. Вовк	41
МАРКЕТИНГ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ	
С. Хрупович	42
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	
А. Шеліга	43
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРУ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ	
Т. Борисова	44
ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ МАРКЕТИНГУ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	
Л. Гейвич, В. Марченко, Т. Василенко	45
СИНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
Л. Веретельна	46

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗАТРАТ НА ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ДОНБАСУ	
О. Владимир	47
ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЯКІСТЬ БІЗНЕС-ОСВІТИ В УКРАЇНІ	
І. Лаба, Ю. Вовк	48
АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СПИРТОВОЇ ГАЛУЗІ	
О. Гарматюк	49
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ КРИЗИ	
М. Жидоник	50
ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	
Н. Жук	51
РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ	
Н. Кіндзерська	52
ЕФЕКТИВНЕ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЬНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ	
І. Кульматицька, М. Зяйлик	53
ВИРОБНИЧА ЛОГІСТИКА НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ	
Л. Малюта, А. Лесюк	54
РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ – РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ	
Г. Машлій, М. Вівчарик	55
АНАЛІЗ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ЙОГО СТРУКТУРИ	
Г. Машлій, О. Мосій, Н. Подоляк	56
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Г. Нагорняк, І. Нагорняк	57
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	
Г. Машлій, Л. Панасюк	58
КОНТРОЛЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	
Є. Семчишин	59
ЕФЕКТИВНІСТЬ КЛАСТЕРІВ	
І. Стойко, Р. Горбачевський	60
ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НОБЕЛІВСЬКОГО ЛАУРЕАТА САЙМОНА КУЗНЕЦЯ	
І. Стойко, І.Семаньків	61
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕДХОКРАТИЧНИХ	

ОРГАНІЗАЦІЙ	
В. Хом'як, Я. Вовк	62
МАРКЕТИНГ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ	
Н. Юрик, О. Ткачук	63
ОМОЛОДЖЕННЯ КАДРОВОГО СКЛАДУ ПІДПРИЄМСТВА	
Н. Юрик	64
СУТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ КОНТРОЛІНГУ В УМОВАХ КРИЗИ	
М. Шпит	65
ІМІДЖ ОРГАНІЗАЦІЇ	
Н. Вальчак	66
УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ ПЛАВАННЯ БАТЕРФЛЯЄМ	
В. Вишньовський	67
ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	
І. Вовк	68
ПЕДАГОГІЧНА І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	
А. Галіздра	69
РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СПОРТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'Я ТА ДІЄЗДАТНОСТІ ЛЮДИНИ	
В. Грузін	70
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ОЦІНОЧНИХ КАТЕГОРІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	
Ю. Гумен	71
ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ УРБОІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В 1960 – 1970-ИХ РОКАХ.	
Н. Денисюк	72
ДОКУМЕНТАЛІСТИКА В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ	
С. Джафарова	73
І. ФРАНКО ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛИЧИНИ	
Л. Джиджора	74
АНГЛІЙСЬКА МОВА СПЕЦІАЛЬНОГО ВЖИТКУ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ	
М. Дутка	75
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ЦЕНТРІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	
І. Казмірчук	76
ПСИХОМОТОРНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО	

ВНЗ	
А. Криськов	77
ОСОБЛИВОСТІ НАЗДОГАНЯЮЧОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.	
З. Кульчицький	78
СТРУКТУРА СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ У ГИРЬОВОМУ СПОРТІ	
Я. Курко	79
АДАПТАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ У СТУДЕНТІВ	
В. Кухарська	80
НЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	
В. Лобас, Н. Габрусєва	81
БУДЕННА СВІДОМІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ	
В. Луців	82
ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ РОЗУМОВОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ У СТУДЕНТІВ З РІЗНОЮ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ	
І. Моначин	83
АКТУАЛЬНІСТЬ КОПІНГУ ЯК УСУНЕННЯ СИТУАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАГРОЗИ	
Л. Недкевич	84
ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ	
Я. Надозірний	85
АНАЛІЗ ВНУТРІШНЬО-СИСТЕМНИХ ЗВ'ЯЗКІВ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТОК	
В. Ніконенко	86
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ РИСИ	
М. Паласюк	87
СЕНТИМЕНТАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ РОМАНТИЗМІ	
І. Періг	88
ВЧИНОК В СТРУКТУРІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ	
О. Потіха	89
УНДО І „ПРОСВІТА”: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН (1930–1935)	
Г. Ралло	90
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТУДЕНТІВ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ	
О. Рокіцький, Н. Рокіцька	91
НАУКА І РЕЛІГІЯ – ВЗАЄМОЗАПЕРЕЧЕННЯ ЧИ ВЗАЄМОДОПОВНЕННЯ (З ПОЗИЦІЇ СЬОГОДЕННЯ)	

М. Русанюк	92
ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ	
І. Салук	93
ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОГО РІВНЯ ПСИХОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ	
П. Сівчук	94
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	
А. Теплий, І. Салук	95
ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ ДЛЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ	
В. Третьяк, І. Салук	96
ДЕТЕРМІНАНТИ УСПІШНОСТІ РУХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	
С. Федак	97
ВЕБ-ПОШУК І ВЕБ-ПРОЕКТУВАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	
О. Федчишин, Я. Курко	98
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЛАВАННЯ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ	
Л. Химич	99
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПОРЕФОРМЕННОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)	
С. Шкварко, Я. Курко	100
ВПЛИВ АЕРОБІКИ НА ПОКАЗНИКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТОК	

